RADIKAALEINTA ON ARKI

Dan Koivulaakso, Anna Kontula,
Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen
& Tero Toivanen

into pamfletti

Into-pamfletit tarkastelevat maailmaa eri kulmista, arkailematta, mutta puheet perustellen. Ärhäkät puheenvuorot avaavat uusia näkymiä, keskustelevat poliittisista vaihtoehdoista ja luovat suuntaa konkreettisille toimille. Puheenvuorokirjat tallaavat ranskalaisen Le Monde diplomatique -pokkarisarjan avaamaa polkua, rohkeina ja asenteella.

Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry on tukenut tätä hanketta.

© Dan Koivulaakso, Anna Kontula, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen ja Tero Toivanen

Tuotanto:
into
Into Kustannus Oy
Hämeentie 48, 00500 Helsinki
www.intokustannus.fi

Kustantaja:
LIKE
Like Kustannus
Köydenpunojankatu 2 a E
00180 Helsinki
www.like.fi

Kannen kuva: Karstein Volle
Paino: Hansaprint Oy, Vantaa 2010
ISBN: 978-952-01-0521-1
E-kirja: 978-952-264-006-2

FSC
Alkuperä vaihtelee
Tuoteryhmän puumateriaali on peräisin hyvin hoidetuista metsistä ja muista kontrolloiduista lähteistä
Cert no. DNV-COC-000167
www.fsc.org
© 1996 Forest Stewardship Council

Me olemme miljoonan marginaali ... 7
Kun arki on yhtä paskaduunia ... 17
Miljoonan marginaali ... 24
Loppu työnostajien hyysäykselle ... 31
Ylitöitä yksille, orjatöitä toisille – vai työn uusjako ... 36
Työtä ilman työnantajaa ... 40
Oman elämänsä duunariyrittäjä ... 44
Itsenäisen työn epäitsenäisyys ... 48
Työtä tekevälle riittää ... 51
Työläisyrittäjä ylittää kategoriat ... 54
Voiko työtä tehdä kohtuudella? ... 59
Yksinyrittämisestä yhteisyrittämiseen – osuuskunta ... 62
Kasvatus on poliittista ... 70
Prekaarin työvoiman tuotantolaitos ... 72
Uusi luokkajako koululuokissa ... 76
Eliittikoulut ja prekaarit koulut ... 78
Koulu passivoi poliittisesti ... 82
Yritysyliopisto jyrää ... 88
Haluamme uuden yhteiskoulun! ... 93
Kasvatus vastarintaan ... 96
Sairaan talouden hoitokuuri ... 100
Kun tuloeroja päätettiin kasvattaa ... 102
Luokkavallan paluu ... 107
Kohti uutta hyvinvointia ... 112
Perustulon lupaus ... 114
Yes we can! ... 118
Miljoonan muutosvoiman manifesti ... 123
Miljoonan marginaalin perussanasto ... 130
Kirjallisuus ... 147
Viitteet ... 155

Kiitokset: Eetu Viren, Eetu Komsi, Heta Nuutinen, Pontus Purokuru, Mikko Jakonen, Markus Termonen, Pekka Pättiniemi, Ilpo Puhakka, Tanja Siippainen, Lauri Lahikainen, Ilona Toivanen, Joonatan Virtanen, Joel Kaitila, Anna-Mari Kajan, Matti Vesa Volanen, Miika Salo, Antti Ronkainen, Aleksi Lilleberg, Hans Hämäläinen, Sara Korhonen, Laura Tuominen, Jenni Uljas, Päivi Uljas, Risto Uljas, Ritva Pitkänen, Kimmo Kiljunen, Kari Neuvonen, Joel Kontula, Tanja Laakso, Aarno Karjalainen, Jaana Airaksinen, Mika Rönkkö, Karstein Volle ja Vasemmistonuoret / Ilmianna pomosi -kampanja.

Me olemme miljoonan marginaali

Työ ei enää rakenna yhteistä hyvinvointia. Hyvä arki ei tarkoita jatkuvaa tehostamista, loputonta kilpailua eikä ikuista epävarmuutta. Tarvitsemme vaihtoehdon kasvupakon, tuloerojen, kasvavan eriarvoisuuden sekä ahdistavan palkkatyön riivaamalle yhteiskunnalle.

Kaikesta erilaisuudestaan huolimatta ihmisillä on paljon yhteistä. Perustarpeemme ovat pitkälti samat: terveys, ihmissuhteet, toimeentulo, itsensä kehittäminen.

Vaikka useat tutkimukset osoittavat, että tietyn vaiheen jälkeen materiaalisen elintason ja onnellisuuden yhteys katkeaa, hyvinvointi mielletään Suomessa edelleen talouskasvun asiaksi. Merkittävä osa ihmisille tärkeistä asioista ei kuitenkaan taivu talouden mittareihin. Kasvun myötä syntynyt kulutuskulttuuri saattaa jopa laskea hyvinvointia.[1]

Onnellisuuteen vaadittava keskimääräinen elintaso saavutettiin Suomessa jo yli 30 vuotta sitten. Silti bruttokansantuotteen kasvattaminen on edelleen politiikan ykköspäämäärä. Heilahtelut

bruttokansantuotteessa uutisoidaan kansallisena kohtalonkysymyksenä, ja työehtojensa puolesta lakkoilleet ahtaajat yritettiin leimata lähes maanpettureiksi juuri bkt:n nimissä.

Päätöksentekijät rakastavat bruttokansantuotetta, koska sitä on helppo mitata ja se hyödyttää elinkeinoelämää. Hitot siitä, että me mittaamme aivan vääriä asioita ja teemme ihmisten onnen ja jopa olemassaolon kannalta vääriä päätöksiä. Monet bruttokansantuotetta ruokkivat ilmiöt ovat yleisen hyvinvoinnin vastaisia – aseteollisuus, rikollisuuden kustannukset, terveyspalveluiden yksityistäminen. Talouskasvun hyödyn kerää yksityinen sektori, mutta siitä koituva lasku jää julkisen puolen ja tavallisten ihmisten maksettavaksi.

Bruttokansantuotteen näkökulmasta työksi määritellään vain ansiotyö tai yrittäjyys. Kuitenkin suuri osa ihmisten hyvinvointinsa eteen tekemästä työstä on palkatonta. Osallistumme anopin puutarhatalkoisiin, toimimme järjestöissä, kirjoitamme yhdessä Wikipediaa, teemme pikkuaskareita ilman verokorttia ja huolehdimme perheestämme. Suuri osa työstä on monimuotoista tekemistä, jolla on itsetarkoituksellinen merkitys.

Juuri julkaistun tutkimuksen mukaan esimerkiksi kotitalouksissa tehdyn ”tuottamattoman” työn laskennallinen arvo oli vuonna 2006 65,6 miljardia euroa – reilusti yli kolmannes virallisesta bruttokansantuotteesta. Eikä siihen ole laskettu läheskään kaikkea mitä ihmiset tekevät byrokraattien tilinpidolta näkymättömissä.[2]

Ansiotyön ja yhteisen hyvinvoinnin välinen sidos on katkennut. Työntekijät ovat yhä enemmän vieraantuneet työstään ja suhtautuvat siihen yhä

Vasemmistonuoret avasi ilmiannapomosi.net-verkkosivun 15.9.2009. Sivuilla ihmisiä pyydettiin kertomaan kokemuksiaan työelämän ongelmista. Sirpaleita kertyneistä tarinoista kulkee läpi tämän kirjan.

Ilmianna pomosi -kampanjaan tulleissa yhteydenotoissa työntekijät raportoivat kokeneensa epäkohtia muun muassa seuraavien työnantajien palveluksessa: Chico's, Hewlett-Packard, Nokia, Lidl, Espoon kaupungin päiväkodit, Saarioinen, Hansaprint, Samiedu, IIR Finland, Amica, Staffpoint, Motonet, Vattenfall, Sol Palvelut, Finnsteve, Siemens, Kovanen Yhtiöt, Tunnin Kuva, Jokamies, Manpower, Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri, GoExcellent, Helsingin OP Pankki, Enset, Logica Suomi, Are Oy, Iss Palvelut, Citymarket, Jysk, Fujitsu, Stockmann, TeliaSonera Finland, Lindex, Kuljetusliike Grundell, Lemminkäinen, Vahanen, Vihannes-Laitila, Makuuni, Posten Logistik, Management Events, KipKap Team, Ykköskahvilat, Café Esplanad, Itella, Metso Power, Iguana Ravintolat, Ilmarinen, McDonald's, Shell, Vaisala, Opteam, Lush Finland, Trainers' House, Lasten Päivän Säätiö, Destia, Geodis Wilson Finland, Myllyn Paras, ABB Oy Sähkökoneet, Oulun Konttori, Hairstore, Royal Ravintolat, K-Market, Suomen Lähikauppa, Barona, Indiq living, Suomen Levyprofiili, Lassila & Tikanoja, S-Market, Hankkija-Maatalous, Plaza Publishing Group, Hesburger, NRJ Finland, Würth, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Tampereen teknillinen yliopisto, KELA, TYKS, Kulta-Aika, Vantaan kaupunki,Vanajan Keksit, VR.

välineellisemmin. Työn tekemiseen ei liity sellaista kollektiivista arvostusta kuin ennen, eikä omaa elämää enää olla valmiita uhraamaan toisten palvelemiselle. Elinkeinoelämän valtuuskunnan tuoreen tutkimuksen mukaan nuoret sukupolvet asettavat mielekkään vapaa-ajan etusijalle eivätkä pidä ansiotyötä itseisarvona. EVAn mukaan asennemuutos on niin raju, että voidaan puhua jo ”kulttuurivallankumouksesta”.

Pomomme ilmoitti meille yksipuolisella ilmotuksella, että työsopimuksissa mainittu liukuva työaika ei ole enää käytössä vaan jatkossa työaika tulee olemaan päivittäin klo 8–16.

Suuret ikäluokat kasvoivat Suomeen, jossa yhteistä hyvinvointia rakennettiin palkkatyöllä. Työ ei ollut vain yksilöllinen toimeentulon lähde, vaan linkki kansalliseen hyvinvointiin. Saattoi ajatella, että kun teen työni tunnollisesti, tulevat lapseni kasvamaan paremmassa maailmassa. Yhteiseksi vauraudeksi kasautunut työ oli kollektiivista itsekkyyttä, josta oltiin ylpeitä, ja syystäkin.

Aiemmin jokainen sukupolvi syntyi yhä vauraampaan yhteiskuntaan. Jokseenkin joka vuosi työväki voitti yhä uusia parannuksia sosiaaliturvaan, koulutusjärjestelmään ja muihin julkisiin palveluihin. Työehdot paranivat ja palkkataso nousi. 1900-luvun alun kaltaista mullistavaa leikkausta työaikoihin ei enää kyetty saavuttamaan, mutta vielä 1960- ja 1970-luvuilla työaikaa saatiin lyhennettyä lomapäivien ja viikkotyöajan muodossa.

Työn hedelmät eivät silti putoilleet koriin kuin K-Kaupan bonuspallerot. Hyvinvointi ulosmitattiin kapitalistin pussista. Siinä mielessä voidaan sanoa, ettei tätä maata ole työllä rakennettu – vaan lakoilla, työstä kieltäytymällä.

1980-lukua leimasi kulutusyhteiskunnan kepeä hurmos. Sittemmin olemmekin todistaneet lähinnä hyvinvoinnin rapauttamista. Erityisesti 1990-luvun laman jälkeen mikään ei ole ollut ennallaan. Lopullinen niitti tuli 2000-luvulla, jolloin aikuistuivat ensimmäiset lama-Suomeen kasvaneet sukupolvet – uuden laman jo kolkutellessa kollektiivista tajuntaa. Uuden sukupolven maailmankuva poikkeaa merkittävästi edellisistä.

Käymme työpaikallani vääntöä TES:n mukaisten korotusten maksamisesta. Työsopimukseen on kirjoitettu (mitätön) lause, jolla työnantaja perustelee maksamatta jättämisiä. Liiton lakimiehet ovat nyt asialla. Ennen yhteydenottoa liittoon esimies muisti vielä uhkailla palkkojen alennuksilla jne.

Yhteisen kehityskertomuksen tilalle on tuotettu yhteiskunta, jonka yhä useammat kokevat entistä epävarmemmaksi ja turvattomammaksi. Voidaan puhua *welfaren* muuttumisesta *workfareksi*: hyvinvoinnin tasa-arvoisesta turvaamisesta ollaan siirtymässä yhteiskuntaan, jossa oikeus hyvinvointiin on ansaittava työllä. Samalla kun toiset kilpailevat työpaikoista yhä raadollisemmin, työttömiä ja kouluissa kasvavia tulevia työläisiä kontrolloidaan yhä tarkemmin. Erilaiset työhön pakottamisen keinot lisääntyvät ja ihmisiä patistetaan yrittäjyyteen.

Hyvinvointipalvelut ovat muuttuneet kahden kerroksen palvelujärjestelmäksi. Varakkaat voivat ostaa turvansa yksityisiltä markkinoilta kun taas matalapalkkaisten ja köyhien osana on jäädä krii-

siytyvien kunnallispalvelujen varaan. Kohonneet asumiskustannukset muodostavat yhä suuremman osan ihmisten menoista. Kotitalouksien velkaantuminen onkin leimallisimpia kehityspiirteitä sitten 1990-luvun. Perinteisten yhteisöjen ja työväen asuinalueiden hajotessa vain sosiaalisesti aktiivisimmilla on tiukan paikan tullen riittävät tukiverkot.

Työvuoron alkaessa kuittaamme 100 € pohjarahan. Työvuoron päättyessä teemme sokkotilityksen, en siis tiedä paljon käteistä minulla pitäisi olla. Jos minulta puuttuu rahaa/lounasseteleitä tms., joudun maksamaan omistani 5 vrk:n aikana. Alle 10 € tienaavana vastuu tuntuu kohtuuttomalta.

Kun rapautuvan hyvinvoinnin päälle lisätään kiireellisimmät finanssikriisi sekä ekologiset kriisit, kuten öljykriisi, ilmastokriisi, ruokakriisi tai vesikriisi, niin jo on kumma, ellei tilanne ala mietityttämään. Varallisuuden ja pääoman kasautumisen vastakohtana turvattomuus ja valtion velka lisääntyvät.

Yhteiskunta ei voi kaataa ihmisiin onnellisuutta, mutta se voi pyrkiä luomaan ympäristön, jossa onnellisen elämän rakentaminen on mahdollista. Toisaalta yhteiskunta voi myös toimia tavalla, jossa ihmisille luonteenomainen onnen tavoittelu on vain pienen eliitin saavutettavissa.

Juuri näin näyttää Suomessa käyneen. Kun haluamme päästä lääkäriin, hallitus keventää hyvinvoivien veroja ja leikkaa julkista sektoria. Kun haluamme suunnitella tulevaisuuttamme, meitä suostutellaan työehtojen ja sosiaaliturvan heikennyksiin. Kun kaipaamme vakaata kasvuympäristöä lapsillemme, meille tarjotaan kasvavista tuloeroista johtuvaa syrjäytymistä. Ja kun haluamme asua kotonamme, meidät pakotetaan muuttamaan työn perässä.

Itsenäisyyttä ja yhteisvastuuta edistävän koulutuksen sijaan meitä aletaan valmentaa jo päiväkodissa työmarkkinoille. Yhä harvemmalla on mahdollisuuksia sellaisiin ylellisyyksiin kuin kiireetön loma, puutarhanhoito, liikunta tai muut harrastukset.

Kun tahti on käynyt kovaksi jopa keskiluokalle, trendiksi on noussut *downshiftaus*, elämän vapaaehtoinen ”kohtuullistaminen”, hidastaminen ja yksinkertaistaminen. Se lähtee oivalluksesta, ettei pelkkä materiaalinen elintaso merkitsekään elämänlaatua. Kasaantuneen varallisuuden voi ulosmitata myös ansiotyöhön käytetyn ajan vähentämisenä – mikä usein tarkoittaa paitsi vapaa-ajan lisääntymistä myös kulutuksen pienentämistä.

Nykyisellään downshiftauksessa on kysymys lähinnä etuoikeudesta. Vain turvatussa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa olevat ihmiset uskaltavat hypätä pois oravanpyörästä ja ”keskittyä vihdoin oikeisiin asioihin”. Meillä muilla ei siihen ole varaa. Ja vaikka olisi, yhteiskunnassa on lisääntyvä määrä mekanismeja, joilla karkuri voidaan piiskata takaisin valjaisiin.

Me vaadimme koko yhteiskunnan downshiftaamista sekä mahdollisuutta hyvään arkeen ja mielekkääseen tekemiseen. Me olemme miljoonan marginaali, joka on tipahtanut perinteisen palkkatyöyhteiskunnan kelkasta, muttei välttämättä haikaile sinne takaisinkaan.

Tässä pamfletissa hahmottelemme vaihtoeh-

Aito hyvinvoinnin mittari

Bruttokansantuote mittaa ainoastaan niiden tavaroiden ja palvelujen kulutusta, jotka voidaan ilmaista rahamääräisinä. Tämä jättää tilastoinnin ulkopuolelle monia hyvinvoinnin kannalta oleellisia asioita, kuten vapaa-ajan, perhesuhteiden merkityksen ja ympäristön puhtauden. Tämän takia kehitystä on pyritty mittaamaan myös muilla tavoin. Tilastokeskus tilastoi vuonna 2008 Suomen hyvinvointia Genuine Progress Indicatorin (GPI), todellisen kehityksen indikaattorin avulla.

Yhdysvalloissa kehitetty GPI ottaa taloudellisen tuotannon lisäksi huomioon mm. seuraavat seikat listatessaan kehitystä: vapaaehtoistyön, korkeakoulutuksen, kotitaloustyön ja vanhemmuuden arvon, rikollisuuden aiheuttamat kustannukset, vapaa-ajan menettämisen arvon, kotitalouksien saasteiden torjunnan, hiilidioksidipäästöjen aiheuttamat vahingot, luonnonvarojen käytön, maatalousmaan ja luonnontilaisten metsien häviämisen, vesistöjen pilaantumisen ja ilmansaasteiden kustannukset, pääoman nettokasvun ja nettolainanannon.

Tilastokeskuksen laskelmien mukaan Suomen GPI kasvoi aina vuoteen 1989 saakka, minkä jälkeen se kääntyi näihin vuosiin asti jatkuneeseen laskuun. 2000-luvulla GPI on painunut 1970-luvun alun tason alle.[3]

Taloudesta johtuvien ympäristöhaittojen arviointi ja laskenta on vaikeaa etenkin pitkällä aikavälillä. Tilastokeskuksen mukaan tämä voi hyvinkin johtaa siihen, että GPI-laskelmissa ympäristövaikutusten kokonaisarvoa aliarvioidaan.

Suomen bkt ja GPI-indikaattorin kehitys 1960–2007 (reaalisin hinnoin asukasta kohti).

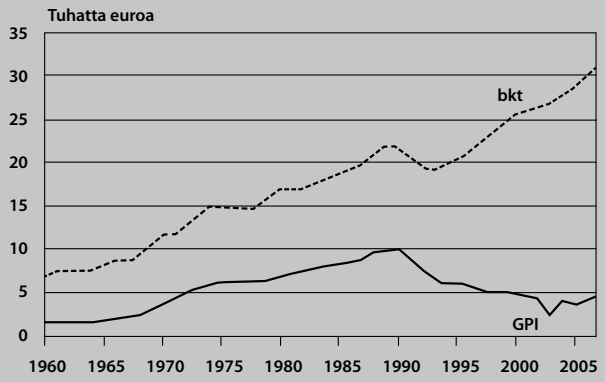

toa kasvupakon, tuloerojen, kasvavan eriarvoisuuden sekä ahdistavan palkkatyön riivaamalle yhteiskunnalle. Keskustelemme prekaarista työstä, jolla tarkoitamme perinteisestä vakaan palkkatyöuran mallista poikkeavia toimeentulon muotoja. Osoitamme, miten marginaaliseksi leimattu ilmiö onkin valtavirtaa. Tarkastelemme mikroyrittäjyyttä uuden työn mallina. Puramme käsityksen epäpoliittisesta koulutusjärjestelmästä ja pohdimme, miten heikentyvä sosiaaliturva ja kasvavat tuloerot voidaan jättää historiaan.

YT-neuvotteluissa annettiin vaihtoehdoiksi lyhennetty työviikko tai 10 %:n palkanalennus. Jos et suostu lyhennykseen niin lomautamme niin pitkäksi aikaa että 10%:n palkanalennus toteutuu.

Ihmisten onnen ehdot ovat lopulta arkisia asioita: saada elää rauhassa ja lähipiirinsä arvostamana, terveenä ja ilman jatkuvaa huolta toimeentulosta. Saada aikaa olla läheistensä kanssa ja puuhata omia juttujaan. Tehdä työtä, jossa kokee kehittyvänsä ja olevansa hyödyksi. Tämä kaikki on vakavasti uhattuna, vieläpä aikana, jona Suomi on rikkaampi kuin koskaan. Siksi väitämme, että pohjimmiltaan radikaaleinta on vaatimus hyvästä, leppoisasta arjesta.

Kun arki on yhtä paskaduunia

Haluamme kiireetöntä arkea. Arkea, jossa on aikaa ystäville, yhteistyölle, kiinnostaville projekteille. Arkea, jossa on tilaa mielikuvitukselle ja luovuudelle. Arkea, jota määrittää mielekäs tekeminen, ei vieraantunut suorittaminen.

Nykyinen työelämä tarjoaa meille kuitenkin aivan päinvastaista: jatkuvaa tunnetta kiireestä ja ansiotyön tunkeutumisesta kaikkeen elämään. Tutkinto ei takaa työpaikkaa – siksi elämästämme tulee cv-merkintöjen keräämistä ja itsensä työllistettäväksi tekemistä ja markkinointia. Työsuhteen jatko on jatkuvasti vaakalaudalla – siksi olemme nöyriä ja paiskomme palkattomia ylitöitä. Emme tiedä ensi viikon tai huomisen työvuoroja – siksi odotamme kännykän päässä emmekä osaa sanoa ystävillemme, milloin olisi aikaa tehdä jotain yhdessä.

Lomakorvauksista on saanut tapella melkein jokaisessa kesätyöpaikassa, eikä niitä olisi maksettu ellei niitä olisi älynnyt vaatia.

Työllistymisnäkymiä, työsuhteen jatkoa ja työvuoroja koskeva epävarmuus tarkoittaa meille ”ajan köyhyyttä”, vaikeuksia hallita omaa aikaa ja suunnitella tulevaa. Meiltä vaaditaan jatkuvaa töihin val-

mistautumista ja valmiutta tarttua seuraavaan työtarjoukseen. Tuntuu kuin olisimme työssä aina koeajalla ja työn ulkopuolella odotustilassa.

Epävarmuus tarkoittaa myös kiristystä, joko todellista tai kuviteltua, joka saa meidät nielemään työpaikoilla tapahtuvat epäkohdat. Pomon pelko elää, varsinkin jos toistamme ja paisuttelemme sitä omissa puheissamme sen sijaan, että pohtisimme kuinka luoda määrätietoista yhteistoimintaa asiaintilan muuttamiseksi. Aivan liian usein tyytymättömyyttä ja pahaa oloa ei saada purettua, tai jos saadaan, sitä puretaan muihin, pahimmassa tapauksessa omiin lähimmäisiin.

Työpaikassani (ammattikoulussa) ei juurikaan tehdä toistaiseksi voimassaolevia työsopimuksia, vaan yli puolella opettajista on määräaikainen työsopimus. Osalla niitä on ketjutettu jopa 18 vuotta.

Työelämän huonontuminen antaa syyn kyseenalaistaa työn kapitalistinen muoto sinänsä. Nykyisin vallitseva työn muoto ei ole ylihistoriallinen. Kyseessä on työ, jota voidaan teettää, koska poliittisin toimenpitein on luotu väestö, jolla ei ole muita toimeentulon lähteitä kuin palkkatyö. Työ, jota kontrolloivat ja organisoivat työvoiman ostajat. Työ, joka ei tuota ensisijaisesti käyttöarvoja vaan vaihtoarvoja. Työ, jonka tekijöistä tulee kauppatavaraa. Työ, jota mitataan yksilösuorituksina, vaikka se perustuu yhteiskunnalliselle yhteistyölle.

Näistä syistä työtä koskevat moralistiset korulauseet, kuten ”kyllä työ on aina parempi kuin joutenolo”, joutavat romukoppaan. Näistä syistä työstä on mielekkäämpää puhua vieraantuneena työnä, abstraktina työnä ja *paskaduunina*.[4]

Talousjärjestelmässämme ei ole takeita siitä, että ”työ kuin työ” olisi hyödyllistä. Työ saattaa pitää ihmisiä poissa työttömyystilastoista ja sosiaaliturvan piiristä, mutta samalla se saattaa kasvattaa sairaustilastoja, viedä resursseja hyödyllisemmältä toiminnalta tai vahingoittaa ympäristöä. Työ saattaa toisinaan olla kehittävää, luovaa ja mielekästä, mutta yhtä hyvin se saattaa olla mieltä turruttavaa ja elämäniloa tappavaa, vieraantunutta suorittamista.

Poliittiselle ja taloudelliselle eliitille tällä ei ole väliä: ainoa mikä merkitsee on työn teho. Talouden on kasvettava, ja siksi työelämän kehityksen suunta on selvä: korkkiruuvi kiristyy. Vähemmällä väellä on tehtävä enemmän tulosta.

Työväenliike on parin vuosisadan ajan kamppaillut parantaakseen työvoimaansa myyvän väestön arkea ja työoloja. Suurilta osin saavutetut oikeudet ovat peräisin toisen maailmansodan jälkeiseltä teollisen kapitalismin kasvukaudelta. Vanha totuus, jonka mukaan työväen vapauttaminen on työväen itsensä tehtävä, pätee edelleen. Tarvitaan järjestäytymistä ja vastarintaa.

Olin työllistämistämistuella palkattuna ja sain häkämyrkytyksen kaksi kertaa parikuisen työsuhteeni aikana, koska dieseltrukkia käytetään sisätiloissa.

On kuitenkin syytä olettaa, etteivät vanhat reseptit tepsi uudessa tilanteessa sellaisenaan. Meidän paskaduunin orjien ja paskaduunia pakenevien yhteisenä haasteena on hahmottaa, miltä näyttää 2010-luvun työväenliike. Minkä puolesta se kamp-

pailee? Miten se organisoituu? Mistä olisi aloitettava? Ainakaan se ei taistele vieraantuneen työn puolesta, vaan sitä vastaan. Se taistelee sellaisen tekemisen puolesta, joka aidosti tuottaa yhteistä hyvinvointia.

Työ tuottaa hyvinvointia - kenelle?

Länsimaissa elettiin toisen maailmansodan jälkeen ennennäkemätöntä kasvukautta. Suomessa työmarkkinasuhteet saivat ”demokraattisen korporatismin” muodon ja työväenliike integroitiin osaksi poliittista järjestelmää. Taustalla kummitteli luokkataistelun ja kommunismin aave, joka sai omistavan luokan tekemään huomattavia myönnytyksiä. Hyvinvointivaltio laajeni. Palkankorotukset sekä progressiivisin veroin rahoitetut julkiset palvelut sekä sosiaalietuudet nostivat köyhimpienkin elintasoa. Jonkin aikaa näytti siltä, että kapitalistinen palkkatyö rakentaa yhteistä hyvinvointia.

Kansallisen luokkakompromissin aika ei kuitenkaan kestänyt kauaa. Kompromissin edellytykset alkoivat purkautua. Hyvinvointivaltion kasvumalli ja kansallinen sääntelyjärjestelmä ajautuivat kriisiin, siirryttiin globaaliin ja finanssivetoiseen kapitalismiin.

Suomessa 1990-luvun alun lama oli merkittävä käännekohta. Sen jälkeen suuntana on ollut voimakas joustojen lisääminen, paikallinen sopiminen sekä kilpailun korostaminen. Yksilöllisen työsuorituksen mittaus ja yksilöllinen palkkaus ovat yleistyneet. Sekä lama että globaali kilpailu ovat riittäneet perusteluiksi milloin millekin uudistuksille.[5] Teollisuustyöpaikkojen alasajo, uudenlaisten työpaikkojen kasvu, tuotannon hajauttaminen, alihankintaverkostojen ja vuokratyön käyttö ovat vaikeuttaneet työntekijöiden edunvalvontaa.

Työntekijän ja työnostajan väliseen valtasuhteeseen aiemmin liittynyt kirjoittamaton psykologinen sopimus on muuttunut. Aiemmin duunari saattoi ajatella, että kelvollisesti tehty työ ja uskollisuus työnostajalle riittävät, ja ne palkitaan turvallisuudella ja luottamuksella. Nykyisin tämä ajatus vastavuoroisuudesta tuntuu naiivilta. Katteettomaksi on osoittautunut myös ajatus siitä, että työnostajan taloudellinen menestys palkitsee myös duunaria lisätessään palkanmaksuvaraa ja varmuutta työsuhteiden jatkuvuudesta.[6]

Työntekijä voi olla yksin 7–9 alle 3-vuotiaan lapsen (ks. laki lasten päivähoidosta) kanssa koko päivän päiväkotiryhmässä jos muu henkilökunta on sairaana ja sijaista ei saa palkata. Esim. vessaan ei pääse, vaan pitää käydä lasten pikkupöntöllä kaikkien lasten katsellessa vieressä.

Työelämän tehokkuusvaatimukset vaativat veronsa. Varhaiseläkkeelle jäämisestä ja sairauslomista sekä työtapaturmista aiheutuvat kustannukset ovat laskennallisesti 40–50 prosentin suuruusluokkaa valtion budjetista.[7] Tilastokeskuksen työolotutkimukset kertovat edelleen lisääntyvästä pahoinvoinnista: ”Yksilöllisen työsuorituksen korostaminen ja lisääntynyt kilpailu työpaikoilla näkyy sosiaalisten suhteiden kärsimisenä sekä vähentyneenä tyytyväisyytenä tiimityön toimivuuteen ja tuloksellisuuteen, jopa työpaikkakiusaa-

misena. Sukupuolten välisiä palkkaeroja ei uusilla palkkausjärjestelmillä ja tulospalkkioilla ole pystytty ainakaan kaventamaan. Kilpailuoppien soveltaminen sopii erityisen huonosti julkiselle sektorille, jossa on näkyvissä selvää pahoinvoinnin kasvua aina 1990-luvun lamasta alkaen."[8]

Työn tuottama hyvinvointi jakautuu epätasaisesti, ja niin jakautuu myös työn aiheuttama pahoinvointi. Tutuinta työn aiheuttama henkinen väsymys on yksityissektorin palkansaajille, duunariammateissa toimiville ja matalasti koulutetuille.[9] Ongelma on joka tapauksessa laaja: Työterveyslaitoksen haastattelututkimuksen mukaan joka kolmas kokee työnsä henkisesti raskaaksi ja kiirettä työssään kokee joka toinen.[10] Työpaikan menettämisen pelossa ongelmia ja huolia ei uskalleta käsitellä työpaikoilla. Työpaikoilla sinnitellään, paha olo ja huolet viedään kotiin. Taantuma kärjistää tätä kehitystä.[11] Vuonna 2009 neljä kymmenestä palkansaajasta jousti työajoissa esimiehen tai työtehtävien vaatimuksesta säännöllisesti kuukausittain.[12]

Aliurakoitsijana ikkunafirmassa. Ikkunafirmalla maksut myöhässä, niitä kysellessä ilmoitettiin, ettei tarvitse enää tulla töihin.

Sairauspoissaolot ovat yleistyneet 2000-luvulla. Sairauspoissaolot eivät kuitenkaan kerro kaikkea, työtä nimittäin tehdään myös kipeänä. SAK:n työolobarometrissa 2009 puolet vastaajista oli viimeisen vuoden aikana työskennellyt myös sairaana, 30 prosenttia useamman kerran. Jotain on pahasti vialla, kun työtä tehdään oman terveyden kustannuksella. Jälleen kerran on kysyttävä: eikö tuotannon pitäisi palvella ihmistä eikä päinvastoin?

Pahoinvointia tuottaa muun muassa se, että töitä teetetään liian vähällä henkilöstöllä. Kaiken järjen mukaan työaikaa tulisi lyhentää ja työtahtia höllentää – on työtehtäviä, joissa tämä olisi aivan erityisen tärkeää. Pahoinvointia aiheuttaa myös työntekijän kokema epävarmuus ja pelko työsuhteensa jatkuvuudesta, samoin yksilösuoritusten mittaaminen ja keskinäinen kilpailu.

Lomarahat ja lomaltapaluurahat eivät koskaan olleet maksettuna tilille silloin kun niiden kuuluisi vaan näistä sai aina erikseen soittaa palkanlaskijalle.

Joissakin menestyvissä yrityksissä kyllä katsotaan työntekijöiden hyvinvoinnin parantavan tuottavuutta, mutta tästä ollaan kaukana siellä, missä työ on pakkotahtista rutiinia ja työntekijöitä syyllistetään sairauslomista. Kapitalismin nyrkkisääntö, tuottavuuden tehostaminen kaiken muun yli ajavana periaatteena, suosii enemmän työpahoinvoinnin kuin hyvinvoinnin lisäämistä.

Työelämän kurjistuminen näkyy muun muassa siinä, että yhä pienempi osuus palkansaajista pitää työtä erittäin tärkeänä elämänalueena.[13] Koko 2000-luvun ajan palkansaajista selvästi useampi on ollut sitä mieltä, että työn mielekkyys on pikemmin muuttumassa huonoon suuntaan kuin että se olisi kohentumassa.[14]

Miljoonan marginaali

Prekariaatti on marginaali-ilmiö – näin meille uskottelevat ne, jotka haluavat vähätellä prekariaattia ja sen muodostamaa haastetta palkkatyöyhteiskunnalle. Meidän kokemuksemme on toinen. Prekariaatti muodostaa valtavan joukon. Me olemme miljoonan marginaali.

Kun puhutaan *prekarisaatiosta*, termillä viitataan usein epätyypillisten työsuhteiden ja heikkojen työehtojen töiden lisääntymiseen. Kyse on kuitenkin huomattavasti laajemmasta ilmiöstä, työelämän muutoksen myötä epävarmistuvasta elämästä.[15] Pätkätyöläiset kertovat prekariaatista, mutta prekarisaatio ei rajoitu pätkätyöläisiin tai mihinkään muuhun kategorisesti määriteltävissä olevaan ihmisryhmään. Pikemminkin se viittaa yleiseen kehitykseen, joka koskettaa ihmisiä vaihtelevalla voimakkuudella. Kyse on epävarmuuden, mielivallan ja ennakoimattomuuden kokemuksesta tilanteessa, jossa työkykyä kehitetään yksilön omalla riskillä. Työn muoto, paikka ja sisältö vaihtelevat ja pienenevä osa työstä tapahtuu maksettujen palkkatyötuntien sisällä.

Prekariaatti siis tarkoittaa ihmisiä, joiden tulonhankintaan liittyvät toiminnot ovat luonteeltaan epävarmoja ja heikosti ennakoitavissa. Prekarisaatioon liittyy myönteisiäkin ulottuvuuksia, kuten palkkatyömuodon ja siihen liittyvän kurivallan heikkeneminen. Monille epätyypillinen työ on myös oma valinta. Arkikokemuksessa työn ja tulojen prekarisaatio kuitenkin johtaa elämänhallinnan mahdollisuuksien heikentymiseen.[16] Prekaari työ edellyttää tekijältään epävarmuuden sietokykyä ja jatkuvaa muutosvalmiutta. Työn kestoa ja sisältöä ei tule ottaa itsestäänselvyytenä, ja tiettyä työtä tehdessään onkin syytä varmistella jo seuraavia töitä. Usein myös erilaiset pätkätyöt ja projektit lomittuvat päällekkäin, jolloin työtaakka voi olla ajoittain raskas.

Työnantaja pyysi vapaapäivinä töihin (esimerkiksi toisten sairaslomatuurauksia) mutta näistä maksettiin vain normaalipalkka. Kun asiasta tiedusteli, ilmoitettiin vain että ko. yrityksen linjan mukaisesti niitä ei makseta. Olin nuori ja tyydyin tähän vastaukseen enkä halunnut aiheuttaa ongelmia.

Yksi prekariaatin piirre on, että monelle oma ja perheen toimeentulo edellyttää useita päällekkäisiä ja lomittaisia tulonlähteitä. Perinteisessä ajattelussa perheen tulisi elää vanhempien kokoaikatyöstään saamalla palkalla. Kuitenkin niiden palkansaajien määrä kasvaa, jotka eivät saavuta riittävää tulotasoa palkkatyöllä. Tähän vaikuttaa osaltaan osa-aikatyön lisääntyminen, joka on monelle järkevä ja elämäntilanteeseen sopiva valinta, mutta ainakin kaikkein pienipalkkaisimmilla palvelualoilla merkitsee köyhyyttä.[17] Silloin niin sanotun pääasiallisen palkkatyön ohella

taloutta on vakautettava sivutöillä, harmailla töillä, sosiaalituilla, elatusmaksuilla ja virallisilla ja epävirallisilla luotoilla.[18]

Toimeentulon hankkimista leimaa jatkuva muutos ja heikko ennakoitavuus. Tämä näkyy palkkatyön lisääntyvänä epävarmuutena (pätkätyöt, irtisanomiset, vuokratyö), mutta ennen muuta palkkatyöstä poikkeavien ansaintamuotojen yleistymisenä (apurahat, palkkiot loppusuorituksesta.[19] Yksi merkittävä muutos on yrittäjyyden ja yrittäjänkaltaisten töiden lisääntyminen. Taustalla saattaa olla palkkatyön lisääntyvä epävarmuus, jolloin molemmat vaihtoehdot sisältävät yksilöllisiä riskejä, mutta yrittäjyys lupaa enemmän autonomiaa.[20]

YT:t iski päälle. Kahden hengen yksiköstämme irtisanottiin toinen, minä sain jäädä. Nyt teen 10-tuntisia työpäiviä ilman ylityökorvausta. Työmääräni on kaksinkertaistunut, palkkani on pysynyt samana, sairaslomalle ei saa jäädä koska tuuraajaa ei ole ja toimistoa ei voi pitää kiinni. Etsin uutta työtä.

Koska prekarisaatio ei erotu perinteisestä työelämästä selkeästi erillisenä ryhmänä, emme tiedä, kuinka laajasta ilmiöstä on kyse. Usein prekarisaatiokeskustelussa toistuukin väite, että kyse olisi lopulta verrattain pienestä, työmarkkinoiden kannalta marginaalisesta ilmiöstä. Argumentin vahvistukseksi esitetään lukuja määräaikaisista työsuhteista, jotka eivät todella näytäkään merkittävästi lisääntyneen. Tällöin kuitenkin unohdetaan, että prekariaatti ei ole työmarkkinastatuksen perusteella selkeärajaisesti eroteltavissa oleva ihmisjoukko.

Jos prekariaatti halutaan määritellä kapeasti ”epätyypilliseksi” työmarkkina-asemaksi, silloin siihen on luettava pätkätyöläisten lisäksi myös muut työmarkkinoilla ajelehtivat toimijat, joilla ei ole toistaiseksi voimassa olevaa kokoaikaista työsuhdetta. Muutamia tällaisia ryhmiä yhdistelemällä voimme havaita, että kyse on huomattavasta joukosta: kun työttömät, pätkätyöläiset, vuokratyöntekijät, osa-aikaiset ja yksinyrittäjät lasketaan yhteen, tullaan yhdeksäänsataan tuhanteen. Jo näiden ryhmien yhteisosuus muodostaa kolmanneksen työvoimasta, joka oli yhteensä 2 703 000 henkeä vuonna 2008.

Prekaareiksi miellettyjä ryhmiä suomalaisilla työmarkkinoilla

	2008	2009
Työttömiä	174 000	221 000
Määräaikaisissa työsuhteissa	332 000	310 000
Vuokratyöntekijät	31 000	23 000
Yksinyrittäjät (pl. maa-, metsä-, ja kalatalous)	154 000	160 000
Osa-aikatyö (jatkuva)	196 000	201 000
Yhteensä	885 000	915 000

Lähteet: Työvoimatutkimus 2009. Tilastokeskus.

Tietenkään kaikki edellä mainittujen ryhmien edustajat eivät koe epävarmuutta. Esimerkiksi osa-aikatyön tekijöissä on työuraansa lopettelevia osa-aikaeläkeläisiä, joiden työsuhteet ovat saattaneet jatkua vakaina vuosikymmeniä. Toisaalta luvuissa eivät näy tyypillisesti prekaarit mutta hankalasti tilastoituvat ryhmät, esimerkiksi pimeä työ, ulkomaalainen vierastyövoima, apurahatutkijat sekä

muutaman hengen pienyritykset ja osuuskunnat.[21]

Työttömien tilastointi jättää myös arvailun varaa. Vuonna 2009 työvoiman ulkopuolella olevia niin sanottuja piilotyöttömiä oli 94 000 – siis niitä, jotka haluaisivat ansiotyöhön, mutta eivät eri syistä johtuen aktiivisesti hakeneet työtä. Näiden lisäksi käytännössä työmarkkinoiden ulkopuolella olevia ihmisiä on paljon. Työ- ja elinkeinoministeriön tilastoimien työvoimapoliittisten toimenpiteiden kohteena (työharjoittelu, työelämävalmennus, työvoimakoulutus ja tukityöllistäminen) on vuosina 2009–2010 ollut kuukausittain 68 000–92 000 suomalaista. Tilastokeskus listaa nämä ihmiset työmarkkinoiden ulkopuolisiksi. Samoin tehdään 250 000 opiskelijalle, joita kuitenkin samalla painostetaan opintotuen niukkuudella ottamaan vastaan prekaareja töitä tai sitomaan elämänsä velkaan.[22]

Ruokatauot ja kahvitauot sekä wc-käyminen on tarkan syynäyksen alla. Myös kaikkien työntekijöiden toimenkuva muuttui aivan täysin ilman että keneltäkään kysyttiin mitään. Henkilöstö voi erittäin huonosti ja puolet on sairaslomilla.

Miljoonan marginaali voidan siis laskea myös suuremmaksi. Rajauksesta riippumatta kyseessä on hyvin merkittävä tuotannollinen ja yhteiskunnallinen voimavara.

Työn lisääntyvän epävarmuuden ohella keskeinen näitä ryhmiä yhdistävä tekijä on, että ne eivät sovi palkkatyönormiin – siis siihen hyvinvointivaltion ja työmarkkinajärjestelmän ydinoletukseen, jossa yksilön elämä muodostuu pysyvästä työsuhteesta, josta saatu tulo riittää ydinperheen toimeentuloon. Esimerkiksi yksittäisen ihmisen riskinhallinta ja sosiaaliturva perustuvat suomalaisessa yhteiskunnassa palkkatyönormiin. Siten muut työn muodot ymmärretään marginaalisiksi erityistapauksiksi.

Jos nämä palkkatyönormin poikkeukset kuitenkin muodostavat lähes puolet työmarkkinoista, herää kysymys, missä määrin järjestelmän rakentaminen palkkatyönormille itse asiassa tarkoittaa pakotettua roikkumista vanhan maailman instituutioissa.

Vaikka prekarisaatio koskettaa kaikkia ikäluokkia, epävarmuuden kokemuksiin liittyy selkeä sukupolviero. Työttömyyden aiheuttama häpeä, josta Suomessa on dokumentoitu laajasti 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen, vaikuttaisi toisaalta olevan osittain väistymässä nuoremman ikäpolven keskuudessa. Nuorten mielestä ei enää ole niin ongelmallista olla työtön, koska mielekästä tekemistä on löydettävissä palkkatyön ulkopuolellakin ja koska valtaosalla tuttavapiiristä työn ja työttömyyden erimuotoiset jaksot vaihtelevat tiuhaan.[23]

Samalla nuorten ongelmana näyttää olevan ensisijaisesti toimeentulo. Näin on myös monen työelämässä kiinni olevan kohdalla, kun jo 76 prosenttia väestöstä pelkää toimeentulonsa puolesta. SAK:n selvityksen mukaan alle 40-vuotiaista useampi kuin kaksi kolmesta haluaa ensisijaisesti enemmän palkkaa ja toissijaisesti enemmän vapaa-aikaa. 40–50-vuotiaista vähän yli 50 prosenttia ja yli viisikymppisistä enää alle puolet priorisoi lisäpalkan yli lisävapaan.[24]

Nuorilla on siis enemmän huolta toimeentulostaan myös ollessaan töissä. Olennaista asian kor-

jaamiseksi olisi, että tuoreissa työsuhteissa taataan samat edut kuin vanhoissa pitkään jatkuneissa pesteissä. Muuttuvilla ja vaihtelevilla työmarkkinoilla se on ainoa mahdollisuus. Tämä pätee niin työsuhdeturvaan, lomaan, palkkaan kuin tuleviin eläkkeisiin. Edellä mainitut tilastot tukevat myös ajatusta työn jakamisesta tasaisemmin. Ne osoittavat oikeaksi prekariaattikeskustelun olennaisimmat teesit toimeentulon epävarmuudesta ja heikentyneistä kamppailumahdollisuuksista sekä arjen vastarinnan tärkeydestä.[25]

Prekaarius koskettaa erityisellä tavalla myös naisia ja siirtolaisia. Naisten kohdalla korostuu perusteeton pätkätyösuhteiden ketjuttaminen ja irtisanomiset raskauden takia.

Siirtolaiset ovat vailla yhtäläisiä perusturvaetuuksia ja -palveluja, ja siten muita riippuvaisempia työnantajistaan. Ammatillisen edunvalvonnan puute vaikeuttaa tilannetta. Olkiluodon ydinvoimalatyömaalla polkuhintaan töitä paiskovien itäeurooppalaisten työmiesten kokemukset ovat tästä hyvä esimerkki.[26]

Loppu työnostajien hyysäykselle

Mitä pitäisi tehdä, mistä pitäisi aloittaa? Erään ilmiselvän kamppailun kentän muodostavat ne yritykset, joissa työntekijöistä pyritään ottamaan irti enemmän kuin laki ja työehtosopimukset sallivat. Minimityöehtojen polkemisesta on tehtävä loppu. Tämä pätee myös erilaisiin harjoittelu- ja muihin sopimuksiin.

Tässä ei ole itsessään mitään radikaalia: kyseessä ovat lakisääteiset ja työehtosopimuksissa määritellyt vähimmäisoikeudet, jotka ovat usein riittämättömiä, huonoja kompromisseja. Pitäisi olla itsestään selvää, että työn ostaja ottaa säädöksistä selvää ja noudattaa niitä.

Meillä ei ole työvuorolistoja, pomomme ilmoittaa meille edellisenä päivänä ajan ja paikan mihin tullaan. Joskus ilmoittelu on venynyt jopa 23.00 aikoihin illalla.

Tosielämässä näin ei kuitenkaan ole. Ainoa tae vähimmäisoikeuksien toteutumiselle työpaikoilla on työntekijöiden tietoisuus oikeuksistaan ja valmius puolustaa niitä. Ay-toimitsijat ja viranomaiset eivät nykyisellään kykene kitkemään lain ja sopimusten vastaisia työ-

suhderikkomuksia – resurssit eivät riitä.

Suorastaan hävytöntä on, että polkuhintapalkkaa maksavat työnostajat voivat sovittaa rikkeensä päiväsakoilla, vaikka vastaavasta veropetoksesta seuraisi parin vuoden vankilareissu. Tällainen työnostajien hyysääminen on vahingollista koko yhteiskunnalle.[27]

Jos haluamme pysäyttää työehtojen polkemisen, on voimaannutettava työntekijöitä pitämään puoliaan. On kannustettava työntekijöitä kieltäytymään kohtuuttomista työehdoista ja tarjottava tähän käytännön voimavaroja. Esimerkiksi koulujen, oppilaitosten ja työvoimatoimistojen tulisi kannustaa ihmisiä pitämään kiinni oikeuksistaan työelämässä. Nykyisin näin ei tapahdu. Yhteiskunta huolehtii päinvastoin yksipuolisesti työnostajapuolen tarpeista.

Työnantaja muuttaa työvuorolistoja yksipuolisesti. Kerran menin töihin ja luulin, että minulla on töitä klo 17–24. Töihin tullessani sain ilmoituksen, että työvuoroja vähennetään ja töiden loppumisajaksi oli merkitty 21. Työehtosopimuksessa lukee selvästi, että työvuorolistoja ei saa muuttaa ilman molempien osapuolten suostumusta.

On otettava tarkastelun kohteeksi juuri ne työpaikat, joilla on paljon ongelmia: juuri ne työpaikat, joilla ihmiset kärsivät eniten – ja joilla on eniten voitettavaa. On kamppailtava työehtojen polkemista vastaan niin näkyvästi, että se rohkaisee puuttumaan asioihin myös muilla työpaikoilla.

Tällä saralla tärkeänä keskustelun herättäjänä ovat viime aikoina toimineet Vasemmistonuoret. Syksyllä 2009 järjestö lanseerasi Ilmianna pomosi -verkkokampanjan, jossa haastettiin työntekijöitä kertomaan työnostajapuolen väärinkäytöksistä. Kampanjan tavoitteena oli vahvistaa tietoisuutta työntekijän perusoikeuksista ja herättää keskustelua keinoista, joilla voidaan puuttua työpaikoilla koettuihin epäkohtiin. Tämä nähtiin tärkeäksi etenkin nuorten työntekijöiden kohdalla.

Ilmianna pomosi -kampanja keräsi syystalven aikana yli 400 yhteydenottoa. Näistä 253 oli perusteellisia kertomuksia epäkohdista ja rikkomuksista. Kertomuksissa esiintyi usein päällekkäisiä rikkomuksia: esimerkiksi palkanmaksuongelmia kokeneet olivat usein kohdanneet myös muita epäkohtia.

Kampanjan kertomukset paljastavat, millaisiin työsuhderikkomuksiin työnostajat yleisimmin syyllistyvät. Joka neljäs yhteydenotto käsitteli työaikaan liittyviä ongelmia, kuten työvuorolistojen puuttumista, riittämättömiä taukoja ja pakollisia ylitöitä. Joka viidennessä esiintyi puutteita palkanmaksussa, kuten lomarahojen pimittämistä. Yleisiä olivat myös laittomat irtisanomiset, kohtuuton työmäärä, syrjintä ja sairausloman pitoon ja työterveyteen liittyvät ongelmat. Mukaan mahtui myös useita kertomuksia kiusaamisesta, huonosta ilmapiiristä tai ahdistelusta.

Ilmianna pomosi -kampanja antoi ihmisille tilaisuuden pukea sanoiksi kokemuksiaan epäoikeudenmukaisesta kohtelusta työelämässä. Omakohtaisten kokemusten määrittely on tärkeä askel toiminnassa epäkohtien muuttamiseksi.

Tässä pieneltä tuntuvassa asiassa piileekin kampanjan radikaalius. Epäoikeudenmukaisuuksien nimeäminen on vastalääkettä nykyajan keinote-

koiselle ”yritysyhteisöllisyydelle” – ideologialle, joka uskottelee, että työntekijöillä, yritysjohdolla ja omistajilla on yhteiset intressit. Kampanja on vastalääkettä pyrkimyksille pyyhkiä ihmisten muistista kaikki työläistaistelujen perinne ja ehkäistä uusien taistelujen syntymistä.[28]

Väärinkäytökset mahdollistaa alistumisen etiikka – se, että ihmiset oppivat vähättelemään omaa arvoaan ja hyväksymään epäinhimillisen kohtelun, ja opettavat samaa ”hyvettä” toisilleen.[29] Koulutusjärjestelmä ja työvoimahallinto ovat epäilemättä osasyyllisiä. Ilmianna pomosi -kampanja on nimestään lähtien provosoiva hyökkäys alistumisen etiikkaa vastaan, omanarvontunnon puolesta.

Minulla ei ole työterveyshuoltoa tai ainakaan ilmaista sellaista. Jos menen Diacoriin, joka hoitaa työterveysasioitamme, en saa ilmaista palvelua, vaan joudun maksamaan 39 euroa käynnistä. Jos otan työnantajani tarjoaman sairasvakuutuksen, palvelu maksaa 11 euroa. Vakuutus maksaa satoja euroja vuositasolla.

Kampanja ei pyri pelkästään tiedonkeruuseen ja epäoikeudenmukaisuuksien nimeämiseen. Tarkoitus on myös kannustaa ja auttaa työntekijöitä ryhtymään toimenpiteisiin työnostajapuolen väärinkäytöksiä vastaan. Tämä on tarkoittanut työehtoja koskeviin kysymyksiin vastaamista ja ihmisten ohjaamista ammattiliiton puheille. Monet yhteyttä ottaneet kuitenkin ovat korostaneet, ettei heidän tapauksiaan saa tehdä julkisiksi, koska he pelkäävät työsuhteensa jatkon tai työllistymisensä puolesta.

Ilmianna pomosi -kampanjan ensimmäinen julkinen tapaus oli asuste- ja koruliike Bijou Brigitten arveluttavan toiminnan julkistaminen. Yritys haastoi oikeuteen entisen työntekijänsä, kun tämä kertoi yhteisöpalvelu Facebookissa palkkasaatavista ja epäasiallisesta kohtelusta. Vasemmistonuoret auttoi tekemään tapauksen julkiseksi. Palvelualojen ammattiliitto puolestaan lähti peräämään Bijou Brigitten työntekijöiden puuttuvia palkkoja.

Kampanja on kiinnostava esimerkki työläistutkimuksesta, jossa pyritään synnyttämään paitsi uutta tietoa työntekijöiden tilanteesta myös toimintaa tilanteen muuttamiseksi. Vasemmistonuoret näyttävät kampanjallaan esimerkkiä ammattiliitoille, joiden haasteena on tavoittaa juuri samoja ”ongelmatyöpaikoissa” työskenteleviä ihmisiä. Vasemmistonuorten kampanjaa on tehty vähäisin varoin vapaaehtoisvoimin. Mitä voitaisiinkaan saada aikaan, jos tällaisia kampanjoita toteutettaisiin suuremmassa mittakaavassa, ammattiliittojen voimavaroilla?[30]

Ylitöitä yksille, orjatöitä toisille – vai työn uusjako

Kapitalismin logiikka komentaa yrityksiä repimään enemmän tehokkuutta pienemmästä määrästä työntekijöitä. Se vierastaa ajatusta siitä, että työtä esimerkiksi jaettaisiin siten, ettei kenenkään tarvitsisi uupua työtaakkansa alle ja että palkallista työtä riittäisi entistä useammalle erilaisten palkattomien harjoitteluiden ja sijaan.

Muuan telemarkkinointifirmassa ei työsopimusta saanut kirjallisena. Kuulemma joku vähän pitempään siinä työskennellyt sai potkut, kun oli kehdannut kysyä.

Kapitalismi suosii työvoiman kilpailuttamista ja kontrollointia. Palkkatyön ulkopuolisia itseisarvoisen tekemisen alueita ja toimeentulon lähteitä ei saa muodostua. Siksi toimeliaitakin ihmisiä pakotetaan työttömiksi työnhakijoiksi, jollaisina heitä voidaan pompotella ympäriinsä erilaisin työvoimapoliittisin toimenpitein. Työttömät työnhakijat esitetään yhteiskunnan painolastina, saamattomina vätyksinä ja elätteinä, joita on lupa kurittaa ja pakottaa palkattomaan työntekoon. Hallintokielessä työttömien simputus esitetään ”työllistymismahdollisuuksia ja elämänhallintakykyä” parantavana ”aktivointina” ja ”kuntouttamisena”.

Suomessa on voimassa laki työttömien kuntouttavasta työtoiminnasta, joka mahdollistaa työttömien pakkotyöllistämisen rangaistuksen uhalla: jos kieltäydyt sinulle määrätystä työtoiminnasta tai keskeytät sen, menetät oikeutesi työmarkkinatukeen 60 päivän ajaksi tai toimeentulotukesi perusosaa voidaan alentaa 20 prosentilla yhtä pitkäksi aikaa. Toistuvasta kieltäytymisestä tai sen keskeyttämisestä voidaan lisäksi asettaa työssäolovelvoite tai alentaa toimeentulotuen perusosaa enintään 40 prosentilla.

Työpäivät ovat laittoman pitkiä. 2 viikossa meillä ajava taksikuski joutuu ajamaan n. 100h. Lain mukaanhan tämä ei saisi olla yli 80h.

Tämä on juuri sitä miltä se kuulostaakin: valtion määräämää orjatyötä nälän uhalla. Ihmisoikeudet eivät paljoa paina, jos satut olemaan ”pitkäaikaistyötön”. Erityisen ongelmallista aktivointipolitiikassa on työttömyyden lääketieteellistäminen, sen rinnastaminen yksilön vajaakuntoisuuteen. Lääketieteellistäminen peittää poliittiset päätökset aktivoinnin taustalla.[31]

Käytännössä pakkotyölaki koskee pitkään työttömänä olleita, joille kunnalla tai valtiolla on osoittaa hanttihommia tai muuta näpertelyä. Viranomaisten johdolla työtön joutuu laatimaan itselleen ”aktivointisuunnitelman”. Tässä vaiheessa voi vielä vaatia, ettei suunnitelmaan kirjata suostumusta palkattomaan työhön. Jos suunnitelmaan on kirjattu suostumus, kieltäytymisestä voidaan sanktioida.

On käsittämätöntä, että laki sosiaaliturvan alen-

tamisen uhalla tapahtuvasta pakkoaktivoinnista on voitu ylipäänsä säätää. Se on selvästi perustuslain vastaista. Pakkoaktivoinnin kustannukset ovat korkeat, ja sen tuottama hyöty yhteiskunnalle on hyvin kyseenalainen. Lasku pakkoaktivoinnista siirtyy vuoden 2011 alussa valtiolta kuntien maksettavaksi. Kuntaliiton mukaan odotettavissa on noin 180 miljoonan euron lasku.[32]

Myös yksityinen sektori hyödyntää ilmaistyövoimaa. Työn teettäminen palkattomilla harjoittelijoilla ja työelämävalmennuksessa olevilla on lisääntynyt työttömyyden kasvun myötä. Työelämävalmennuksessa ja työharjoittelussa oli toukokuun 2010 lopussa 15 200 ihmistä, mikä on 3 800 enemmän kuin vuotta aiemmin. Hälytyskellojen tulisi soida, kun ilmaistyötä tekevät myös alansa ammattilaiset.[33]

Kovasen oma keskus myös välillä määrää kuskit ottamaan vain Kovasen keskuksen keikkaa, vaikka htd:n välityksenkin kautta saisi keikkoja. Ja jos omalta keskukselta ei keikkaa tipu, niin on taas joutunut olemaan töissä ilman palkkaa, kun on provisiopalkattu. Mitään työehtosopimusta meillä ei ole.

Käsite ”työttömyys” joutaa romukoppaan. On hyväksyttävä, että tarpeellista palkkatyötä ei riitä kaikille, ja tunnustettava, että suuri osa yhteiskuntaa pystyssä pitävästä toiminnasta tapahtuu palkkatyön ulkopuolella. Normaalityöaikaa on lyhennettävä ja annettava kaikille työikäisille – työssäkäyville tai ei – mahdollisuus itsensä kehittämiseen vapaavalintaisten opintojen parissa. On tuettava mahdollisuuksia yleishyödylliseen ja omaehtoiseen toimintaan. Tähän nimenomaan on varaa. Sen sijaan ihmisten ylikuormitus, kilpailutus ja kontrollointi tulee yhteiskunnalle liian kalliiksi.

On taisteltava sellaisen maailman puolesta, jossa välttämätön työaika ja vapaa-aika jakautuisivat tasaisemmin kaikkien kesken. On täysin järjetöntä, että toiset polttavat itsensä loppuun tekemällä töitä kellon ympäri, kun samaan aikaan toisia passivoidaan ja leimataan liikaväestöksi. Tarvitaan yleistä työelämän downshiftausta: vähemmän töitä kaikille, ei ylitöitä eikä orjatöitä kenellekään.

Työtä ilman työnantajaa

Yrittäjämuotoisen työn ja työläisten määrä kasvaa, mutta tämä sirpaleinen ryhmä hakee vielä kamppailutahtoaan. Selvää on kuitenkin, että uudet kamppailut syntyvät vasta kun tiedostetaan, mitä yhteistä on itseään työllistävällä rekka-auton kuljettajalla ja tulkilla. Palkkatyön ja yrittäjyyden välinen harmaa alue on kamppailujen kenttä, jolla määritellään tulevaisuuden työelämän sääntöjä!

Yrittäjämuotoisella työllä tarkoitamme tässä paitsi yrittäjästatuksella toimivia yksinyrittäjiä myös sellaisia yrittäjämäisessä asemassa työskenteleviä palkansaajia, jotka vastaavat pitkälti itse rahoituksensa hankkimisesta ja myös nostavat usein palkkioita palkkojen sijaan. Tarkoitamme siis niinkin moninaista joukkoa kuin freelancereita, toiminimillä työskenteleviä, yksinyrittäjiä, työosuuskunnissa työskenteleviä osakkaita, apu- ja määrärahoilla eläviä taiteilijoita ja tutkijoita, erilaisia projektityöntekijöitä sekä ainakin osaa pien- ja perheyrittäjistä.

Työnantaja on valehdellut useille taksikuskeille päin naamaa, että tolpalla istuttu aika ei ole työaikaa, joten sitä ei lasketa. Myöskään auton huolto ei kuulemma ole työaikaa.

Rajanveto suhteessa määräaikaiseen työvoimaan sekä vuokratyöntekijöihin on myös vaikeaa, onhan pätkä- ja silpputyöläisten panostettava työnhakuunsa ja kaupiteltava itseään usein samalla tavoin kuin itsensä työllistäjien. Varsinkin lyhyiden pestien palkat mielletään helposti palkkioiksi eikä palkaksi.

Yrittäjän ja palkansaajan välinen erottaminen ei muutenkaan ole niin yksioikoista kuin voisi kuvitella. On täysin mieletöntä, että mammuttimaisten kauppaketjujen omistajat ja moppinsa omistavat siivoojat rinnastetaan yrittäjinä toisiinsa. Toisaalta suuryritysten omistajat ovat yhä useammin vain osakesijoittajien strategisia yhteenliittymiä, eivätkä mitään varsinaisia ”pomoja”. Varsinaiset omistajat hääräävät taustalla ja ovat oikeastaan vain rahapelureita. Pomojen virkaa yrityksissä toimittavat toimitusjohtajat, jotka ovat muodollisesti palkansaajia.

Entisessä työpaikassani palkanmaksu on tehty todella kurjaksi. Minulle ja ent. työtoverilleni maksettiin meidän 4 kk työsopparin aikana puolet palkanmaksupäivistä väärin.

Yrittäjyys on nykyään usein nimenomaan *yksinyrittäjyyttä* – puolet virallisista yrityksistä työllistää vain yhden hengen ja määrä on kasvussa. Yli 250 työntekijän yhtiöitä on alle prosentti kaikista Suomen yrityksistä kun taas 1–9 työntekijän mikrofirmoja on kaiken kaikkiaan yli 90 prosenttia kaikista yrityksistä. Työhallinto lukee yrittäjiksi automaattisesti erilaiset yrittäjästatuksella (y-tunnus) työskentelevät yksinyrittäjät, mutta kun määrittele-

minen perustuu ”kokonaisharkintaan” voi yrittäjän aseman saada muutenkin.

Yrittäjien keskimääräiset veronalaiset bruttotulot vuonna 2008 olivat 40 000 euroa eli alle 3 300 euroa kuukaudessa. Noin neljänneksellä veronalaiset tulot jäivät alle 15 000 euroon vuodessa eli 1 250 euroon kuukaudessa. Alle viidenneksen tulot ylittivät 55 000 euroa vuodessa, 4 500 euroa kuukaudessa.

Työvuoroni ovat ihan mahdottomat, sillä niissä ei ole minkäänlaista jatkuvuutta. Yhdellä viikolla saattaa joka ikinen päivä alkaa eri aikaan tai olla vapaapäiviä välissä tai yksi päivä on 9 h, kun toinen taas 6 h ja loput 8,5 h. Ei pysty suunnittelemaan elämää mitenkään järkevästi ja jatkuva unirytmin muuttelu väsyttää.

Työn yrittäjämuotoistumista tapahtuu laajasti määriteltynä kaikilla aloilla, joilla korostuu työn itsenäinen organisointi sekä oman osaamisen jatkuva kehittäminen ja kauppaaminen eräänlaisena riskinottona ja sijoituksena itseen. Kyse ei siis ole vain työvoiman tilastoinnista, vaan siitä, miten kapitalistiset markkinat työvoimaa kuluttavat – oli työsuhteen muoto mikä hyvänsä.

Yrittäjämuotoinen työ on siis hankalasti hahmotettava ilmiö, joka asettuu palkkatyön, yksityisyrittäjyyden, opiskelun, työttömyyden ja apurahoilla elämisen sekavaan maastoon. Yrittäjämuotoistuva elämä onkin välillä yhtä byrokraattisten selvitysten tekoa hallinnolle, viranomaistulkintojen kanssa kamppailua.

Itsensä työllistäjä voi olla niin palvelutyöntekijä kuin hoitoalan ammattilainen, koodaaja, suunnittelija, tutkija, tulkki, tanssija, siivooja tai rekka-auton kuljettaja. Ansiot ja muut työehdot jäävät helposti heikommiksi kuin saman alan palkansaajilla, eikä pienyrittäjällä ole turvanaan ammattiliittoa. Työn ostajille työn teettäminen yrittäjämuotoisesti onkin tapa leikata työvoimakustannuksia. Toisaalta jotkut itsensä työllistäjät ovat valinneet työtapansa, koska sääntelyn ja pomon puuttuminen myös lisää työn itsenäisyyttä. Toisille yrittäjämäisyys tarkoittaa siis autonomiaa, toisille olosuhteiden määrittämää pakkoa.

Vaikka itsensä työllistäminen tapahtuisi virallisella yrittäjästatuksella, ei tavoitteena välttämättä ole kasvuhakuinen yritystoiminta, vaan perustoimeentulon turvaaminen. Itsensä työllistäjä elättää itsensä ja perheensä tekemällä työtä ja toimeksiantoja eri tahoille. Työsuoritukset saattavat toimeksiantajan näkökulmasta olla kertaluontoista, kausittaista tai vain satunnaisesti tarvittavia.

Työn pirstaleisen luonteen vuoksi itsensä työllistäjät muodostavat joustavan ja innovatiivisen verkoston. Työnkuvan ja työsuhteiden vaihtelevuus johtaa ajatusten ja kokemusten vaihtoon, joka on omiaan synnyttämään kulttuurista ja liiketoiminnallista luovuutta. Sivutuotteena saattaa syntyä kasvuyrityksiä – toivottavasti myös vastarintaa ja uutta järjestäytymistä!

Oman elämänsä duunariyrittäjä

Työelämän prekaarius on helpointa hahmottaa viittaamalla pätkä- ja silpputyöntekijöihin sekä yrittäjästatuksella toimiviin yksinyrittäjiin, mutta kyse on laajemmasta, koko työmarkkinoita ja jokaista työpaikkaa koskettavasta kehityssuunnasta. Se ei ole vain paluuta kapitalismin alkuperäiseen epävarmuuteen, jota hyvinvointivaltion kehitys hetkellisesti liennytti. Tuloksena ei ole menneen toisto, vaan kokonaan uuden työläistyypin syntyminen. Muutos vaikuttaa koko yhteiskuntaan. Talous, perherakenne, turvaverkot, ihmisten liikkuvuus ja jopa aikakäsitys alkavat olla täysin toista kuin aiemmin.

Korjauksia väärinlaskettuihin palkkoihin saa odottaa seuraavaan maksupäivään asti ja lopputilikin tuli vasta kuukausi töiden loppumisen jälkeen.

Monet työelämätutkijat ovat esittäneet, että kyse on rakenteellisesta siirtymästä kapitalismin historiassa. Työvoimalta aletaan vaatia yrittäjämäistä suoriutumista niin työmarkkinoilla kuin työpaikoillakin.[34]

Hans Pongratz ja Günter Voß käyttävät uudesta työntekijästä englanninkielistä uudissanaa ”entreployee”, joka tarkoittaa yrittäjän ja palkansaajan sekamuotoa (employee+entrepreneur). Kyse on jonkinlaisesta työläisyrittäjyydestä tai yrittäjätyöläisestä:

Varamiespalvelusta luvattiin sama työ – sama palkka, mutta parhaimmillaan 1 vuoden talossa ollut sai 2 600 € kun oma palkkanauhani näytti 1 800 € kahdelta viikolta.

1) Työntekijöiden on valvottava ja johdettava työtehtäviään itsenäisesti, siinä missä tämä oli aiemmin työnjohdon tehtävä.
2) Työntekijöiden on suhtauduttava omiin persoonallisiin valmiuksiinsa henkilökohtaisena ”pääomana”, jonka kehittäminen työelämän tarpeisiin on taloudellisen menestyksen ehto.
3) Työntekijöiden elämä läpikaupallistuu. Omien kykyjen jatkuvasta kehittämisestä tulee yksilöllinen ”tuotantotalous”. Sen ympärille on myös luotava henkilökohtainen ”markkinatalous”, jolla varmistetaan jatkuvasti, että itsestä tehty tuote käy kaupaksi.

Niinpä nykytyötönkään ei vain hae töitä tai odota työllistymistään, vaan hän kouluttautuu uudelleen, opiskelee taitavaa työnhakua, rakentaa ansioluetteloa ja analysoi työmarkkinoita otollisten tuulien haistamiseksi. Koska yhä suurempi osa töistä välitetään verkostoissa, on oltava sosiaalisesti aktiivinen ja ahkera kommunikaattori. Työttömiä ”aktivoidaan”, vaikka työn massamittainen puute on rakenteellista, eikä aktivointipolitiikalla saavuteta mitään merkittäviä tuloksia.[35]

Työpaikoilla omaa pestiä on pedattava jatkuvasti, sillä koko yrityselämä on siirtynyt epäsäännöllisen säännöllisesti käytävien yt-neuvottelujen kulttuuriin. Työssäsuoriutumista ja tuottavuutta arvioidaan yhä yksilöllisemmin, vaikka samalla korostetaan yhteisöllisyyttä ja hyvää henkeä tuottavuuden vahvistajana.

Skitsofreenisia paineita ei helpota, että tuottavuusvaatimuksia on samalla korotettu niin, että selvityksen mukaan puolet suomalaisista menee töihin sairaanakin, etteivät kiireet yhä vain kasautuisi. On myös tuloksia siitä, että työntekijät tarkkailevat töissä entistä enemmän itseään kerätäkseen luottamusta ja hyväksyntää.[36]

Tamperelainen kuljetusyritys uhkaa potkuilla jos on puhetta luottamusmiehen hankkimisesta. Kyseinen firma myöskin antaa ymmärtää että työpaikka saattaa olla vaakalaudalla jos jää sairaslomalle firmalle epäedullisessa tilanteessa, firmalla ei ole työterveyspalveluita.

Opiskelijat ja koululaiset tuntevat nämä muutokset nahoissaan siinä missä muutkin – onhan koulutusjärjestelmän tehtävänä valmistaa työvoimaa. Työläisyrittäjää rakennetaan lisäämällä yrittäjyyskasvatusta mutta myös opettamalla elinikäisen oppimisen hyvettä sekä sopeutumista jatkuvaan muutokseen. On opittava kohtaamaan avoimet ja epävarmat työmarkkinat. On opeteltava reippaaksi ja sosiaaliseksi mutta myös kyyniseksi opportunistiksi, joka vetää välistä heti tilaisuuden tullen. On opittava erottautumaan muista työvoimatavaroista, brändäämään itseä ja huolehtimaan oman osaamisen jatkuvasta kehittämisestä.

Vaikka nämä piirteet eivät ole työelämässä ennenkuulumattomia, kertoo niiden yleistyminen rakenteellisesta muutoksesta. Itsensä työllistäjä on mielenkiintoinen esimerkki juuri siksi, että siinä kaikkea työvoimaa eri tavoin koskettavat muutokset kiteytyvät ehkä paljaimmillaan. Kuitenkin kehitys koskettaa meitä kaikkia ja muuttaa jokaisen arkea.

Itsenäisen työn epäitsenäisyys

Voimme hahmottaa kolme tietä itsensä työllistäväksi yrittäjäksi tai yrittäjämäiseen työläisasemaan. Ensimmäinen on tulla ulkoistetuksi ja ostetuksi takaisin alihankintapalveluna. Monet yritykset keskittyvät ydinosaamiseensa ja ulkoistavat työtehtäviä, joita ne voivat ostaa halvemmalla markkinoilta. Myös entisiä julkisen sektorin töitä supistetaan ja yksityistetään. Syntyy joustavaa yrittäjyyttä, joka palvelee toisten yritysten sekä hallinnon tarpeita.

Useat työntekijät kysyvät työpäivän päätteeksi että mihin aikaan huomenna pitäisi tulla töihin, tämähän pitäisi lain mukaan tietää kaksi viikkoa etukäteen.

Toinen tie on pyrkiä työllistämään itse itsensä, kun palkkatyötä ei ole tarjolla. Aina 1990-luvulle saakka yrittäjyys lisääntyikin erityisesti lama-aikoina, kun palkkatyön saanti vaikeutui. Tälle vastakohtana on kolmas ryhmä, joka haluaa jo lähtökohtaisesti tehdä töitä itsenäisesti. Vaikka itsensä työllistämisen todellisuus saattaa osoittautua toiveita karummaksi, voi niukkakin toimeentulo olla mielekkäämpi ratkaisu kuin palkkaorjuus.

Elämme tietoyhteiskunnassa, jossa tietoteknologiat ja tietoverkot muodostavat uuden yhteiskunnallisen infrastruktuurin. Tieto-, palvelu- ja hoivatyön alat kasvavat ja työvoima on yleisesti ottaen entistä koulutetumpaa. Uutta yrittäjyyttä löytyy erityisesti tietotyön, markkinoinnin, kaupan, palvelujen ja hoivan alueilta, mutta myös uutta pienteollisuutta sekä teknologiapajatoimintaa syntyy. Suuret pääomavaltaiset toimijat eivät katoa, mutta niiden rinnalle syntyy pienten yritysten ja itsensä työllistäjien joustava verkostotalous.

Vastaavat kokemukset yleistyvät myös palkansaajien keskuudessa. Työtä järjestetään ”tiimeihin” ja ”projekteihin” ja työntekijöille annetaan uusia mahdollisuuksia päättää työnsä organisoinnista. Työ ei kuitenkaan muutu itsenäiseksi saati leppoisaksi, päinvastoin. Vapautumisen sijasta osa työväestä joutuu nyt vastaamaan työstään ja toimeentulostaan yrittäjän riskillä tai toimimaan muuten yrittäjämäisesti. Hyvä esimerkki tästä ovat myyntityötä pelkällä provisiopalkalla tekevät työläiset.

Uuden verkostotalouden puitteissa syntyy siis uudenlaisia pakkoja myydä itseä ja suoriutua työssään tyydyttävästi. Syntyy näennäisesti riippumattomia ammatinharjoittajia, projektityöläisiä sekä tiimityöntekijöitä, joilla on itsenäistä päätösvaltaa suhteessa työnsä suorittamiseen, mutta jotka ovat tiukasti sidottuja tulosvastuuseen.

Uusista pakoista huolimatta tilanne ilmentää myös uusia vapautumisen mahdollisuuksia. Samalla kun kapitalistiset työmarkkinat edellyttävät työvoimalta yrittäjäluonteista selviytymistä, ne myös alleviivaavat sitä, että taloudellinen kasvu ja kilpailukyky ovat vahvasti riippuvaisia työvoiman

itsenäisistä tavoista organisoida työtään.

Periaatteessa kehitys liputtaa työväen voimaa organisoida työtään omaehtoisesti ja vapautua palkkatyön kahleista, mutta kaikki kääntyy nurin, kun toimeentulosta pitää kantaa yrittäjän vastuu. Pahimmillaan tämä tarkoittaa vain, että työ valuu erottamattomaksi osaksi arkea: arjesta tulee eräänlaista työn eteen tehtävää työtä, työkyvyn jatkuvaa ylläpitoa ja kehittämistä. Samalla kun työnteko vaikuttaa tulevan itsenäisemmäksi ja antavan tekijälleen uutta vapautta, elämästä katoaakin vapaus työstä.[37]

Työtä tekevälle riittää

Työläisyrittäjää voi ajatella nurinkääntyneeksi muodoksi siitä, mitä tuotantovälineiden itsenäinen hallinta voisi tarkoittaa verkostotalouden aikana – mikäli yhteiskunta ei olisi kapitalistinen. Niinpä kyse on yhtä aikaa sekä työelämän kurjistumisesta että siihen avautuneesta mahdollisuudesta. *Workfare*-yhteiskunnassa nämä mahdollisuudet toteutuvat vain prekaarin työn muotoina.

IT-alan firmassani tuntuu olevan jatkuva käytäntö ja oletus, että kun henkilö on asiantuntija tai toimihenkilö ja hänellä sattuu olemaan sellainen osaamisalue jolle on kysyntää niin oletuksena jatkuva tila on että töitä on liikaa. Jos pitää kahvitauon se pidentää päivää joka muutenkin on pitkä.

Kapitalistisilla markkinoilla itsensä työllistäjän osana on riistää itse itseään tullakseen toimeen edes välttävästi. Omaan kilpailukykyyn on panostettava kaikkensa, eikä palkintona ole välttämättä muuta kuin se, että toimeentulon epävarmuus näyttäytyy henkilökohtaisena konkurssina ja epäonnistumisena ihmisenä. Olisi pitänyt yrittää enemmän tai olla asialla aiemmin. Olisi pitänyt tajuta tarttua tilaisuuteen tai olla tarttumatta.

Näin kapitalististen markkinoiden ristiriitaisuudet piiloutuvat henkilökohtaisten elämäntarinoiden taakse. Luokkaeroista tulee pienten kertomusten ja sattumusten summaa. Mikään panostus riitä. Ei ole mitään rajaa sille, miten tuottavasti oman elämänsä voi kuluttaa kasvutalouden alttarilla. Tuottavuutta on tuotettava ja rationaalisuutta rationalisoitava. Miljoonan marginaali on kiireisempää kuin koskaan, mutta se tulee olemaan vieläkin kiireisempää.

Meillä on jotkut henkilöt jatkuvasti ylityöllistettyjä ilman korvausta vapaa-aikana tai palkkana. Sitten on joukko vanhemman teknologian osaajaa, joilla on aika kevyttä. Mikä erikoisinta, yksikössäni oli YT-neuvottelut viime vuonna, vaikka kaikille on töitä. Irtisanomisten jälkeen muiden työkuorma on edelleen kasvanut.

Jonkinlaista esimakua antaa, että entistä useammin työkyvyttömyyseläkkeelle jäävä on alle 35-vuotias nuori, joka kärsii masennuksesta tai muista mielenterveysongelmista. Syyksi arvellaan työelämän kasvavia tehokkuuspaineita sekä epävarmuutta. Kaikki mittarit osoittavat ylöspäin. Erityisesti oireilevat nuoret naiset.[38]

Muodollisesti vapaana ammatinharjoittajana itsensä työllistäjä on oman itsensä työnantaja, mutta piiskurina toimii nyt helposti pankki, jonka asunto- ja yrityslaina pitävät kahleissa. Mitä pitemmälle koulutusjärjestelmän maksullistaminen etenee, sitä enemmän rahaa ammattitaidon hankkiminen ja ylläpitäminen edellyttävät. Ihmisyrityksenä toimiminen tarkoittaa jatkuvaa kilpailukyvyn kehittämistä, itsensä markkinointia ja oman toimintansa rationalisointia.

Tässä on vasemmistolaisen politiikan uusi mahdollisuus. Siinä missä oikeisto vie kehitystä pakotetun yrittäjyyden sekä sosiaaliturvan, edunvalvonnan ja joukkovoiman murtamisen suuntaan, on vasemmiston kysyttävä, millä ehdoilla itsensä työllistäminen voi olla mielekäs vaihtoehto ja vastavoima kapitalistisen palkkatyön yhteiskunnalle. Ainakin reilun toimeentulon takaaminen muodollisesta työmarkkina-asemasta riippumatta on välttämätön vaatimus, kuten prekariaattikeskustelussa on alusta alkaen korostettu. [Ks. Peltokoski 2006.]

Vasemmiston pitäisi siis ennemmin tukea työvoiman pakoa palkkatyöläisen epäitsenäisestä asemasta kuin pyrkiä ikuistamaan palkkatyö. Jos Kokoomus ilmoittautuu työväenpuolueeksi ja lupaa tehdä valtakunnasta yhden suuren työleirin, niin ilmoittautukoon vasemmisto työttömyyden ja työstä vapautumisen puolueeksi! Vakavammin sanottuna olisi tietysti määriteltävä työ uudelleen ja rakennettava uusia työn ja toimeentulon muotoja.

Työn ylivaltaa ei voiteta vaatimalla vain lisää työtä. Oikeistoa ei vastusteta vaatimalla lisää työtä, koska oikeisto itse vaatii lisää työtä. Eikä ekologista kriisiä todellakaan ratkaista vaatimalla lisää työtä talouskasvun takaamiseksi – vaikka sinänsä ekologisen kriisin ratkaiseminen ei lupaa enempää vapaa-aikaa ja kulutusta, vaan ennemminkin uusia työn muotoja ja yhteiskunnallisia velvoitteita.

Työläisyrittäjä ylittää kategoriat

Ammattiyhdistysliike on herännyt yrittäjämuotoisen työn maailmaan käytännössä vasta hiljattain ja pohtii nyt kolmannen kategorian määrittelemistä palkansaajuuden ja yrittäjyyden välimaastoon. On kuitenkin avoin kysymys, voidaanko perinteistä sosiaaliturvajärjestelmää ja edunvalvontaa venyttää kattamaan uuden työn maailma. Keskustelua käydään myös itsensä työllistäjien kollektiivisesta neuvotteluoikeudesta. Tällä hetkellä työnantajat kykenevät ostamaan työsuorituksia monesti halvemmalla freelancereilta tai toiminimiltä kuin perinteisiltä palkansaajilta. Niinpä esimerkiksi kampaamossa vierekkäiset parturit voivat tehdä samaa työtä eri hintaan.

Ammattiyhdistysliike on hämillään. Sen toiminta ja kannanmuodostus perustuu maailmaan, jossa työmarkkinatoimijat putoavat selkeärajaisiin ryhmiin ja jokaisella on paikkansa. Se maailma on nyt kadonnut.

Vaikka yrittäjillä on kaksi valtakunnallista työttömyyskassaa, ei itsensä työllistäjien vakuuttaminen ole palkansaajien tapaan itsestään selvää. Yhtenä syynä on vakuuttamisen kalleus, toinen liittyy ajoittaisen työttömyyden ehtoihin. Yrittäjän työttömyysetuuden saamisen edellytyksenä on erityisiä poikkeuksia lukuun ottamatta yritystoiminnan todistettavissa oleva päättyminen tai toiminnan yhtäjaksoinen keskeytyminen neljän kuukauden ajaksi. Neljän kuukauden karenssi poistuu, jos yritystoiminta loppuu kokonaan ja yritystoiminnan välineet myydään pois. Tämä on hankala lähtökohta työntekijöille, joille uudet työllistymismahdollisuudet, kuten myös työkyvyn ylläpito, on sidottu henkilökohtaisiin työkaluihin.

Olen valmis venymään esim projektien vaiheissa mutta jatkuva vuosia jatkunut jatkuva ylityöllistyminen on syönyt elämästäni kaiken ilon. Haasteellista on myös se että IT-ala kehittyy nopeasti ja tulisi itselläkin olla mahdollisuus opiskeluun mutta kaikki sellaiset jää aina pois ”kun on niin kiire”.

Yrittäjä pääsee ansiosidonnaisen turvan piiriin, sikäli kun hän on työttömyyskassan jäsen, vasta 18 kuukauden yrittäjyyden jälkeen. Ajan lyhentämisestä vastaamaan palkansaajan työssäoloehtoa (8,5 kk) onkin keskusteltu, kuten myös siitä, että tulisi selvittää palkansaajakassojen edellykset vakuuttaa itsensä työllistäjiä ja selvittää eläkevakuuttamisen mahdollisuudet. Luovan työn tekijöille merkitystä olisi myös sillä, että tekijänoikeustulot kerryttäisivät sosiaaliturvaa. Nykytilanteessa esimerkiksi säveltäjille, sanoittajille ja sovittajille maksettuja Teosto-tuloja verotetaan kuten ansiotuloja, mutta ne eivät kerrytä sosiaaliturvaa, kuten äitiysrahaa.

Uusia työnteon muotoja voitaisiin edistää myös kehittämällä neuvontaa. Tällaisten palvelujen tulisi

Työnantajani rikkoo jatkuvasti ja erittäin räikeästi AKT:n työehtosopimusta. Tässä muutamia esimerkkejä: lomapalkassa ja rahassa ei ole otettu huomioon ylitöitä vaikka ne ovat säännöllisiä ympäri vuoden.

jakaa tietoa esimerkiksi käynnissä olevista koulutuksista, rahoitus- ja tukimahdollisuuksista sekä edunvalvonnasta ja alan järjestöistä. Tavoitteena ei tarvitse olla päätoiminen yrittäjyys tai kasvuyritys, vaan se, että ihminen työllistää itsensä ja tulee toimeen. Myös starttirahan tason nostaminen sekä ehtojen joustavoittaminen tukisi itsensä työllistämistä.

Uudet commonsit uuden työn suojana

Varsinkin luovien alojen sekä tietotyötä tekevien työläisyrittäjien edunvalvonta vaatii keinoja, joita perinteisestä ay-vinkkelistä ei tulisi edes ajatelleeksi.

Tietoa ja kulttuuria tuottavan työvoiman asemaa työmarkkinoilla voidaan nimittäin tukea esimerkiksi erilaisilla avoimilla resursseilla. Perinteisesti yhtenä tällaisena varantona on toiminut kirjastolaitos. Tänään katseet kohdistuvat ennen kaikkea internetiin. Eikö esimerkiksi kaiken julkisesti tuetun tiedon, kuten yliopistojen ja muiden tutkimuslaitosten raporttien, tulisi olla saatavilla avoimesti (niin sanottu public domain -malli), jolloin tieto olisi ongelmitta sitä työkseen käyttävien käytettävissä?

Niin ikään Creative Commons- ja General Public Licence -tyyppisten lisenssien asemaa tulisi vahvistaa. Avoimet oikeudet takaavat, että työvoimalla säilyy mahdollisuus tietopääoman käyttöön sekä jatkojalostamiseen. On suojeltava yhteistä yksityistämiseltä ja omimiselta. Oppikirjojen avoin lisensoiminen antaisi aivan uusia mahdollisuuksia opetusmateriaalien kehittämiselle ja vauhdikkaasti laajenevien kapitalististen koulutusmarkkinoiden vastustamiselle.

Osansa tietotyön itsenäisyyden takaamisessa on myös avoimilla ja vapailla ohjelmistoilla. Paitsi että ne ovat koodia, joka on koodaajien itsensä hallussa, ne ovat myös tärkeitä työvälineitä monille muiden alojen tietotyöläisille. Vain isoilla firmoilla on varaa monopolistisen Microsoftin lisenssimaksuihin.

Perinteinen ay-liike voi puolestaan vaikuttaa varsinkin siihen, miten tekijänoikeuksista sovitaan itsensä työllistäjän ja työnostajan välillä. Varsinkin luovan työn tekijöiden, kuten freelancereiden ja tutkijoiden, intres-

seissä on säilyttää oikeudet teostensa ja innovaatioidensa jatkokehittelyyn. Olisi vastustettava kategorisesti työnostajien pyrkimyksiä sulkea oikeudet itselleen.

Myös perustulo on tärkeä vaatimus yrittäjämuotoisen työläisen palkkataistelussa ja yhteiskunnallisen aseman turvaamisessa. Itseään työllistävä työläinen ei voi mennä lakkoon, mutta hänen itsemääräämisoikeutensa on kiinni mahdollisuudesta nojata avoimiin yhteisresursseihin. Perustulolle ei ole mitään yksiselitteisesti laskettavissa olevaa summaa. Kyse on siitä, paljonko joukkovoima kykenee ulosmittaamaan yritysten voitoista.

Voiko työtä tehdä kohtuudella?

Jos työn yrittäjämuotoistuminen tarkoittaa kiihtyvää yksilöiden välistä kilpailua, voisiko kelkasta yksinkertaisesti hypätä ulos? Trendikäs keskustelu downshiftaamisesta eli elämän ”kohtuullistamisesta” osoittaa, että yhä useampi ajattelee juuri näin.

Hyvä esimerkki henkilökohtaisen irrottautumisen puolustajasta on David C. Korten, jota voi pitää jopa downshiftaus-keskustelun veteraanina. Korten katsoo, että yhä useampi ihminen pyrkii irti palkkatyöyhteiskunnan kahleista: ”Tavalliset ihmiset yltävät poikkeuksellisiin suorituksiin rakentaessaan toimivia paikallisia yhteisöjä ja ekologisia järjestelmiä. Useimpien kannustin on yksinkertaisesti halu luoda toimivia elinympäristöjä levottomaan maailmaan – eikä suurellinen näkemys maailmanlaajui-

Työvuorolistat tulevat viikoksi noin päivää ennen edellisen loppumista. Huutoa tulee joka tapauksessa, mitä ikinä teitkin. Ihmeellisiä vähentämisiä tapahtuu harvaseviikko, yleensä syynä vastaansanominen työnjohtajalle. Ihmisten sairauslomien syitä yms. levitellään aivan kuin Hesarin uutisia.

sesta muutoksesta."[39]

Irtautuminen tarkoittaa vähemmän ansiotyötä ja enemmän elämää. "Se merkitsee parempaa, merkityksellisempää ja tyydyttävämpää elämäntapaa. Se on päätös lisätä henkilökohtaista elämää."[40] Korten uskoo, että yhä useampi valitsee mieluummin kohtuullisen tai niukankin elämäntavan eli tinkii määrästä muuttaakseen sen laaduksi.

Downshiftaus-keskusteluissa ajatellaan paljolti Kortenin tavoin. Jos arvokkainta, mitä omistamme, on oma aika, miksi kärsiä jatkuvasta ajan puutteesta juoksemalla kilpaa ulkoa asetettujen tulostavoitteiden kanssa? Miksi varsinkaan jos tuloksena on vain asuinkelvoton planeetta?

Olen ollut vaatekaupassa töissä nyt jo melkein vuoden. Heti alusta alkaen kävi selväksi, että joutuisin tekemään joka ilta ja viikonloppu töitä. Niitä kertoja, jolloin olisin ollut päivällä töissä, on harvassa. En muista, koska viimeksi olisin saanut viettää rauhallisen koti-illan mieheni kanssa.

Keskustelu elämän kohtuullistamisesta kulkee lähellä niin sanottua degrowth-ajattelua, joka tähtää talouskasvun purkamiseen. Siinä missä downshiftaus liittyy enemmän elämän yksilöllisiin valintoihin ja elämänrytmiin, degrowth-näkökulma tarkastelee makrotalouden puitteita ja mahdollisuuksia siirtyä kasvusta laskuun.[41]

Tämän eettisen haasteen lisäksi liike on esittänyt myös poliittisen tason kysymyksiä. Miksi kaikkien on ajettava omalla autollaan ja kulutettava yksilöllisesti, vaikka voisimme kehittää joukkoliikennettä ja julkista kulutusta?

Keskustelut elämän kohtuullistamisesta ilmentävät liikettä, joka sitouttaa ihmisiä toimintaan tässä ja nyt. Siinä missä puoluepolitiikka on usein vain valta-asemien kyttäämistä ja kilpailua rahanjaosta, muutosliikkeet ovat välittömiä ponnistuksia mielekkäämmän elämän puolesta tässä ja nyt. Ne perustavat toimintansa konkreettiseen tekemiseen.

Mutta kapitalistista kasvupakkoa ei voida selittää vain ihmisten ideologisena harhana, josta olisi vapauduttava kulttuurisen asennemuutoksen tai arvovallankumouksen tietä, siis jonkinlaisen henkisen harppauksen voimin. Yksilöllinen haaste ei pureudu mekanismeihin, jotka sitovat laajoja massoja järjestelmään. Se ei tarjoa myöskään paljoa sellaiselle työläisyrittäjälle, joka kärsii toimeentulon niukkuudesta tai suoranaisesta köyhyydestä, vaikka paiskoisikin töitä enemmän kuin oikeastaan jaksaisi. Jos vähempi työnteko vie yhä syvemmälle köyhyyteen, ei elämä todellakaan leppoistu.

Yksilöllinen hyppy oravanpyörästä on harvojen etuoikeus. Se edellyttää turvattua toimeentuloa, ja perheelliseltä vähän enemmänkin. Miljoonan marginaalille kohtuullinen elämä sopii vain, jos suoritustasoa lasketaan kollektiivisesti koko yhteiskunnan puitteissa. Yksilöllistä liikkumavaraa epävarmassa asemassa ei ole. Kohtuullistaminen voi tulla mahdolliseksi vain poliittisten päätösten kautta.

Puretaan kasvu, kohtuullistetaan rikkaat! Downshiftataan kapitalismi!

Yksinyrittämisestä yhteisyrittämiseen — osuuskunta

Jos uusliberalistit hajottavat kollektiivista neuvotteluvoimaa pakottamalla ihmisiä yrittäjiksi, voisi osuuskunta, kooperatiivi, vastaavasti tarjota yhden tavan organisoida solidaarisuutta sekä kapinoida työn yksilöimistä vastaan. Osuuskunta on taloudellista toimintaa harjoittava yritys, mutta sen omistavat osuuskunnan jäsenet. Jäsenillä on täysi päätösvalta yrityksessään ja heidän valtansa jakaantuu tasaisesti jäsen ja ääni -periaatteella, ei osakeomistuksen mukaan.

Tasoitusvapaapäivinä firma saattaa käyttää vuokrafirman työntekijöitä.

Liiketoiminnan lisäksi osuuskuntia käytetään erilaisten kulttuuristen ja yhteisöllisten hankkeiden ajamiseen. Osuuskunta muistuttaa osakeyhtiötä, mutta sen tehtävänä ei ole tuottaa voittoa, vaan edistää jäsentensä toimeentuloa ja hyvinvointia.

Osuuskunnan jäsenmäärä ja osuuspääoma eivät ole ennalta määrättyjä, mutta perustajia tulee olla vähintään kolme. Alkupääoma kerätään osuusmaksulla, jonka suuruuden perustajat itse määrittelevät. Ilman muita sitoumuksia jäsen ei pahimmassakaan tapauksessa voi menettää muuta kuin sijoittamansa osuusmaksun. Erilaisia osuuskuntia on Suomessa tällä hetkellä noin 4 000. Näistä pienosuuskuntia on hieman alle 3 000, joista työosuuskuntia ja työtä vuokraavia osuuskuntia on puolestaan hieman yli 1 000.

Työnantaja saattaa edellisenä päivänä ilmoittaa, että huomenna ei ole töitä eli on ns. tasoitusvapaa, vaikka tasoitusvapaat pitäisi ilmoittaa kaksi viikkoa etukäteen.

1990-luvulta alkaen on perustettu paljon varsinkin työosuuskuntia. Työstä laskuttaa tällöin osuuskunta, joka puolestaan suorittaa palkan osuuskunnan jäsenelle. Palkanmaksajana osuuskunta on sidottu samoihin velvoitteisiin kuin mikä tahansa työnantaja. Erona on kuitenkin, että osuuskunnan jäsen on työssä itse omistamassaan yrityksessä. Henkilöstöomisteisessa työosuuskunnassa jäsen voi työlainsäädännön ja osuuskunnan toimintatapojen puitteissa määritellä pitkälle omat työaikansa, työtapansa ja muita työnteon ehtoja.

Osuuskunnan jäsenyys ei estä työttömyyspäivärahan saantia, mikäli osuuskunnassa on vähintään seitsemän jäsentä (jolloin kunkin osuus on alle 15 prosenttia). Vaikka kyse olisi työosuuskunnasta, ei kaikkien jäsenten tarvitse olla työsuhteessa osuuskuntaan. Mikäli jäseniä on vähemmän eli osuus on suurempi, katsotaan jäsen yrittäjäksi ja hänen työttömyysturvaansa arvioidaan yrittäjyyden näkökulmasta. Osuuskunnan jäsenet eivät kuitenkaan ole velvollisia ottamaan yrittäjäeläkevakuutusta (YEL), vaan ovat TyEL-vakuutuksen eli työntekijän eläke-

lain piirissä.

Käytännössä tämä kaikki tarkoittaa, että osuuskunta mahdollistaa jo nykyisellään yrittäjämuotoisen tulonhankinnan ilman palkansaajan työttömyysturvan menettämistä. Myös osa-aikainen, keikkaluonteinen ja kausiluonteinen yrittäjyys on mahdollista. Siksi osuustoiminta voi hyvinkin muodostua tulevaisuudessa vahvistuvaksi trendiksi organisoida prekaaria työtä ja elämää.[42]

Työvuorolistoja ei laadita vaan oletetaan että työntekijät tekevät töitä kun firmalle sopii. Asiasta on ilmoitettu useasti myös työsuojelupiiriin. Muutosta ei ole tapahtunut.

Välttämättä osuuskunnan ei tarvitse tuottaa mitään. Osuuskunnan avulla voidaan myös keskittää ja jakaa työntekoon liittyviä kustannuksia, kuten myös aikaa ja vaivaa. Esimerkiksi joukko tutkijoita, freelancereita tai taiteilijoita voi vuokrata yhteiset työtilat ja markkinoida tuotteitaan osuuskunnan kautta. Näin jokaisen ei tarvitse hankkia omaa työtilaa, ostaa yksin kaikkia laitteita, järjestää omaa kirjanpitoa tai vastata yksin markkinoinnin kuluista. Lisäarvona kaupan päälle kaikki voivat tuoda osuuskuntaan omat verkostosuhteensa sekä ideansa.

Asiakas-omistaja-rahoittajina osuuskunnan jäsenet ovat yleensä henkilökohtaisesti kiinnittyneempiä yritykseensä kuin tavalliset palkkatyöläiset. Työntekijöidensä omistamat osuuskunnat tuntevat viiteryhmänsä erityispiirteet ja ovat sitoutuneita alueisiinsa ja verkostoihinsa. Kaikki tämä voi tehdä osuuskunnasta luovan ja energisen hankkeen, jossa työvoima kehittää organisaatiotaan itsenäisesti, mutta vuorovaikutuksessa suhteessa ympäristöönsä.

Mikäli osuuskunta tekee voittoa, se voidaan käyttää joko toiminnan kehittämiseen tai jakaa jäsenille osuuspääoman korkona tai ylimääräisenä palkkana. Sitä ei kuitenkaan voida jakaa osinkoina kuten osakeyhtiöissä, joita jotkut käyttävät juuri tästä syystä veronkiertoon.

Osuuskunnilla on pitkä historia talonpoikais- ja työväenliikkeissä, mutta tänään niistä puhutaan osana niin sanottua yhteisötaloutta (*social economy*). Tällä tarkoitetaan osuuskuntien, keskinäisten yhtiöiden, yhdistysten sekä säätiöiden harjoittamaa taloudellista toimintaa, jossa pyritään toteuttamaan jäsendemokratian sekä sosiaalisen ja taloudellisen kestävyyden periaatteita.

Monet pitävät yhteisötaloutta tärkeänä tulevaisuuden kehityssuuntana sekä taloudellisena tekijänä. Valokeilassa ovat erityisesti niin sanotut yhteiskunnalliset yritykset, joiden odotetaan liiketoiminnan keinoin edistävän yhteiskunnallisten tai ekologisten ongelmien ratkaisua.

Erityisesti Messukeskuksessa siivousfirma toimii törkeästi; ylityölisiä ei makseta oikein, vaikka ilta- ja viikonloppulisät sinällään maksettaisiin.

Yhteisötalous voi olla parempi kuin teollinen yhteiskunta, mutta sen edessä ei pidä olla naiivi. Se on lähitulevaisuuden kehityssuunta, jonka puitteissa ihmisiä ohjataan yrittäjyyteen kantamaan yhteiskunnallisia riskejä, julkisia palveluja ajetaan kilpailun piiriin ja liiketoiminnan uskotellaan olevan ratkaisu kapitalismin ongelmiin. Nimestään huolimatta kyse on enem-

män yritysmuodosta kuin yhteisöllisyydestä.

Tuleva kapitalismi vannoo yhteisöllisyyden nimiin, kuten se vannoo vihreyden nimiin, ilman mitään lopullista annettavaa ekologisen kriisin ratkaisuun. Se vannoo yrittäjyyden nimiin ratkaistakseen palkkatyöyhteiskunnan umpikujat aina työttömyyttä myöten, mutta takaa vain entistä prekaarimpaa toimeentuloa ja ankarampaa työntekoa talouskasvun eteen.

Kuitenkin juuri siksi vasemmiston on mentävä tälle uudelle alueelle, kärjistettävä sen ristiriitoja ja avattava omaa vaihtoehtoa. On taisteltava uuden talouden työntekijöiden rinnalla ja on rakennettava omaa yritysmuotoa oikeiston asettamia muotoja vastaan. Juuri tässä osuuskunta tarjoaa mitä ilmeisimmän vaihtoehdon yhteisötalouteen. Vasemmiston on ymmärrettävä, ettei mustasukkainen itku jo menetettyjen historiallisten saavutusten puolesta ole muutosvoimaisen taisteluliikkeen tie. On avattava uusia kamppailuja siellä, missä syntyy uutta työläistietoisuutta.

Suurten tapahtumien aikaan ihmiset saattavat olla töissä hyvin pitkiä jaksoja yhteen menoon, ja työnantaja saattaa kieltää lähtemästä töistä, vaikka vuoro olisi loppunut.

Ongelmana tulee kuitenkin olemaan, että pienellä pääomalla toimivat osuuskunnat, kuten pienyritykset ylipäätään, ovat herkkiä tuhoutumaan kapitalistisilla markkinoilla. Menestyvät osuuskunnat muuttuvat puolestaan helposti vain toisenlaisiksi kapitalistisiksi yrityksiksi. On itse asiassa paljastavaa, että joka kymmenes suomalainen suuryritys on osuuskuntataustainen (kuten S-ryhmä ja Metsäliitto). Toisaalta uusimmasta talouskriisistä tuotettiin kansainvälistä tutkimustietoa, että juuri osuuskunnat ovat osakeyhtiöitä kestävämpiä makrotalouden horjuessa.[43]

Ei ole ollut epätavallista, että henkilö on tehnyt vaikka 12 tunnin työputken ja komennetaan seuraavana aamuna takaisin töihin.

Ongelmistaan huolimatta osuuskunta tarjoaa käytännöllisiä ratkaisuja työläisyrittäjille ja yhteiskunnalliseen muutokseen sitoutuneille toimijoille, jotka haluavat hankkia toimeentuloa yritysmuodolla, joka on sidottu tiukasti jäsendemokratiaan sekä vapautettu pakkokasvusta. Osuuskunta on ymmärrettävä kamppailuvälineeksi ja tutkimusasemaksi yhteisötalouden sisällä. Ellei yhteisötaloutta oteta kamppailujen kohteeksi, siitä tulee vain osa yritysmuotoistuvaa yhteiskuntaa, jossa sen roolina on tarjota niukkoja eloonjäämisen mahdollisuuksia ja ”yhteisöllisiä” ylläpitotehtäviä ihmisille, jotka ovat muuten tuomittuja rupusakin, halpatyövoiman ja ”ylijäämäväen” osaan.

Kuitenkin juuri siksi vastarinta tulevalle on synnytettävä yhteisötalouden sisällä. Palkkatyöpakko käännettiin järjestäytyneeksi vastavoimaksi ammattiyhdistysliikkeessä. Nyt pakotetun yrittäjyyden ympärille on rakennettava solidaarisia verkostoja, joiden vastarinta ja kamppailut tuottavat itsenäisesti uutta yhteiskuntaa.

Yhteisötalouden oikeistolaista kehityssuuntaa vastaan on asetettava ”yhteisen” alkusolu.[44] On luotava solidaarista yhteistuotantoa tekemällä konkreettisia uusia aloitteita, perustamalla esimerkiksi

osuustoimintaa. On luotava uusia yhteisresursseja, kuten avoimia tietovarantoja internetiin. On rakennettava käytännönläheisiä vertaisverkostoja vastaamaan arkisiin tarpeisiimme. Ja on pakotettava päättäjät tukemaan ihmisten itsenäisyyttä.

Yhteisötalous kamppailun kohteena

Yhteisötaloudesta on tullut nopeasti kuuma keskusteluaihe, jonka tiimoilta on perustettu erilaisia kehityshankkeita. Esimerkiksi Co-op Network Studies on vuonna 2005 käynnistynyt yliopistoverkosto, joka tarjoaa opiskelijoille osuustoiminnan ja yhteisötalouden opintoja sekä kehittää alan tutkimusta ja opetusta. Perinteisen osuustoiminnan palvelu- ja yhteistyöjärjestö Pellervon rinnalle on syntynyt Osuustoiminnan kehittäjät – Coop Finland ry., joka toimii pienosuuskuntien edunvalvojana ja edistäjänä. Internetiin on perustettu uusi domain-tunnus ".coop", jolla osuuskunnat voivat erottautua markkinoilla.

Yhdessä yrittämään! -hanke tarjoaa tietoa osuustoiminnasta ja yhteisöllisestä yrittäjyydestä verkkopalvelussa. Työ- ja elinkeinoministeriön korkean tason virkamiehistä sekä yritysjohtajista koostuva työryhmä pohtii kuumeisesti yhteiskunnallisen yrityksen toimintamallia.[45]

Osuuskuntatoimintaa harkitsevan kannattaa oppia perusasiat ja ottaa tarjotuista palveluista kaikki irti. Samalla kannattaa tiedostaa, etteivät työryhmät tai oppaat kerro, miten itsensä työllistävä työvoima voi taistella työnsä hinnasta ja arvostuksesta. Niiden tehtävänä on ihmisten integrointi yritysmuotoistuvaan yhteiskuntaan.

Kasvatus on poliittista

Tietoyhteiskunta tarvitsee erilaista työvoimaa kuin teollinen yhteiskunta tarvitsi. Siksi kasvatus- ja koulutusjärjestelmä on radikaalissa muutoksessa. Samalla itse tiedosta, tiedon tuotannosta ja opettamisesta tehdään kauppatavaraa, josta pitäisi tulla uusi talouskasvun lähde. Tiedon ja kasvatuksen yksityistämiselle on luotava vastarintaa pedagogisesti ja vertaistuotannon käytännöissä.

1990-luvulta alkaen erityisesti EU:n ja OECD:n ylikansalliset koulutusstrategiat ovat alkaneet määrittää suomalaista koulutuspolitiikkaa laajoista koulutusvisioista kuntakohtaisiin suunnitelmiin ja koulukohtaisiin painotuksiin. Vasemmisto ei ole kyennyt esittämään vaihtoehtoa tälle talouselämän tarpeista lähteneelle kehitykselle, jota voi hyvin kutsua oikeiston luokkapolitiikaksi.

Ulkomaalaiset työntekijät saavat huonompaa palkkaa kuin muut eivätkä tiedä oikeuksistaan.

Koulutuspolitiikka on saatu näyttämään konsensukselta, vaikka pinnan alla oikeisto on ulottanut lonkeronsa koko kasvatus- ja koulutusjärjestelmään. Se on ottanut haltuunsa tuotantovoimista ehkä voimakkaimman, koneiston, joka tuottaa ihmisiä – sitä miten he ajattelevat ja toimivat.

Koulutuksen yhteisvaurautta luovia elementtejä on purettu ja yksilöllistäviä mekanismeja lisätty. Kaikista pyritään nyt kasvattamaan yrittäjiä, mikä estää tehokkaasti solidaarisuuden ja joukkovoiman muodostumista. Kouluja pommitetaan vaatimuksilla huippuyksilöistä, tehokkuudesta ja innovaatioista. Kasvatuksen arki huutaa kuitenkin aikaa ja itsenäisen elämänhallinnan mahdollisuuksia.

Ainakin vielä keväällä 2009 Messukeskuksesta puuttui myös työntekoon tarvittavia välineitä – moppeja ei riittänyt kaikille jne. Työnantajat olivat välinpitämättömiä.

On ymmärrettävä, että kasvatus on läpeensä poliittista. Se on kuitenkin politisoitava aivan toisista lähtökohdista. On kasvatettava vastarintaan.

Prekaarin työvoiman tuotantolaitos

Koulu on ollut aina olennainen instituutio kapitalistisen yhteiskunnan ja työmarkkinoiden ylläpidossa. Louis Althusserin analyysi koulusta tärkeimpänä ideologisena valtiokoneistona ei ole vanhentunut, vaikka median ja internetin koneistot ovat tulleet sen rinnalle.[46]

Länsimaissa ihmiset käyvät tällä hetkellä läpi historiallisen pitkän koulutusprosessin. Vuosien sosialisaatiolla varmistetaan mukautuminen kapitalistiseen järjestelmään.

Rikkoutuneita laseja ym. saatettiin käskeä siivoamaan vaikka käsin, koska mua ei kiinnosta millä sä sen siivoot kuhan hoidat sen.

Teollinen yhteiskunta tarvitsi palkkatyöläismassoja, jotka saivat peruskoulutuksen ja suorittivat ammattitutkinnon. Työväkeä kasvatettiin tottelevaiseksi ja kurinalaiseksi. Näin taattiin myös yhteiskuntarauha ja hyvinvointivaltiollinen kompromissi, joka perustui palkkojen ja kulutuksen tasaiselle kasvattamiselle.

Tietoyhteiskunta tarvitsee erilaista työläistä, eräänlaista oman elämänsä yrittäjäsankaria. Uusi työläinen käy taistelua toimeentulosta, sietää epävarmuutta, kilpailee toisia vastaan ja on alati valmis osoittamaan aktiivisuutensa sekä päivittämään työkykynsä.

Jos perinteinen koulu oli vielä sivistyslaitos, joka tuotti kansallista identiteettiä, niin nykykoulu muuttuu vastaamaan suoraan elinkeinoelämän tarpeisiin. Kehitys kiteytyy opetussuunnitelmissa, opetussisällöissä ja kilpailua ruokkivassa koulukulttuurissa. Näiden ulkopuoliset taipumukset, kuten halu itsenäiseen ajatteluun tai poliittiseen vastarintaan, ovat järjestelmän näkökulmasta arveluttavia.

Ylityökorvauksia tai viikonloppukorvauksia ei makseta, lomia ei saa sovittua ajoissa. Lisäksi työpuhelinta pitäisi vahtia myös lomalla ollessa, ilman korvausta.

Tietokapitalismissa vain ”huippujen” tehtävänä on tuottaa jotain erityistä tietoa. Prekaareilta työläisiltä vaaditaan lähinnä yleisiä joustavuuteen, kommunikaatioon ja tietojen käsittelyyn liittyviä taitoja. Koulun on muututtava sivistyslaitoksesta yleisten työkykyjen opettamisen laitokseksi. Koulussa ei enää niinkään opita tiettyjä tietoja, siellä *opitaan oppimaan.*

Siirtymä näkyy erityisesti keskusteluissa ”oppivista organisaatioista”, kuten myös opettajankoulutuksessa, johon on tullut voimakas eetos ongelmaperustaisesta, osallistuvasta ja yhteistoiminnallisesta oppimisesta.

Nykykapitalismin kantavia oletuksia onkin, että tuottavuus perustuu tiimimuotoiseen työskentelyyn, jossa jäsenet organisoivat itsenäisesti työtään sekä ratkovat yhdessä ongelmia. Toisiaan vastaan kilpailevat työntekijäryhmät tekevät lopulta suun-

nittelunkin itsenäisesti, eikä ”kapitalistin tarvitse kuin pakkoluovuttaa lopputuote itselleen, lopputuote, jonka työntekijät joutuvat hengissä selvitäkseen luovuttamaan”.[47]

Teollisen yhteiskunnan koulussa istuttiin kurinalaisesti pulpettirivissä kuten tehtaalla työskenneltiin linjassa ja pelättiin pomon valvovaa silmää. Koulun kellot vastasivat tehtaan pilliä, lukujärjestys jaksotettua työaikaa, ainejako akateemisia oppituoleja, koulurakennus tehdasta, luokkahuone konepajaa ja niin edelleen.

Varastotyöntekijänä aloin kyselemään liitosta että eikö minulle työssäni kuuluisi raskaan työn lisää. Liitto vastasi että kyllä kuuluisi ja kun työnantajalta aloin asiasta kysymään niin siirsivät saman tien toisiin kevyempiin hommiin (joita en ollut firmaan tullut tekemään, enkä halunnut edelleenkään tehdä).

Nykykoulun muoto on vuorovaikutuksellinen ryhmä, joka kontrolloi ja arvioi itse tekemisiään. Opettajan tehtävänä on ohjata taustalta ja varmistaa tuloksellisuus. Pulpetit asetellaan ryhmämuotoon, työtä ja tiedon etsintää hajautetaan luokan ulkopuolelle. Koulu valmistaa yritysmuotoiseen projektityöhön.

Fyysiset rajat, kuten suljetut luokkahuoneet, kyseenalaistuvat, samoin kuin rytmitetyt lukujärjestykset ja oppiainejaot. Vuorovaikutus on keskiössä, mutta mihinkään ei pidä kiintyä, ryhmä ja projekti voi vaihtua hetkenä minä hyvänsä. On totuteltava jatkuvaan (itse)arviointiin ja aktiivisuuteen, ja on väsymättä syytettävä epäonnistumisista omaa laiskuutta.[48]

Yrittäjyyskasvatuksessa ei ole kyse vain uuden oppiaineen saamisesta peruskoulun tuntijakoon. Kyse on koko koulutusjärjestelmän läpäisevästä eetoksesta ja opetuksen uudelleen organisoinnista. Kurin ja tottelevaisuuden piilo-opetussuunnitelma muokkautuu yrittäjyysohjelmaksi, jossa kilpaillaan niin toisia kuin itseäänkin vastaan.[49]

Uusi luokkajako koululuokissa

Vastakkainasettelujen päättymistä juhlivalla 2000-luvulla yhteiskunnallisten jakojen ja sosiaalisen taustan käsitteleminen on tabu myös kasvatuskeskustelussa – vaikka taustan merkityksen tietävät niin opettajat kuin oppilaatkin. Koulun ja yhteiskunnallisten jakojen yhteyttä on pääasiassa tarkasteltu keskittymällä koulun arkipäiväisiin mikrotason tilanteisiin, joissa luokkajakoa tuotetaan askel askeleelta.

Olin kesätyöntekijänä yrityksessä 10 vuotta sitten. Vieläkin kaivelee, että meille maksettiin sunnuntaina tehdystä työstä samaa peruspalkkaa kuin arkenakin tehdystä.

Kodin luokka-aseman ja yksilön aikuisena saavuttaman aseman välillä on tutkitusti vahva yhteys. Luokka-asema vaikuttaa niin koulutusuran pituuteen, hankitun tutkinnon korkeuteen, koulutuksen jälkeiseen työllistymiseen ja sijoittumiseen kuin urakehitykseenkin. Vanhempien luokkatausta, varsinkin korkeakoulutus, vaikuttaa oppilaan hyvään koulumenestykseen koulusta riippumatta.[50]

Koulussa ylemmän luokan perheiden lapset valikoituvat korkeakoulutettujen opettajien arvostamille lukio- ja korkeakoulutuksen linjoille. Työväenluokasta tulevat törmäävät koulukulttuuriin, jota luonnehtivat porvarilliset säännöt ja keskiluokkaisten opettajien asenteet. Kun käytös, pukeutuminen ja kieli eivät kohtaa opettajan makua, arjen konflikti on todennäköinen. Työväenluokkaiset lapset saavat koulupärjäämisestään toistuvasti kielteistä palautetta, mikä vaikuttaa käsityksiin itsestä ja oppimiskyvyistä. Kun koulussa saa kuulla jopa toistakymmentä vuotta, ettei osaa eikä kykene, sisäistyy paikka alemmassa arvoasteikossa loppuelämäksi.

Menin vipuun kun pomo valitti, ettei heillä ole varaa maksaa sunnuntaikorvauksia. Firma teki hirveästi voittoa sinäkin vuonna ja omistajat olivat kunnan suurimpia veronmaksajia.

Edes opintomenestys ei takaa luokkanousua. Koulutuksen lisäksi siihen tarvitaan sosiaalisia verkostoja ja kulttuurisia taitoja. Yksilöt sijoittuvat usein sellaisiin tehtäviin ja ympäristöihin, jotka jollakin tavalla vastaavat heidän kulttuurista taustaansa ja heille ominaisia suhtautumis- ja toimintatapoja. Mitä korkeammassa asemassa vanhemmat ovat, sitä todennäköisemmin he tuntevat ihmisiä, joiden kautta on mahdollista vaikuttaa jälkikasvun värväykseen: kesätyöt, harjoittelut, ensimmäiset pätkätyöpaikat, jalka isän kaverin firman oven väliin, osallisuus uudessa hankkeessa, josta kuuli tutuiltaan ja niin edelleen.

Eliittikoulut ja prekaarit koulut

Tietokapitalismissa ihmisten erittely ja arvottaminen saa uusia muotoja, jotka elävät vanhojen, teollisesta yhteiskunnasta tulevien jakojen rinnalla. Koulun uutena tehtävänä on tunnistaa huippuja ja ohjata heitä erityislinjoille. Toisaalta tehtävänä on kasvattaa prekaaria massaa, joka on sopeutuvaista joustaville työmarkkinoille.

Kaikille tasa-arvoisesti annettava opetus ja samat mahdollisuudet eivät enää riitä, vaan koulun on tunnistettava aktiivisesti jokaisen erityisiä kykyjä. On resursoitava huippuja yhä varhaisemmassa vaiheessa. On koeteltava kunkin yksilöllistä kilpailunsietokykyä ja erityistaitoja. Siksi koulutuskeskustelu pursuaa puhetta henkilökohtaisista opintosuunnitelmista, tasoryhmistä, eriyttämisestä ja takaisin integraatiosta sekä yksilöllisistä opintovalinnoista.[51]

Perusopetuksen ”yleisten valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistamista” valmistellut opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä ehdotti keväällä 2010 peruskoulun valinnaisten opintojen huomattavaa lisäämistä. Työryhmän esityksessä keskeisiä teemoja ovat elinikäinen oppiminen ja oppimaan oppiminen, tietojenkäsittely, valmiudet vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön, ajanhallinta ja joustavuus sekä yrittäjyys ja muutososaaminen.[52]

Alemmista yhteiskuntaluokista tulevilla vanhemmilla on usein vähemmän valmiuksia tukea nuorta kouluelämän valinnoissa. Jatkuva yksilöllinen suunnittelu, arviointi ja kilpailu vaativat taitoa suunnistaa ja valikoida sekä luoda omaa oppimisen uraa. Onnistuakseen täytyy osata vetää oikeista naruista. Vähitellen kotitaustan taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset erot alkavat näyttäytyä yksilöiden välisinä kyvykkyyseroina.

Ylityötunneista ei makseta rahallista korvausta. Yrityksellä on oma ylityökorvausjärjestelmä, jonka mukaan tietyistä tuntimääristä voi saada vapaapäiviä esim. muistaakseni yli 20 h ylitöitä = 1 vapaapäivä jne. Lähes kaikki yrityksen työntekjät tekevät huomattavan paljon ylitöitä.

Vuosia kestävillä luokittelumekanismeilla työmarkkinoille tuotetaan työvoimaa, joka voidaan jakaa kolmeen ryhmään.[53]

1. Hyvin palkatut ”aivotyöläiset”, joiden työtä on mahdoton erottaa itse henkilöstä. Näistä ”huipuista” ja ”lahjakkuuksista” kilpaillaan ja heidän neuvotteluasemansa on vahva.
2. Hyvin koulutetut massat, joiden taidot vaativat korkeakoulutusta ja tarjoavat yrityksille lisäarvoa. Ohjelmoijat ja mikrotukihenkilöt ovat esimerkkejä työläisistä, joiden on pitänyt opiskella pitkään saavuttaakseen osaamisensa. Usein he ovat kuitenkin helposti vaihdettavissa, ja tilalle löytyy nopeasti tukku korvaajia. Suuri osa kor-

keakoulutetuista sulautuukin yhteiskunnan miljoonan marginaaliin. Korkeakin koulutus takaa heille vain kilpailua prekaareista heikkoehtoisista töistä ja yrittäjyyden laihoista eväistä.[54]

3. Uusi palvelusluokka: McDonalds-työt, palveluja hoitotyö tai vähäistä koulutusta ja helposti hankittavia taitoja vaativat tehtävät, joissa työskentely on suoritusluontoista, kuten puhelimeen vastaamista tai konekirjoitusta.

Samaan aikaan itse koulut eriytyvät. Vaikka erot suomalaisten koulujen välillä ovat vielä suhteellisen pieniä, eriytymiskehitys on havaittavissa. Jako ”eliitti- ja ongelmakouluihin” syvenee. Hyvämaineiset koulut houkuttelevat pitkäjänteisesti työhön sitoutuvia opettajia, joilla on hallussaan uudet menetelmät. Heikommissa kouluissa opettajien vaihtelevuus on suurta, työolosuhteet epävarmoja ja välineistö kehnoa. Miljoonan marginaalin jälkikasvulle tarjotaan ”prekaarikoulu”.

Yrityksellä on käytössä ns. terveysbonus, joka käsittääkseni on laiton. Terveysbonuksena voi saada vapaapäivän, mikäli sairaudesta johtuvia poissaoloja ei ole tiettynä ajanjaksona. Tällainen bonus kannustaa työntekijöitä tulemaan töihin sairaana.

Eriytymistä tuottavat myös koulujen väliset ranking-listat, joilla koulut saadaan kilpailemaan suoraan toisiaan vastaan. Häviäjille jaetaan niukkoja resursseja. Keskustelua yhtäläisen koulutuksen merkityksestä ei edes synny, kun vanhemmat saadaan ajattelemaan vain lapsilleen parasta mahdollista koulua.[55]

Uutta uljasta koulujärjestelmää voi pitää jopa totalitaristisena. Siinä yksilö läpivalaistaan ja pyritään ohjaamaan kykyjensä mukaiselle paikalle kapitalistisessa koneistossa. Kyseessä ei ole niinkään kieroutuneiden ihmisten salajuoni vaan taloudellisen kasvun välttämättömyydestä juontuva rationaalinen kehitys.[56]

Opetusministereitä, koulutussuunnittelijoita ja muita visionäärejä ei kiinnosta inhimillinen kehitys sinänsä. Tärkeää ovat ne kykyjen kasvattamisen käytännöt, joilla yhteiskunnasta voidaan tehdä taloudellisesti entistä tuottavampi. Onhan ylin auktoriteettimme kansainvälinen kilpailu, kansakuntien ja yritysten kasvoton sota kaikkia vastaan.

Olkoonkin, että koulutus uusintaa kapitalistista yhteiskuntaa, on suomalainen peruskoulu ja maksuton koulutusjärjestelmä ollut menestys. Toisin kuin yhtäläisiä mahdollisuuksia vastustaneet tahot aikoinaan esittivät, nimenomaan tasa-arvoisella ja laajapohjaisella koulutuksella on luotu yhteisvaurauden perusta Suomen kaltaiseen pieneen maahan. Nostalgian sijaan on kuitenkin kysyttävä, mitä ovat uudet yhteisvaurauden luomisen sekä tasa-arvoisen opetuksen ja oppimisen käytännöt.

Koulu passivoi poliittisesti

Koulujärjestelmä on ajettu pahenevaan resurssipulaan. Ryhmäkoot ovat suuria, opettajia lomautetaan lyhytnäköisesti, tehokkuusvaatimukset kasvavat ja kouluilla on heikot valmiudet tukea nuorten itsenäistä kehitystä. Uutisia nuorison pahoinvoinnista, kouluväkivallasta ja opettajien uupumuksesta voi kuulla viikoittain.

Samaan aikaan peruskoulun ideaa paketoidaan EVAn johdolla kansalliseksi vientituotteeksi ja maan koulutuspoliittinen johto kilistelee kuohuviinilasejaan elinkeinoelämän pohattojen kanssa jälleen yhden PISA-menestyksen kunniaksi. Ristiriita kouluarjen ja eliitin ”koulutus, koulutus, koulutus” -hypetyksen välillä on irvokas.[57]

Yksi naistyöntekijä sai potkut hoidettuaan kotona sairasta lasta. Yksi niin ikään nainen sai potkut oltuaan itse sairaana, tehoton mies sai jatkaa.

Tilannetta ei helpota, että nykykapitalismin kehityssuunnat törmäävät teollisen koulun tekohengittäviin jäänteisiin. Varsinkin tietoyhteiskuntakehitystä koulu seuraa edelleen takapenkiltä. Nuorisolle koulu on vain yksi arjen toiminta-alue – eikä edes kovin merkityksellinen sellainen. Harrastukset ja internetin tarjoamat mahdollisuudet motivoivat nuoria oppimaan koulua paremmin. Siksi mielekäs oppiminen pakenee koulusta muualle yhteiskuntaan.

Myös pedagogiset ristiriidat ovat ilmeisiä. Opettajankoulutuksen muodikkaat yhteistoiminnallisen oppimisen metodit ja konstruktivistiset oppimisteoriat törmäävät koulussa vallitseviin behavioristisiin, tiedon siirtoon keskittyviin oppimiskäsityksiin. Niissä opettaja on edelleen subjekti ja nuori objekti. Oppiminen on juuri sellaista tallettamista ja tiedonsiirtämistä, jotka kasvatusfilosofi Paulo Freire asetti radikaalin ja itsetietoisen oppimisen vastakohdiksi.[58]

Opetustilanteet ovat pahimmillaan samalla tavoin performatiivisia kuin perinteinen teatteri tai parlamentaarinen politiikka: katsojat seuraavat sivusta ulkoaohjattua spektaakkelia. Erityisen kohtalokasta tällainen käsitys oppimisesta on opintokokonaisuuksissa, joissa käsittelyssä on yhteiskunta, valta, politiikka tai maailman- ja elämänkatsomus.

Onkin ristiriitaista, että samalla kun koulu opettaa aktiiviseksi ja joustavaksi prekaariksi, koulutuksella on onnistuttu passivoimaan nuorisoa poliittisesti ja yhteiskunnallisesti. Tuoreimman 38 maata kattavan nuorten yhteiskunnallista osaamista, osallistumista ja asenteita tarkastelevan tutkimuksen mukaan suomalaisten nuorten yhteiskunnalliset tiedot ovat vertailumaiden kärkeä. Sen sijaan kiinnostuksessa yhteiskunnallisista ja poliittisista asioista he valloittavat häntäpään. Aktiivisuus näyttäisi pelkistyvän äänestämiseen: 85 prosenttia nuorista aikoo tulevaisuudessa äänestää.[59]

Toiminta puolueissa, yhteiskunnallisissa järjestöissä ja liikkeissä ei nuoria kiinnosta. Kymmenesosa innostuu puoluetoiminnasta ja vain yksi kolmesta on osallistunut jonkin yhteiskunnallisen järjestön toimintaan. Suhtautuminen yhteiskunnan instituutioihin on luottavaisen välinpitämätöntä. Valtionhallintoon ja tiedotusvälineisiin luottaa kahdeksan kymmenestä, poliittisiin puolueisiin lähes kaksi kolmesta – kaikki reippaasti kansainvälisten keskiarvojen yläpuolella. Lähes järkähtämätöntä on myös luottamus poliisiin ja puolustusvoimiin.

Firmassa määriteltiin erikseen (tosin epävirallisesti) ”miesten” ja ”naisten” työt. Naiset saivat joskus tehdä ns. vaativampia miesten töitä jopa useana päivänä mutta siirto ”yksinkertaisempiin” töihin tuli heti kun yksittäisiä päiviä tekevä mies saapui töihin.

Nuoret näyttävät pitävän poliittisia instituutiota ja valtion hallintoa vakaina voimina, jotka toimivat ilman että niihin tarvitsisi tai voisi vaikuttaa. Demokratiakin pelaa kuin itsestään. Ainoiksi vaihtoehdoiksi jää yrittäjyys työelämässä sekä yhteiskunnallinen asiakkuus äänestäjänä tai kuluttajana.

Asetelmalle ei tarvitse hakea syitä kaukaa. Koulun opetussisällöt ja -menetelmät tukevat kuvaa muuttumattomasta yhteiskunnasta. Yhteiskunnallisen opetuksen sisällöt keskittyvät yhteiskunnallisiin instituutioihin, eivät valtaan, vastarintaan, konflikteihin, ristiriitoihin, kamppailuihin, poliittisiin ihanteisiin tai eriarvoisuuteen. Kouluissa ei opita sellaisia taitoja, joilla taisteltaisiin yhteiskunnallisen muutoksen, demokratian tai oikeuksien puolesta. Opetuksesta ovat tipotiessään aiheet, jotka tuottaisivat kykyä itsetietoiseen vastarintaan. Ei ihme, että yhteiskunnallisten sisältöjen opetus on nuorista vähiten kiinnostavaa.[60]

Yhteiskunnallinen opetus on ylipäänsä vähäistä, ja se aloitetaan myöhäisessä vaiheessa, peruskoulun yhdeksännellä. Alakoulussa keskitytään tottelevaisuuteen ja hyvään käytökseen. Myöhemmin keskitytään yksilöön, esimerkiksi yksilöpsykologian, yrittäjyyden ja projektityöskentelyn näkökulmista. Koulu ei selvästikään halua tuottaa ymmärrystä yhteiskunnasta, se halutaan häivyttää yksilöiden väliltä.

Tapaus ”varmasti porvarillinen tutkija”

Vapaan koulutuksen tukisäätiön toiminta vuosina 1973–1991 on tosi tarina, josta koulutuspoliittinen eliitti mieluiten vaikenisi. Salassa toiminut elinkeinoelämän rahoittama säätiö keskittyi vasemmistolaisen koulutuspolitiikan vastustamiseen ja koulujärjestelmän systemaattiseen oikeistolaistamiseen.[61]

Elinkeinoelämän koulutuspoliittisia tavoitteita ajaneen säätiön tiedustelu ja soluttautuminen oli niin tehokasta, että säätiö teki lopulta itsensä tarpeettomaksi.

Säätiö vaikutti muun muassa opettajakoulutuslaitosten henkilö- ja opiskelijavalintoihin sekä koulutussisältöihin. Se rahoitti valtakunnallista urkintatyötä opetushallinnon ja opettajankoulutuslaitosten sisällä sekä junttasi tavoitteitaan valtakunnallisiin linjauksiin. Tieltä pyrittiin raivaamaan niin epäsuotuisat henkilöt kuin vahingollisiksi katsotut ajatus-, tutkimus- ja pedagogiset suuntauksetkin.

Säätiöllä oli myös kolmiportainen luokitus kasvatusalan tutkijoista: 1. selvästi vasemmistolainen, 2. neutraali, 3. varmasti porvarillinen tutkija.

Keskeisenä säätiön päämääränä oli ”haitallisen” kouludemokratian alasajo. 1970-luvun alussa vasemmiston ja keskustan yhteistyö oli johtanut siihen, että oppikouluihin perustettiin kouluneuvostot. Suomessa nämä saivat paljon enemmän valtaa kuin esimerkiksi Ruotsissa. Neuvostoissa ei ollut vanhempien edustajia ja ne saivat päättää kouluissa annettavista rangaistuksista. Neuvostot toimivat kaikissa Pohjoismaissa, mutta ne lakkautettiin ainokaisena Suomesta.

Säätiötä tutkinut Suutarinen tiivistää: ”Pohjoismainen malli on ollut sellainen, että nuoret on ajettu sisään demokratiaan koulussa. Sen jälkeen kun kouluneuvostot ajettiin alas, ei Suomen koululaitoksessa ole ollut enää edellytyksiä demokratiakasvatukseen.”[62] Oikeiston luokkaorganisaationa vaikuttaneen säätiön toimintaa voidaan pitää eräänä lähihistoriamme häikäilemättömimpänä poliittisena projektina.[63]

Yritysyliopisto jyrää

Tietokapitalismissa tiedosta tulee sekä keskeinen voimavara että tuote, jota pyritään tehtailemaan ja kauppaamaan kuin mitä tahansa tuotetta. Korkeakoulut muuttuvat tehtaiksi, joissa valmistetaan tutkimusta ja keksintöjä sekä työntekijöitä tietotyön aloille.

Matti Vanhasen toisen hallituksen vuonna 2009 hyväksymä yliopistolaki sinetöi kehityksen, jossa kansallinen sivistyshanke jäi menneisyyteen. Tilalle tuli globaaleilla markkinoilla kilpaileva yritysyliopisto.

Uuden yliopiston tahti on käynyt opiskelijoille ja henkilökunnalle selväksi lyhyessä ajassa. Opiskelijoihin kohdennetaan kiristyviä vaatimuksia: työuria pitäisi pidentää alkupäästä, joten opintoja pitäisi suorittaa enemmän lyhemmässä ajassa. Opintotukijärjestelmää tehdään ”kannustavammaksi” painottamalla tukea opintojen alkupäähän ja muuttamalla järjestelmää lainavetoiseen suuntaan. Kuuluisa opetusministeriön SORA-työryhmä tahtoo lisätä kuria ja estää ”epäsopivien” elämäntapojen esiintymisen koulutusputkessa. Opiskelijoiden tulisi korkeakoulun asiakkaana opiskella, tehdä työtä ja ottaa lainaa – kaikki muutamassa vuodessa. Ja olla kunnolla.

Henkilökuntaa on saneerattu läpi kentän. Korkeakouluverkon karsiminen on aloitettu. Työajan kohdentaminen ja valvonta ovat lisääntyneet. Opetusta on eriytetty tutkimuksesta. Keväällä 2010 nähtiin myös poikkeuksellinen yliopistotyöntekijöiden lakonuhka, kun yliopistotyönantaja pyrki EK:n sanelemana heikentämään työntekijöiden asemaa virkasuhteiden muuttuessa palkkatyösuhteiksi.

Kerran minulle soitettiin aamupäivällä, että miksen ole jo töissä. Työvuorolistassa oli kuulemma minulle merkitty vuoro, vaikka olin varmasti tarkistanut vuorot moneen kertaan sen viikon osalta. Listaan tehtiin myös merkintöjä lyijykynällä, että niitä pystyi sitten helpommin muuttamaan tarpeen mukaan.

Vielä jokin aika sitten korkeakouluilla oli lähes monopoliasema ylimmän tutkimuksen ja opetuksen laitoksina. Nykyään uutta tietoa tuotetaan erilaisissa tutkimuslaitoksissa, ajatuspajoissa, yritysten hankkeissa, kansalaisverkostoissa sekä uutta mediaa tuottavissa kollektiiveissa.

Perimmiltään tiedon tuotantoa ei voidakaan rajata neljän seinän sisälle tai tehdashalleihin. Varsinkin uusia kulttuurisia ideoita syntyy kaikkialla ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Yhtä hyvin myös tutkimus- ja kehitystyötä tapahtuu tutkijankammioiden ja laboratorioiden ulkopuolella – erityisesti aikana jona kaikilla on kotonaan tietokone ja internet. Tästä ihmisten luovuudesta myös uusi tietokapitalismi on kiinnostunut.

Yhteiskunnallisen tiedon tuotannon haltuunottamiseksi puuhataan ahkerasti niin sanottuja inno-

vaatiokeskittymiä ja -järjestelmiä, jotka ovat luonteeltaan osallistavia ja avoimia. Niiden toivotaan säteilevän innovaatioita alueen yrityksille, kuten niin sanotun *avoimen innovaation* -paradigman keskeiset periaatteet kuuluvat. Juuri korkeakoulukeskittymistä toivotaan uusia elinkeinoelämän buustaajia.[64]

Vaikka innovatiivisista talousalueista rakennetaan alueellisia ja avoimia vuorovaikutusjärjestelmiä, korkeakoulut hierarkisoidaan kuten tehtaat. Opettajista, tutkijoista sekä opiskelijoista tulee tiedon tuotannon prekariaattia, jonka työtä leimaa pätkittäisyys, niukat resurssit sekä jatkuva panostaminen omaan kilpailukykyyn. Kaikkia luovuuden periaatteita vastaan omia ideoita on suojeltava mustasukkaisesti.

Suurimmalla osalla yliopistoväestä ei ole minkäänlaista valtaa yliopiston hallinnossa tai laitoksilla. Poikkeukselliset lahjakkuudet sekä yhteistyöhalukkaimmat opportunistit eriytetään kärkihankkeisiin ja huippuyksiköihin, joihin yliopisto on sattunut opetusministeriön ja johtajansa sanelemana profiloitumaan.

Meillä on 9–17 josta saa joustaa jos on pomon ystävä… Välillä ihmiset tulevat töihin vain muutamaksi tunniksi ja toisille huomautetaan 45 min lounastauosta.

Autoritaarisen linjajohtamisen kulttuuri istutetaan korkeakouluihin vahvistamalla johtoportaan valtaa. Elinkeinoelämä on tunkeutunut korkeakoulujen hallituksiin eikä rehtoreita erota yritysjohtajista. Samalla yliopistot kilpailutetaan keskenään ja korkeakouluverkkoa karsitaan. Oppilaitokset jaetaan huippututkijoita valmentaviin tutkimusyliopistoihin ja prekaareja tietotyöläisiä kouluttaviin alueellisiin korkeakouluihin. Jako on tuttu yhdysvaltalaisesta kehityksestä.[65]

Samalla kun huippuyksilöille, -yksiköille ja -yliopistoille riittää rahavirtoja (Aalto-yliopistoa voitaneen liioittelematta nimittää Elinkeinoelämän keskusliiton sylikoiraksi) kilpailevat toisen luokan maakuntayliopistot ja ammattikorkeakoulut niukoista resursseista. Toiset oppilaitokset ovat tie tietoyhteiskunnan eliittiin, toisissa tarjolla on massatodistuksia, joiden arvo työmarkkinoilla ei ole erityinen. Juuri jälkimmäisissä koulutetaan tietotyöläisten uutta massaa, jota voidaan kutsua myös *kognitariaatiksi.*[66]

Viimekeväisten YT-neuvotteluiden lopuksi 7 lomautettiin mutta seuraavalla viikolla nostettiin ainakin 2 henkilön palkkoja.

Tietokapitalismin paradoksi on kuitenkin perimmiltään tiedon runsaudessa. Jotta tiedosta saadaan kauppatavaraa, on luonteeltaan rajatonta tietoa rajattava niukaksi. Yhteinen ja avoin on yksityistettävä. Se on suljettava niukaksi patentoimalla, lisensoimalla, tekijänoikeuksin sekä liikesalaisuuksin.

Samalla tietokapitalismi kuitenkin kaivaa jo omaa hautaansa: tiedon yksityistäminen estää tiedon ja ideoiden vapaata jakamista, mikä on innostuksen ja innovatiivisuuden perusta.

Lainapedagogiikkaa

Keväällä 2010 roihunnut keskustelu korkeakouluopintojen maksullisuudesta on vienyt huomion toisesta merkittävästä koulutuspoliittisesta strategiasta. Opintotukijärjestelmää muutetaan lainapainotteiseksi.

Luotto on tehokas keino ihmisten sitouttamiseksi järjestelmään. Kyse on kontrollivälineestä, joka pakottaa ja opettaa työläisen komentamaan itseään ja kahlitsemaan elämänsä työhön. Opintolainalla on oma nöyryyteen ojentava pedagogiikkansa.

Opiskelijan ei tarvitse odottaa asuntolainaa. Jo opiskeleminen sitoo hänet velkakierteeseen. Samalla opintolainat ovat houkutteleva laajentumispotentiaali rahoitusmarkkinoilla. Opiskelijasta tulee investointikohde.

Opintomaksut ja lainamuotoinen tukijärjestelmä kulkevat käsi kädessä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa opintolainamarkkinat ovat kasvaneet rajusti, itse asiassa niin voimakkaasti, että opintolainoista on alettu puhua sijoituskeinottelun seuraavana isona kuplana.

Isossa-Britanniassa apurahat ja stipendit ovat saaneet mennä luoton tieltä. Brittiopiskelijan keskimääräinen velka on 20 000 puntaa, kun samaan aikaan opintomaksuissa on tapahtunut jatkuvia mittavia korotuksia.[67]

Haluamme uuden yhteiskoulun!

Tarvitsemme kasvatus- ja opetusjärjestelmän suunnanmuutosta. Tehtävä on haastava. Se tarkoittaa, että instituutioiden sisällä on sitouduttava vertaismuotoiseen tiedontuotantoon ja opetukseen. Vain siten voimme avata tilaa ihmisten välisten hierarkioiden ja kapitalismin pakkojen ulkopuolelle. Keskeisiä ovat ainakin seuraavat vaatimukset.

Olin kahvilassa töissä säävarauksella eli jos satoi töitä ei ollut ja palkkaa ei tullut. Lopetettuani työt en saanut työtodistusta en saanut vaikka pyysin sitä.

On päästävä eroon erottelusta tuottavan ja tuottamattoman työn välillä, kuten myös suorittavan ja älytyön välillä. On nähtävä, ettei tuottavaa ole vain sellainen työ, jonka seurauksena syntyy kaupattavaa tavaraa. Erityisesti tiedontuotanto on nähtävä sellaisena yhteisvaurautta tuottavana toimintana, jota on suojeltava tulosvastuun tavoittelulta. Myös hierarkkiset erottelut asiantuntijoihin ja oppipoikiin joutavat romukoppaan. Vain erotteluja purkamalla on mahdollista rakentaa yhteistoimintaa ja yhä radikaalimpia innovaatioita.

Yliopistojen autonomian tulee tarkoittaa tieto-

työläisten ajattelun autonomiaa, ei rehtorien tai toimitusjohtajien valtaa käskeä ja kiristää. Vain sellainen oppimisen instituutio on autonominen, joka tukee tiedontuotannon itsenäisyyttä suojelemalla tietoa vapaana yhteisresurssina. Tietotyöläisten itsemääräämisoikeus voi syntyä ja vahvistua vain tiedon jakamisen käytännöistä.

Työntekijöidemme keskuudessa on tiedossa, että toukokuussa voimaan tullut indeksikorotus ei koskekaan kaikkia työntekijöitä. Ne jotka ovat hyvää pataa omistajan kanssa ovat saaneet korotuksen muut eivät. Jos asiasta valittaa tai yrittää sanoa jotain loppuvat työtunnit.

Tutkimusta, opetusta ja oppimista on rakennettava vertaistuotantona, joka tuottaa avoimesti hyödynnettävää yhteistä tietovarantoa. Vertaistuotanto on luonteeltaan universaalia. Tavoitteena ei pidä olla vähempi kuin globaali autonominen yliopisto, joka ottaa ohjenuorakseen kaikille avoimen opetuksen, oppimisen, tutkimuksen, julkaisemisen ja arkistoinnin. Muutaman suuryrityksen tietomonopolia vastaan on asetettava visio internetperustaisesta tiedontuotannosta, jonka työkalut ovat kaikkien saatavilla.[68]

Kyse on unelmasta, jossa ihmisten tarve kehittää itseään synnyttää yhteistuotannon, joka antaa kaikille paremmat mahdollisuudet paeta kapitalistista yhteiskuntaa. Jo tänään kokeiluja unelman puolesta voidaan panna toimeen yksittäisissä kouluissa ja kampuksilla ympäri maailman. On rakennettava uusi *yhtei*skoulu.

Tarvitsemme myös välittömiä uudistuksia kouluissa. On lopetettava oppilaiden ja opiskelijoiden jatkuva arviointi ja annettava aidosti tilaa elinikäiselle oppimiselle. On taattava mahdollisuus rauhalliseen kouluarkeen sekä oppilaiden ja opettajien omaehtoiseen yhteistyöhön. On lisättävä yhteiskunnallista opetusta, joka on aloitettava jo ala-asteella. Koulukulttuuri on demokratisoitava. Koulu on yksinkertaisesti otettava haltuun!

Ei ole syytä juhlistaa peruskoulua tyhjin korulausein. Eikä valtion ohjaama julkinen koululaitos ole välttämättä päämäärä sinänsä. Silti peruskoulu on olemassa ja on korkea aika kysyä, miten se kykenisi tuottamaan uutta hyvinvointia ja onnellisuutta sukuun, alkuperään tai sukupuoleen katsomatta.

Kasvatus vastarintaan

Vertaismuotoisen koulutuksen keskeiseksi ohjenuoraksi esitämme *vastarinnan pedagogiikkaa*. Oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja kollektiivisessa luovuudessa piilee alkusolu vaihtoehtoisille elämänmuodoille ja poliittisille järjestyksille.

Ryhmätyöskentely on kaksiteräinen miekka. Voidaan ajatella, että sen potentiaali on menetetty kun yritykset ovat kyenneet kääntämään voimavarakseen työväenliikkeen perinteeseen elimellisesti kuuluneet kollektiiviset oppimismuodot.[69] Vastarinnan pedagogiikka ei ole yhteistoiminnallisuutta, vaan *yhteisöllisen ja itsenäisen oppimisen radikaali vaatimus*, joka oppimisen välineellisyyden sijaan tähtää kulttuurin demokratisoimiseen ja vastarinnan voimavarojen liikkeellepanoon.

Vuokratyöhön kuuluva puhelimen ääressä odottelu on raivostuttavaa.

Koulutuksessa tämä tarkoittaa sellaisia oppimisen muotoja, joissa pyritään yhteiskunnan toiminnan ymmärtämiseen. Nuorelle on annettava mahdollisuus kasvaa tietoiseksi omista juuristaan ja niiden vaikutuksesta hänen yhteiskunnalliseen asemaansa. Todellisuus on esitettävä – se on ”löydettävä” – muuttuvana ja erilaisten ristiriitojen läpäisemänä, ei muuttumattomana tai ulkopäin tarjottuna.

Oppimisen on oltava itseorganisoituvaa. Sen on tapahduttava turvallisessa ympäristössä, jossa asetetaan konsensuksen sijaan uusia kysymyksiä ja näkökulmia. Radikaaliin oppimiseen perustuva koulu keskittyy *oppimaan saattamiseen,* eikä tiedon tallettamiseen. Tällöin myös sosioekonomisten taustojen vaikutus ylhäältä käsin tarjotun tiedon omaksumisessa vähenee. Samoin vähenee nuorten vastakkainasettelu ja kilpailuttaminen.

Työantaja teettää viitenä päivänä viikossa noin 12 tunnin työpäiviä. Olen tuntipalkalla ja ylitöistä ei makseta mitään korvausta, vaikka ne ovat päivittäisiä ja monien tuntien mittaisia.

Vastarinnan pedagogiikkaa löytyy usein instituutioiden ulkopuolisista oppimisen tapahtumista, kuten lukupiireistä, vertaiskoulutuksista ja yhteiskunnallisista keskustelutilaisuuksista. Niissä yhteistä rakennetaan konkreettisesti samalla kun ymmärrystä yhteiskunnasta luodaan kollektiivisesti. Tässä on eräs työväenliikkeen arvokkaimmista perinteistä.

Jotta yhteiskunnallinen muutos olisi mahdollinen, on mentävä kasvatuksen juuriin. On noustava vastarintaan talouskasvun käskytystä vastaan.

Mutkattomien, toisiaan nujertavien yrittäjäsankarien kasvattamisen sijaan on kasvatettava sopeutumattomia kansalaisia, jotka kykenevät kyseenalaistamaan nykyisyyden: ”Sopeutumista ei tarvitse opettaa, sillä se on, kuten eläintiede yrittää todistaa, eläimen luonnollinen taipumus. Se, mitä on opetettava, on nimenomaan vastarinta ja vastarintaan on

käytävä silloin kun havaitaan vääryys."[70]

Radikaalisti demokraattisen yhteiskunnan tavoittelemiseksi kasvatuksen tehtäväksi tulee asettaa *yhteisvastuuseen* kasvattaminen.[71] Se tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että kaikista pidetään huolta, eikä ketään jätetä heitteille. Yhteisvastuu ei kuitenkaan tarkoita sosiaalidemokraattista holhousta tai kristillistä armoa, joka kieltää ihmisen autonomian. Se tarkoittaa vastuuta itsestä ja muista, vapautumista kapitalismin tarjoamasta vastuuttomuuden ja kuristavan kilpailun barbariasta.

Vuokratyö on ihan mieletön ongelmakimppu! Oon tehny duunia monta vuotta ja joka päivä mietin, et miks helvetissä tätä tekee. Pomo voi sanoo koska vaan, et huomenna ei tarvi tulla duuniin ja sairaslomia on vaikea pitää, koska siinä on hirveä paperisota ja omaa työterveydenhoitoa ei ole, vaan pitää mennä terveyskeskukseen.

Itsenäinen ihminen kykenee vastuuseen ja vastarintaan. Hän kieltäytyy yhteisvaurautta hajottavasta toiminnasta sekä sellaisesta liiasta työstä, joka on tuhoisaa yhteiskunnalle, kulttuurille ja ympäristön ekologialle. Tämän hän tekee tietoisena siitä, että muut itsenäiset ihmiset tukevat hänen päätöstään.[72]

Itsenäisen ja vastuullisen nuorison radikalisoituminen olisi ilolla tervehdittävä vaihtoehto aikana, jona eriarvoisuus lisääntyy, oikeuksia poljetaan ja demokratia, talous ja ympäristö ovat syvenevässä kriisissä. Itse asiassa, jos verrataan peruskoulun, lukioiden ja ammattikoulujen opetussuunnitelmiin asetettuja tavoitteita tämän hetken yhteiskunnan tilaan, radikalisoituminen on *ainoa* vaihtoehto.[73]

Meillä ei ole varaa enää yhteenkään "hukattuun sukupolveen". Miljoonan marginaalin jälkeläisten tulisi rakentaa uutta elämänmuotoa ja poliittista todellisuutta, johon eliitin ja vanhempien sukupolvien olisi suhteutettava oma elämänsä, eikä toisin päin.

Opetussuunnitelmiin kirjatut korulauseet tasa-arvosta, oikeudenmukaisuudesta, ympäristön puolustamisesta, aktiivisesta kansalaisuudesta, oikeuksista ja vapauksista sekä demokratiasta on aika ottaa vakavasti – toisin kuin ohjelmien laatijat ovat ehkä ajatelleet.

Sairaan talouden hoitokuuri

Vanha sanonta työstä hyvinvoinnin lähteenä ei vastaa arkikokemustamme. Päinvastoin! Rikkaat rikastuvat omistuksella, eivät työllä. Tuloerot kasvavat ja työelämän prekarisaatio tuottaa pahoinvointia. Työ tuottaa elintasoa yhä pienemmälle osalle väestöä. On vaadittava tasa-arvoa ja perustuloa.

1980-luvun loppuun asti tuloerot kaventuivat Suomessa vuosi vuodella. Nykyisellään kehitys on päinvastainen. Tuloerot ja köyhyys ovat palanneet aiempien vuosikymmenten tasolle. Uutena ilmiönä on nähtävissä Yhdysvalloista tutun ”työtätekevien köyhien” ryhmän syntyminen Suomeen. Silti olemme vauraampia kuin koskaan. Suomen bruttokansantuote kasvoi vuosina 1995–2009 lähes 80 prosenttia.[74]

Nykyisessä työpaikassani minulle ei makseta työehtosopimukseen kuuluvia palkankorotuksia, iltalisiä tai sunnuntailisiä. Lomat saan pidettyä vain ottamalla ne vapaaksi.

Itse asiassa tuloerot ovat 1990-luvulta lähtien kasvaneet Suomessa enemmän kuin missään muussa OECD-maassa.[75] Yritysten voittojen osuus on kasvanut suhteessa palkkoihin ja samanaikaisesti tuloerojen kasvua on kiihdytetty veronkevennyksillä ja sosiaalisia tulonsiirtoja vähentämällä.

Syitä voi hakea oikeiston noususta hegemoniseen asemaan ja työväenliikkeen vaikeuksista vastata tuotannon muutoksiin. Poliittiset päättäjät ovat hylänneet ajatukset solidaarisesta yhteiskunnasta ja tasaisista tuloeroista. Pieni joukko pörssikeinottelijoita sekä suuryritysten johtajia ja omistajia ovat kahmineet itselleen ennennäkemättömän suuren osan kansantulosta.

Olin 7 viikkoa jalka kipsissä. Silti minut haettiin kotoa töihin auttamaan lääkärin kielloista huolimatta! Suostuin, ettei työkaverini jäisi pulaan.

Ihmisten luottamus tulevaisuuteen horjuu. Elinkeinoelämän valtuuskunnan selvityksen mukaan 76 prosenttia väestöstä on sitä mieltä, ”ettei nykyyhteiskunnassa voi elää luottavaisesti, koska toimeentulon voi menettää aivan yhtäkkiä”.[76]

Kun tuloeroja päätettiin kasvattaa

Vuonna 1993 Suomessa toteutettiin verouudistus, joka eriytti pääomaverotuksen muusta tuloverotuksesta ja myös laski pääomaverotusta. Muutos merkitsi tulonsiirtoa kaikkein varakkaimmalle väestönosalle. Jo verouudistusta toteutettaessa tiedettiin hyvin, että seurauksena on kova tuloerojen kasvu. Yhdessä rahamarkkinoiden vapauttamisen kanssa ”uudistus” oli historiallisesti käänteentekevä poliittisen ajattelutavan muutos suomalaisessa yhteiskunnassa.[77]

Tämän vuoden lomapalkat on edelleen saamatta. Aina ei jaksa olla rohkea ja purnata vastaan, siitä voi seurata esim. työsopimukseen kirjattujen tuntimäärien väheneminen alle sallitun rajan ja toimeentulon menettäminen.

Myös yritysten voittojen suhde palkkoihin on kasvanut huomattavasti. Kun palkkojen osuus arvonlisäyksestä oli 1980-luvulla vielä 75–80 prosenttia, 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa se vakiintui 65 prosenttiin. Voittojen osuus on kasvanut 35 prosenttiin.[78] Keskeinen syy tähän on se, että tuottavuuden ja voittojen kasvu on ollut

Palkkojen osuus arvonlisäyksestä. Lähde: Tilastokeskus: Hyvinvointikatsaus 2006

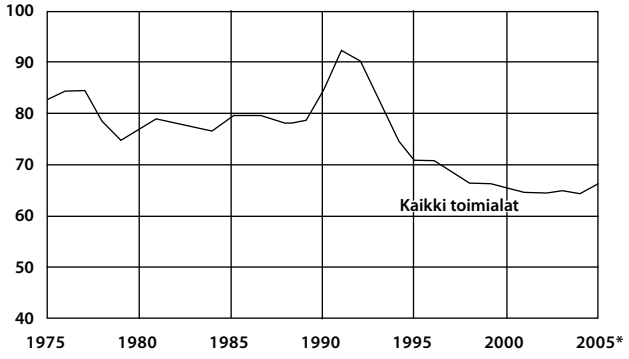

*** ennakkotieto**

nopeampaa kuin palkankorotusten, mikä on vääristänyt tulonjakoa pääoman eduksi. Vuosina 1995–2008 palkkatulot kasvoivat noin 39 prosenttia. Omaisuustulot sen sijaan kasvoivat 295 prosenttia ja osinkotulot peräti 425 prosenttia![79]

Köyhien määrä on lähes kaksinkertaistunut. Vuonna 2008 jo 700 000 suomalaista määriteltiin köyhiksi tarkoittaen tuloja, jotka ovat noin 1 100 euroa kuukaudessa tai alle 60 prosenttia suomalaisten mediaanituloista.[80] Kun leikkuri on lyönyt palveluihin, julkista terveydenhuoltojärjestelmää on yksityistetty eikä tulonsiirtoja ole nostettu hintojen mukana, on suuri joukko ihmisistä köyhtynyt myös absoluuttisesti.

Köyhyysongelma ja rapautuva sosiaaliturva ovat vahvasti yhteydessä palkkojen suhteellisen osuuden laskuun. Useat kymmenettuhannet ihmiset elävät niukasti huolimatta siitä, että he käyvät töissä. Helsingissä jo 10 prosenttia toimeentulotuen saajista

käy töissä ja luku olisi varmasti suurempi, jos kaikki tukeen oikeutetut hakisivat sitä. Suomessa ilmenee jälleen myös lapsiköyhyyttä, jonka kitkemisestä oltiin ennen ylpeitä.[81]

Tuloerojen kasvu verotusuudistuksen ja funktionaalisen tulonjaon muutoksen seurauksena näkyy selvästi alla olevasta taulukosta. Vuonna 2008 laman aiheuttamista muutoksista huolimatta pitkän aikavälin kehitys on kiistatonta. Pienituloisimman kymmenyksen tulojen kasvu oli vuodesta 1995 vuoteen 2008 vain noin 13 prosenttia kun suurituloisimman kymmenyksen tulojen kasvu oli lähemmäs 70 prosenttia.

Asuntokuntien keskimääräisten reaalitulojen kehitys 1995–2008. Tulokäsite: käytettävissä oleva rahatulo kulutusyksikköä kohden. 1995=100. Lähde: Tulonjaon kokonaistilasto 2009, Tilastokeskus.

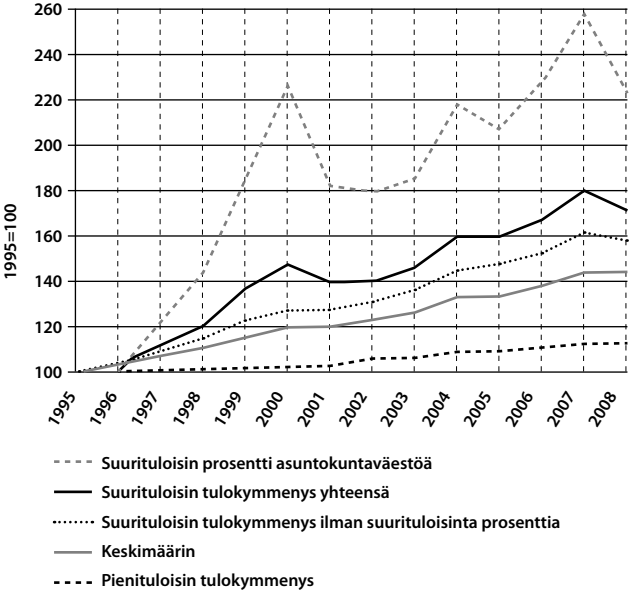

On useita syitä, miksi mahdollisimman tasaista tulonjakoa kannattaa vaalia. Se ehkäisee köyhyyttä ja syrjäytymistä sekä tukee vakaata yhteiskunnallista kehitystä. Tuloerojen pienuus on kiinteässä yhteydessä poliittisten oikeuksien toteutumiseen. Aiemmin pienenevät tuloerot mahdollistivat hyvinvointivaltiona tunnetun kompromissin omistavan luokan kanssa. Suhteellisen tasainen tulonjako on myös nähtävä aiempien palkkataisteluiden voittona eli työväen kamppailun tuloksena. On selvää, että kamppailuedellytykset parantavat neuvotteluasemaa myös työehtojen ja oman työn suhteen.

Minuun on siis henkilöitynyt työpaikan huono ilmapiiri, sillä olen ollut ainoa, joka on valittanut palkoista yms. suoraan pomolle. Työntekijöiden välillä on ollut myös keskusteluja epäkohdista, mutta rohkeutta puhua niistä pomolle ei ole ollut.

Kamppailunäkökulman lisäksi tasainen tulonjako on perusteltavissa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta. Tulonjaon tasaisuus on bruttokansantuotetta olennaisempi tekijä koko väestön hyvinvoinnille – ei siis ainoastaan köyhien suhteen. Heikko fyysinen ja psyykkinen terveys, huumeiden käyttö, niukka koulutus, vankeusrangaistukset, liikalihavuus, luottamuspula, yhteisöllisyyden puute, väkivalta, teiniraskaudet ja lasten pahoinvointi tuottavat sitä enemmän sosiaalisia ongelmia mitä epätasaisemmin tulot yhteiskunnassa jakautuvat.[82]

Jo parikymmentä vuotta jatkunut kehitys, jossa raha ja valta kasaantuvat harvoille entistä nopeammin, on kirjaimellisesti *epätervettä taloutta:* sosioekonomiseen statukseen pohjautuvat terveyserot

– etenkin erot kuolleisuudessa – ovat Suomessa isompia kuin missään muualla läntisessä Euroopassa. Osittain erot selittyvät eri sosiaaliryhmien elämäntavoilla. Toisaalta julkinen terveydenhoitojärjestelmä on romutettu, jonka seurauksena se on jakautunut julkisesti tuettuihin ”yksityisiin” ja säästökuurien myötä yhä heikkeneviin julkisiin palveluihin.[83]

Tasaisen tulonjaon jäätyä taka-alalle myös sosiaalisen liikkuvuuden käsite on kadonnut keskustelusta. Tilastot osoittavat kuitenkin selvästi, että varakkaaksi on paljon helpompaa syntyä kuin nousta. Sosiaalinen nousu on vähentynyt huomattavasti suuren rakennemuutoksen ajoista 1960-luvulta. Teesi jokaisen yhtäläisistä mahdollisuuksista ei siis pidä paikkaansa, kuten jo koulutusjärjestelmää koskeva tarkastelu toi omalta kantiltaan esille.[84]

Yrityksen toiminta perustuu korkeaan etiikkaan ja tuotteiden puhtauteen, Luomuun, hyvään eettiseen taustaan maailmalla. Omat työntekijät Suomessa ovat osa-aikaisia köyhyydessä eläviä koululaisia ja nuoria (naisia) joille luvataan 0–jotain tuntia töitä per viikko.

Oikeiston puheet mahdollisuuksien tasa-arvosta toteutuisivat tosiasiassa paremmin tasaisen tulonjaon puitteissa. Nyky-yhteiskunnassa raha on merkittävin yksilön mahdollisuuksiin vaikuttava tekijä, joten sen puute tarkoittaa suoraan toimintamahdollisuuksien puutetta. Vähemmän rahaa, vähemmän elämää.

Luokkavallan paluu

Oikeiston maailmanlaajuisena poliittisena tavoitteena on läpi viime vuosikymmenien ollut keskittää omistamista ja palauttaa valta takaisin varakkaimpien väestöryhmien haltuun. Tunnettu yhteiskuntatieteilijä David Harvey on tarkastellut tätä pääoman voittokulkua käsitteellä *accumulation by dispossession*. Alun perin pakkolunastamiseen ja maapalstalta häätämiseen viittaava käsite tarkoittaa laajemminkin yhteisten resurssien yksityistämistä.[85]

Pakkolunastus on jaettavissa neljään prosessiin, jotka kaikki ovat toteutuneet myös Suomessa:

1. Yksityistäminen

Julkisten palveluiden ja julkisomisteisten yritysten yksityistäminen on ollut keskeinen 1990- ja 2000-lukujen hanke, jolla valtiollista omaisuutta on siirretty harvojen käsiin. Globaalisti tämä on tarkoittanut jopa elämän perusedellytysten, kuten vesivarantojen ja viljalajikkeiden yksityistämistä, sekä toisaalta tietoliikenneyritysten ja -kaistojen, asumistuotannon, koulutuksen, eläkerahastojen ja armeijoiden valjastamista voitontavoittelun välineiksi. Suomessa Soneran sijoitussekoilut, lukuisten valtionyritysten myyminen, terveyspalveluiden

yksityistäminen ja viimeisimpänä yliopistomuutos ovat osa samaa kehitystä.

Peruspalveluiden kohdalla yksityistämistä on markkinoitu menestyksekkäästi kustannussäästöillä, vaikka Kunnallishallinnon kehittämissäätiön viime vuonna ilmestyneessä tutkimuksessa osoitetaan, että yksityistäminen tuo lisäkustannuksia kunnille samalla kun palveluvalikoima niukkenee.[86] Joissain tapauksissa, kuten Carema Oy:n kohdalla Karjaalla, on käynyt ilmi, että terveydenhuollon yritykset ovat lisäksi rikkoneet kunnan kanssa tehtyjä sopimuksia esimerkiksi palkkaamalla vähemmän lääkäreitä.[87]

2. Finanssoituminen

Viimeisten vuosikymmenten aikana finanssipääoman merkitys on ylikorostunut reaalitalouteen nähden. Koko nykyinen talouskriisi ilmentää monin tavoin finanssoitumista, jossa rahoitusalan keinottelu hallitsee talouden dynamiikkaa tuotannollisten investointien sijaan. Keinottelu onkin keskeinen pääoman kasaamisen keino.

Finanssoitumisen seurauksena 1990-luvun lopun ennennäkemättömistä voitoista maksettiin valtavia osinkoja omistajille, eikä niitä käytetty tuotannon kehittämiseen. Niinpä teollisuuden työpaikat eivät ole lisääntyneet ja nettoinvestoinnit ovat olleet vähäisiä.[88]

Finanssoitumisen myötä sellaiset yhteiskunnallisen loisimisen muodot kuin tappioiden sosialisoiminen ja tuhansien miljardien eurojen piilottaminen veroparatiiseihin ovat yleistyneet. Arvioiden mukaan jopa 90 prosenttia kansainvälisen sijoitustoiminnan tuotosta jätetään ilmoittamatta verottajalle. Salaiset hallintarekisterit estävät ilmiöön puuttumisen.[89]

Finanssoituminen on nähtävissä myös erilaisissa yksityisissä säästämisohjelmissa ja niihin liittyvissä veroeduissa, jotka tuhoavat kollektiivisen hyvinvoinnin eteen rakennettuja järjestelmiä, kuten eläkkeitä. Yksityisiä eläkevakuutuksia on tuettu erityisellä verokohtelulla vuodesta 2005 alkaen. Tuolloin vapaaehtoiset eläkevakuutukset muutettiin verouudistuksessa progressiivisesta ansiotuloverojärjestelmästä suhteelliseen pääomatulojärjestelmään.[90] Tämä on sitonut yhä useampia yksityishenkilöitä finanssimarkkinoihin ja rapauttanut julkista eläkejärjestelmää.

Työsuhteeni purettiin törkeästi. Syynä oli todennäköisesti pitkään jatkunut kiista maksamattomista ylityökorvauksista. Työtuomioistuin ratkaisi asian kumminkin minun edukseni. Olen koittanut patistaa nuoria vaatimaan työnantajilta vähintään sitä rahaa mikä työntekijälle kuuluu mutta yleisin syy on ollut irtisanomisen pelko.

3. Kriisien hallinta ja manipulointi

Talouskriisit ovat usein tarkoittaneet tulonsiirtoja varakkaimmille väestönosille. Suomessa 1990-luvun kriisin aikana tehtyjä verouudistuksia esittelimme jo yllä. Myös nykyisen kriisin aikana valtio on toteuttanut erittäin tehotonta veroelvytystä ja tehnyt tulonsiirtoja työnantajille muun muassa leikkaamalla Kela-maksua.[91]

Maailmanlaajuisesti kriisinhallintaa on käytetty erilaisten globaalien vallankäyttäjien, kuten

Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n sopeuttamisohjelmien läpiviemiseen. Näin eri maiden päätöksenteko on sidottu pääomamarkkinoita palveleviin rakennemuutoksiin. Kriisien aikana tehtyjä veronkevennyksiä ja budjettileikkauksia on perusteltu pääoman sitomisella maahan, eli kilpailukyvyllä, vaikka keskeinen ongelma on nimenomaan ollut pääomapako.[92] 1990-luvun Suomen tilanne on nähtävissä 2010-luvun Kreikassa.

Meillä pyydetään työntekijöitä/työnjohtajia, joille alkaa kertymään huolestuttavan paljon ylitöitä, olemaan leimaamatta kellokorttiaan.

4. Valtionvarojen uudelleenohjaaminen

Valtiokoneiston omaksuttua omistavaa luokkaa suosivan toimintatavan ja sen muuttuessa rikkaiden tukijärjestelmäksi leikataan yleensä tulonsiirtoja ja ohjataan varoja varakkaimmille väestöryhmille, esimerkiksi verovähennysten muodossa. Viime vuosikymmeninä onkin ennen kaikkea jaettu varallisuutta ja alistettu uusia aloja yksityisen talouden piiriin – eikä niinkään luotu uutta varallisuutta, kuten on osoitettu suomalaisten teollisuusyritysten kohdalla.[93] Esimerkkinä tästä voidaan pitää myös vastikkeettoman pankkituen jakamista.

Toisaalta varojen uudelleenohjaamista toteutetaan myös rikollisin keinoin ja veroja kiertämällä. Yritysten harmaa talous aiheuttaa mittavia seurantaongelmia ja toimii monissa tapauksissa työehtojen polkemismekanismina. Arvioidaan, että harmaan talouden laajuus Suomessa on jopa 10–14 miljardia euroa, eli merkittävä osuus kansantuotteesta.[94] Harmaan talouden vaikutus vuosittaiseen kansantuotteeseen on suurin piirtein yhtä mittava ilmiö kuin historian pahin lama, joka söi vuoden 2009 bkt:sta noin 7,2 %.[95]

Luokkavallan paluu ei ole yksittäisen kansallisvaltion ongelma. Pääoman hegemonian vahvistaminen ja kriisien manipulointi kansainvälisten instituutioiden avulla tehtiin näkyväksi jo vuosituhannen vaihteen globalisaatiokriittisessä liikkeessä. Ylikansalliset työstä käytävät kamppailut ovat kuitenkin antaneet odottaa itseään, miljoonat marginaalit ympäri maailmaa kilpailevat toisiaan vastaan kuten työvoima kilpailee keskenään Suomessa.

Ei minkäänlaista työnkiertoa työvuoroissa (6 viikon listat, 3-vuorotyö). Vuorot erittäin epätasaisesti, välillä aivan järjettömyyksiäkin.

Ympäri maapalloa kehkeytyvien vastarintaliikkeiden keskeinen tavoite on oltava luokkakamppailussa valloille päässeen porvarillisen hegemonian kyseenalaistaminen ja lopettaminen. Tämä vaatii liittolaisuussuhteiden rakentamista ja vuosien kovaa taistelua uudelleenjaon puolesta aivan kuten kapitalisteilla kesti vuosikymmeniä miehittää yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot.

Kohti uutta hyvinvointia

Bkt kehitettiin aikanaan mittaamaan teollisen yhteiskunnan tuotantoa. Siten se toimii huonosti palveluiden ja muun aineettoman tuotannon kuvaajana. Esimerkiksi hyvinvointipalveluiden kohdalla tuottavuuden kasvu tarkoittaa suurempaa työmäärää työntekijää kohden. Siten julkisten alojen tuottavuuden lisääminen tarkoittaa käytännössä voimavarojen vähentämistä sosiaali- ja terveyspuolen jo nyt rankasti aliresursoiduilta sektoreilta. Tanskassa ja Ruotsissa on edelleen Suomeen verrattuna moninkertainen määrä henkilökuntaa esimerkiksi vanhuspalveluissa.

Muilla aloilla tuottavuutta voidaan kasvattaa teknologiaa kehittämällä tai siirtämällä tehtäviä asiakkaiden itsensä hoidettavaksi, esimerkkinä nettipankit ja -kaupat tai huonekalujen kokoaminen. Hoivan kohdalla tämä on määritelmällisesti hankalaa ja vähentää usein hyvinvointia. Kun työssä on kiire ja tuottavuuskasvua haetaan keinotekoisesti, työn kuormittavuus kasvaa. Niinpä varsinkin hoiva-alalla työajan lyhentäminen, tietenkin ilman ansiotason romahdusta, olisi helpoin tapa parantaa työhyvinvointia.

Tuloerojen kasvun tekeminen näkyväksi on ensimmäinen askel yhteiskunnallisen muutosprosessin käynnistämisessä. Valtaa ja vaurautta on ohjattava miljoonan marginaalille ja kasvaneet tuloerot on kurottava umpeen. On tärkeää saada aikaan reippaita palkankorotuksia etenkin matalimpien palkkojen osalta ja/tai on lyhennettävä työaikoja.

Vuonna 2008 alkanut talouskriisi on osoittanut talouseliitin ja oikeiston samanaikaisen vahvuuden ja heikkouden. Sen edustama talousmalli on menettänyt uskottavuutensa. Oikeisto ei pysty estämään kriisejä eikä noudattamaan omaa ideologiaansa, joka korostaa markkinavoimien vapautta. Talouden vakauttamisen sijaan se kykenee lähinnä hätäiseen kriisin hallintaan sekä tappioiden sosialisointiin.

Työnantaja ei maksa täyttä palkkaa. Työajat voivat olla 12 h/pvä ilman erillistä varoitusta. Työnantaja ei maksa veroja verotoimistoon eikä eläkkeitä, mutta vähentää ne kuitenkin palkasta.

Silti oikeisto on valjastanut koko valtiokoneiston kapitalismin edistämiseksi. Tulevat kriisit odottavat kuitenkin jo oven takana. Velka ja työttömyys jatkavat kasvamista, osakekurssit heittelehtivät ja kovimmat leikkaukset ovat vasta tulossa. Jos muutosta ei tapahdu, tuloerot ja köyhyys tulee lisääntymään entisestäänkin.[96]

On valittava, halutaanko taata tasa-arvo ja ihmisten toimeentulo vai rikkauksien kasaantuminen ja pääoman valta. Valitaanko hyvä arki vai arjen kurjistuminen?

Perustulon lupaus

Perustulo on lyönyt läpi, eikä sitä pidetä enää utopiana. Toisaalta erinäiset työhön pakottamisen puheenvuorot ovat vallanneet tilaa julkisessa keskustelussa. Monet turvattuihin työsuhteisiin tottuneet ihmiset eivät ymmärrä kokemusta prekarisaatiosta eivätkä perustulon antamia mahdollisuuksia vastustaa työnantajien valtaa sekä luoda uusia yhteiskunnallisen työn muotoja.

Työsopimuksessa työviikon pituudeksi ilmoitetaan keskimäärin 37,5 tuntia mutta teemme jatkuvasti ylitöitä joista kuuluvia korvauksia ei näy.

Haasteita perustulokamppailulle on luonut myös ammattiyhdistysliikkeen haluttomuus puuttua prekaarin elämän ja työn epäkohtiin sekä nähdä teollisen palkkatyöyhteiskunnan ylittäviä uuden työn muotoja.

Perustulon lupaus on sen jatkuvuudessa. Suurelle osalle ihmisiä rahan puute ei ole aina suurin ongelma, vaan pysyvä epävarmuus riittävän toimeentulon jatkuvuudesta. Myös pienillä tuloilla voi tulla toimeen, jos tietää, että ne saa varmasti ja että yllättävienkin tilanteiden varalta on olemassa mutkaton turvajärjestelmä. Taattu tulo turvaisi itsenäisen elämänhallinnan, mikä ei toteudu tapeltaessa opintotuesta, työmarkkinatuesta, muista Kelan palveluista tai toimeentulotuesta sosiaalitoimiston kanssa.

Useimmille perusturvallisuus sisältää myös mahdollisuuden verrattain pysyvän kodin rakentamiseen. Nykyään hankitaan omistusasuntoja ja sitoudutaan kymmenien vuosien velkoihin, koska se on halvempaa kuin vuokralla asuminen. Perustulo olisi universaali ja taattu tulo, joka olisi vastavoima kotitalouksien velkaantumiselle sekä antaisi uusia mahdollisuuksia valitulle vuokra-asumiselle. Se olisi vastaisku pikavippimarkkinoille, jotka repivät voittonsa juuri köyhimpien selkänahasta.

Olen liikenteenohjaajana. Meillä ei ole ikinä kahvi- tai ruokataukoja vaikka joskus voi olla 16-tuntisia päiviä.

Epävarmuuden, terveysongelmien ja aineellisen puutteen lisäksi toimeentulon ongelmiin liittyy häpeää. On näytettävä sosiaalitoimistolle, ettei ole säästöjä tilillä ja kerrottava (tai valehdeltava) sosiaalityöntekijälle omasta yksityisestä elämästä. Leipäjonot ja niihin liittyvä ahdistus on laajalti dokumentoitu tosiasia. Köyhyys toimii näin luokkaperustaisena kontrollivälineenä, jossa sosiaalitoimiston asiakkaan pankkitiedot voidaan tarkastaa, johtajien ei.

Jotta perustulo todella lisäisi ihmisten autonomiaa, sen on oltava riittävän suuri. Elämiseen riittämätön perustulo vaikuttaisi päinvastaisesti. Se pakottaisi myymään työvoimaa hinnalla millä hyvänsä ja vahvistaisi matalapalkkayhteiskuntaa. Tasaiset tuloerot ja riittävän suuri perustulo tekisivät yhteiskunnasta kaikin puolin nykyistä turvalli-

semman. Ja sikäli kuin julkiset palvelut yksityistyvät tai muuttuvat uudeksi yhteisötaloudeksi, on asetettava kysymys, miten ihmisille järjestetään tasaarvoiset mahdollisuudet palvelujen kuluttamiseen. Perustulo voidaan nähdä jopa tällaisena rahana. [Ks. ”Sosiaalinen palkka vai perustulo.” http://www.kansanuutiset.fi/mielipiteet/horisontti/2171576/sosiaalinen-palkka-ja-perustulo, katsottu 9.9.2010.] Suurituloisilta hyöty tietenkin poistuu – mikä on varmasti perusteltua – kunhan verotus pidetään tiukasti progressiivisena.

Ihmisten autonomian kasvattaminen on tärkeää myös todellisten tietoyhteiskuntaa koskevien lupausten lunastamiseksi. Ihmisille on vapautettava aikaa, että he voivat organisoida ja rikastaa yhteiskuntaamme uusien teknologioiden mahdollistamilla tavoilla. Raha on aikaa. Siksi vertaistalouden aika vaatii yhteiskunnallista palkkaa, joka avaa tilaa irrottautua kapitalistisen palkkatyöyhteiskunnan välittömistä pakoista. Uuden tuotantotavan kehittäminen on välttämättömyys myös ekologisen yhteiskunnan ennakoimiseksi.

Ylityötunnit siirtyvät mystiseen ”työaikapankkiin” joka ei tietenkään ole meille näkyvissä. Työpaikallamme on työsopimuksen mukaan käytössä työajan tasausjärjestelmä jota ei kuitenkaan käytännössä noudateta – esimies ei kysyttäessä edes myöntänyt sellaista olevan.

On aika palata perusasioihin. Ihmisen suhde pääomaan on edelleen asia, joka vaatii organisoitumista ja johon on vaadittava muutosta. Mitään ei saa ilmaiseksi, kysymys on yhteiskunnallisista konflikteista ja kamppailuista, kuten hyvinvointivaltiotakin luotaessa. Jos kapitalistisen talouden kriisiytyminen ja ympäristö- ja energiakriisit hankaloittavat talouskasvua, siitä on luovuttava.

On kuitenkin kysyttävä, miten voimme yhdistää hyvinkin erilaisissa elämäntilanteissa olevista ihmisistä muodostuvan miljoonan marginaalin sellaiseen poliittiseen kamppailuun, jolla saamme läpi perustulon Suomessa – emmekä vain ylläpidä utopistista keskustelua siitä.

Keskeiseksi tavoitteeksi on asetettava solidaarinen tulonjako. Se toimisi ylivoimaisen enemmistön etujen mukaisesti ja kääntäisi nykykehityksen suunnan. Perustulomallin olisi rakennuttava osana tätä tavoitetta. Samalla sen olisi parannettava työntekijöiden neuvotteluasemaa, palkittava hoivatyöstä sekä mahdollistettava itsensä työllistäminen ja vapaa kansalaistoiminta täysin uusin tavoin. Palkkojen suhde voittoihin on kuitenkin käännettävä päälaelleen, ettei perustulolla luoda vain uutta matalapalkkaista työvoimaa ja tueta uusia tapoja kasata vaurautta.

Perustulon moninaisista vaikutuksista johtuen sen kustannusten laskeminen on haastavaa. Tulevia hyötyjä voivat olla esimerkiksi työn kuormittavuudesta aiheutuvien terveyshaittojen vähentyminen, yritteliäisyyden tuoma uusi varallisuus sekä kasvavasta itsenäisyydestä ja elämänhallinnasta avautuvat positiiviset kehityskulut.

Maailman muuttumisesta huolimatta materiaalisista eduista kumpuavan politiikan tarpeellisuus ei ole kadonnut minnekään. Olennaista on edelleen, kenen haltuun yhteisesti tuotettu rikkaus päätyy ja minkälainen itsemääräämisoikeus ihmisillä on.

Yes we can!

Työväenliike on kriisissä. Tätä on toistettu kyllästymiseen asti. On aika tehdä asialle jotain ja heittää hiiteen ankea pessimismi ja tappiomieliala. Tämän päivän työväki tarvitsee omannäköistään työväenliikettä.

Tänään työvoimatavara liikkuu hyvin erilaisilla markkinoilla kuin ne, mihin perinteinen työväenliike ehti tottua. Uudet sukupolvet totutetaan tekemään prekaaria työtä ja unohtamaan kollektiivinen toiminta. Alle 30-vuotiaiden osa-aikaisten työntekijöiden järjestäytymisprosentti on noin 25 prosentin luokkaa.[97]

Prekaarien organisoiminen on aivan mahdollista. Se vain vaatii ammattiliitoilta työtä ja rahaa – sekä tahtoa. Se vaatii paluuta ammattiyhdistysliikkeen juurille. Liitto on joukko työntekijöitä puolustamassa oikeuksiaan, ja se on tarvittaessa luotava tyhjästä. Se vaatii perustason työtä. Liittojen kannattaisi panostaa tähän palkkaamalla ja kouluttamalla liikkuvia organisaattoreita ja TES-neuvojia kiertämään työpaikoilla. Investointi on taatusti kannattava. Yhdysvaltalainen palvelutyöntekijöiden liitto SEIU on värvännyt kiertäviä organisaattoreita esimerkiksi yliopisto- ja korkeakouluopiskelijoiden parista.

Nykypäivän työväen haasteena on hahmottaa, mistä se voi ammentaa neuvotteluvoimansa. Eri tuotantoaloilla on erilaisia edellytyksiä. Beverly J. Silverin mukaan työväen neuvotteluvoima voi nojata joko vahvaan järjestäytymiseen (*associational bargaining power*) tai rakenteellisiin tekijöihin (*structural bargaining power*). 1900-luvulla merkittävään rooliin nousi länsimaisen autoteollisuuden työväki, jonka rakenteellinen neuvotteluvoima perustui kykyyn pysäyttää koko tuotantoprosessi. Silver arvioi, että eräillä nykyajan työntekijäryhmistä on edelleen mahdollisuuksia tähän.[98]

Työpaikalta irtisanottiin vanhat työntekijät, jotka eivät suostuneet palkan alennukseen. Osa pääsi eläkeputkeen, osa ei. Nyt tilalle otetaan uusia työntekijöitä määräaikaisiin ja ehkä vakinaisiinkin työsuhteisiin, vaikka irtisanotut lopettivat työnsä vasta elokuun lopussa.

Rakenteellinen neuvotteluvoima voi olla paitsi työpaikkaperustaista myös työmarkkinatilanteeseen perustuvaa. Tämä voi perustua matalaan työttömyyteen tai siihen, että työntekijöillä on erikoisosaamista, jota markkinoilla on niukasti ja jolle on kova kysyntä. Mutta neuvotteluvoima voi perustua myös siihen, että työntekijät voivat halutessaan jättäytyä pois työmarkkinoilta ja elää muilla toimeentulon lähteillä kuin palkkatyöllä.

Pääoman omistajat tietenkin vastaavat näihin haasteisiin hyökkäämällä muita toimeentulon lähteitä vastaan (esimerkiksi heikentämällä sosiaaliturvaa ja lisäämällä työhön pakottamisen keinoja), suuntautumalla keskusjärjestö- ja liittotason sopimisesta paikalliseen sopimiseen ja hyödyntämällä

globaalia työväen reserviarmeijaa.

Siksi uuden työväenliikkeen on puolustettava palkkatyölle vaihtoehtoisia toimeentulon lähteitä. Ne on nähtävä työntekijöiden keinona kasvattaa autonomiaansa ja lisätä neuvotteluvoimaansa.

Siksi uuden työväenliikkeen on tuettava siirtolaisten kamppailuja sosiaalisten oikeuksien puolesta, jotta siirtolaisista ei tehdä halpatyöreserviä. Siirtolaiset ovat työväkeä, jonka kamppailuille meidän tulee olla solidaarisia yhteisten etujemme nimissä. Olennaista on purkaa työlupien aiheuttama riippuvaisuus työnostajasta ja mahdollistaa siirtolaisten osallisuus ympäröivään yhteiskuntaan.

Sain potkut ollessani sairaslomalla jonka aikana tilalleni oli otettu toinen työntekijä. Syynä oli työtehtävien laiminlyönti ja asiakkaalta tulleet valitukset. Mitään kirjallista varoitusta ja muutakaan dokumenttia en aikaisemmin ollut saanut ja työpanokseeni oltiin näennäisen tyytyväisiä viimeiseen viikkoon asti.

Paikallisen sopimisen ja ammattikuntakohtaisen toiminnan sijaan on asetettava yhteisiä tavoitteita, kuten yhtenäinen minimipalkka ja yleinen työajan lyhennys.

On ymmärrettävä, että luokkatietoisuus ei nouse perinteistä eikä identiteeteistä – se nousee arjen kamppailuista. On toimittava ihmisten kanssa, ei ihmisten puolesta. Tärkeintä on edistää kansalaisrohkeutta työpaikkatasolla ja arjessa. Yksittäisistä kamppailuista on tehtävä yhteisiä. Kamppailut ovat oppimisprosesseja, ja niissä kerääntyvät kokemukset ja asiantuntemus on laitettava jakoon. Tarvitaan innostavia esimerkkejä, matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja, yhteisesti kirjoitettuja työtaisteluoppaita ja vapaata mielikuvitusta.[99]

Työtaistelut käydään paitsi työpaikkatasolla myös julkisessa tilassa ja mediassa. Kekseliäät flash mob -tempaukset ovat usein moninkertaisesti tavanomaista mielenosoitusta tehokkaampi keino tuoda työtaistelun syyt ja laajempi merkitys ihmisten tietoisuuteen.

Maailmaa muutetaan arjen tasolla. Keskipisteessä on työ, meidän työmme. Työ, joka pitää järjestelmän rattaat pyörimässä ja josta rikkaat kiskovat miljoonansa. Käytämmekö elämämme tuhoisan koneiston pyörittämiseen vai haluammeko jotain parempaa?

Massit massoille!

Vappuaaton Murrostorstai 2009 -mielenosoitus avasi keskustelua talouskriisistä ja tuloeroista. Mielenosoitus otti kantaa elvytysrahojen kohdentamiseen ja vaati, että kaikki elvytys ohjataan tuloeroja tasaavaan toimeentuloon ja sosiaalisiin investointeihin.[100]

”1990-luvun alkupuolella kokonainen sukupolvi suomalaisia sai kokea maanlaajuisen talouskriisin vaikutukset aina työttömyydestä asunnottomuuteen ja leipäjonoista pysyvään syrjäytymiseen. Työelämän ja tuotannon rakennemuutos vei Suomen kohti globaaleja markkinoita luoden siten uusia markkinoita uusille aloille. Tästä huolimatta kymmenettuhannet ihmiset jäivät pysyvästi rakenteellisen työttömyyden piiriin sekä velka- ja ulosottoloukkuun.

Onko mahdollista, että kriisin aiheuttaneet henkilöt, opit ja talouden kehitysmallit korjaavat synnyttämänsä tilanteen? Vastaus lienee selvä. Lama kohtelee ihmisiä eriarvoisella tavalla. Toiset rikastuvat, toiset köyhtyvät. Tämä ei ole sattumaa. Tuloerot kasvavat. Viha kasvaa, koska osingoista ja optiotuloista ei luovuta, mutta samalla irtisanotaan ja lomautetaan. Tämä prosessi ei johdu yksilöistä vaan rakenteesta, jonka ’loogisuus’ vie kohti irrationaalisia päätöksiä. Vastakkainasettelun aika ei ole ohi. Luokkakonfliktin aika ei ole ohi.

Meidän elvytyspakettimme on hyvin yksinkertainen: rahat pois rikkailta, rahat pois pörsseiltä, rahat pois pankeilta. Kaikki raha, elvytysraha, on suunnattava sosiaalisiin investointeihin (sosiaalisesta asuntotuotannosta kolmannen sektorin kasvattamiseen) sekä kohteisiin, jotka parantavat välittömästi ihmisten toimeentuloa. Raha on suunnattava ihmisten toimeentuloon, eikä vain vahvistettava sen kasautumista harvalukuisten käsissä.”

Miljoonan muutosvoiman manifesti

Prekaariaatti liukuu työstä, tulomuodosta ja asemasta toiseen. Sen arki muistuttaa hyvin vähän vakaiden työsuhteiden varaan rakennettua tehdastyöläisen elämää, jonka näkökulmasta hyvinvointivaltio rakennettiin. Riisto saa yhä uusia muotoja ja työvoimaa valvotaan yhä luovemmilla tavoilla. Työelämässä tapahtunut muutos heijastuu suoraan ihmisten arkeen, ajankäyttöön, perherakenteeseen, kulutukseen ja turvaverkkoihin.

Tultuani raskaaksi työtäni ei kevennetty vaan jouduin nostelemaan painavia paketteja ym. koska pomon mukaan raskaus ei ole sairaus vaan itse aiheutettu tila.

Ennen töitä oli helpommin saatavilla, eikä työelämä vaatinut samanlaista kilpailua, kiirehtimistä ja panostamista itsensä kehittämiseen kuin nykyään. Vaikka töiden perässä reissattiin välillä aina Amerikkaan saakka tai oli muutettava maalta kaupunkiin, leimasi elämää paikallisuus ja pysyvyys.

Myös prekaari työväki haluaa hallita elämäänsä, aivan kuten heidän vanhempansa ja isovanhempan-

sakin halusivat. Vaikka tämä kokemus ei ole itsestään selvä ja sitä on vaikea kääntää numeroiksi, ei sen voimaa pidä aliarvioida. Juuri torpparin epävarmuus sai vuokraviljelijät liikkeelle vuonna 1918. Vasta työsuhteiden jatkuvuutta ja sosiaaliturvaa vastaan oli radikaali työväenliike myöhemmin valmis hautaamaan välittömät vallankumoushaaveensa. Syntyi korporatistinen malli, jonka säilyminen edellytti työtaistelujen voittoa ja vakaata talouskasvua, joka piti järjestelmää kasassa.

Ihmisten käsitykset hyvän elämän ehdoista ovat pohjimmiltaan hyvin yksinkertaisia: kohtuullinen turvattu toimeentulo, terveys, mahdollisuus itsensä kehittämiseen ja luoviin kokeiluihin, aikaa läheisille ja aikaa itseisarvoiseen tekemiseen, siis työhön, jolla on merkitystä.

Vaikka hyvän arjen ehdot ovat vaatimattomia, kehittyy yhteiskuntamme suuntaan, jossa arjen hallinta ja elämän suunnittelu käy yhä vaikeammaksi. Tehokkuusvaatimukset kiristyvät, työurat sirpaloituvat ja pysyvätkin työsuhteet muuttuvat epävarmoiksi. Toimeentulon sattumanvaraisuutta pahennetaan sosiaalisia tulonsiirtoja heikentämällä. Koulutus- ja terveyspalveluja karsitaan ja hinnoitellaan. Ihmisiä ajetaan myymään aikansa, ihmissuhteensa ja vapautensa mahdollisimman pian, ettei joku muu ehdi ensin. Organisaatiot ovat jatkuvassa turbulenssissa.

Yhteiskunnan instituutiot muodostavat puitteet, joille yksilöllinen tai perhekohtainen arki rakentuu. Siinä mielessä ihmisten onni on mitä suurimmassa määrin yhteinen asia, josta päätetään siellä, missä jaetaan resursseja.

Me haluamme toisenlaista arkea, kiireettömämpää, itsenäisempää, vähemmän kaupallista. Haluamme tilaa kokeilla ja kehittää erilaisia työn, kulttuurin ja yhteisyyden muotoja. Koulujen arki on rauhoitettava. Opettajia ja oppilaita ei saa ajaa loppuun. Edellytyksenä tälle on kuitenkin toisenlainen yhteiskunta, jossa pääoman ja talouden kasvupakko eivät muodosta ylintä päämäärää. Pakkotahtinen suorittaminen loppuu vasta kun instituutiot antavat tilaa elämälle. Siihen tarvitaan vaurauden ja vallan uusjakoa. Myös ekologinen tilanteemme pakottaa rakentamaan talouden uusiksi.

Sairaslomaa maksetaan sovituista keikoista vain jos on lääkärintodistus (keikat ilmoitetaan vasta illalla). Lisäksi minulta varastettiin reppu, jossa LA-puhelin (259 e) ja pysäytyskyltti (30 e), minkä joudun korvaamaan.

On turvattava jokaisen toimeentulo tasa-arvoisella ja kunnolliseen elämään riittävällä perustulolla. Jo pelkästään riittävän perustulon vaikutukset sosiaalibyrokratiaan, hoivasektoriin, työmarkkinoihin, järjestökenttään ja kansalaisaktivismiin ovat niin huomattavia, että voidaan puhua orjuuden lopettamiseen verrattavissa olevasta historiallisesta käänteestä. Ansiotyötä tai palkkakamppailuja tulonjaon tasaamiseksi perustulo ei lopeta, mutta kylläkin turvattoman ja kontrolloidun elämän, jossa huomisen leipä ei ole itsestäänselvyys eikä yhteiskunnalliselle työlle ole tilaa.

Yhteiskunnassa on oltava kattavat ja maksuttomat palvelut. Nykyiset rakennettiin sukupolvien kuluessa yhteisvauraudeksi, jota on tänään suojeltava pääoman kuristusotteelta. Leikkausten sijaan

tarvitsemme ennemmin uusia palveluja, kuten avoimia tietoverkkoja sekä kattavaa ja ilmaista julkista liikennettä.

Mikäli julkinen sektori on kyvytön tuottamaan palveluja, on kamppailtava sen puolesta, että tilalle voidaan rakentaa sellaista yhteisötaloutta, jossa työntekijöillä on itsehallinto yrityksissään ja jota suojellaan kapitalistiselta kilpailulta. On käytävä uusiin työtaisteluihin uuden työn arvostuksen ja hinnan puolesta.

Työsopimuksessa oli mm. maininta että jos kassassa on vajetta, tämä otetaan pois kassalla olleen henkilön palkasta.

On tuettava vertaistuotannon kehitystä. On huolehdittava juridisista ja taloudellisista puitteista sille, että ihmiset voivat jakaa vapaasti tietoa ja organisoida omaa yhteiskunnallista toimintaansa. Yhteisresurssit antavat ihmisille tilaa tuottaa tietoa ja kulttuuria sekä rakentaa yhteistä kapinaa kapitalistista logiikkaa vastaan. Uudet tuotannolliset kokeilut eivät ole vielä massamittaisia, mutta ne tuovat ihmisten elämään uusia hallinnan mahdollisuuksia, kuten avoimet ja vapaat ohjelmistot, vertaisoppimisen ja -tiedontuotannon muodot, vertaisapuverkostot ja uusosuuskunnat jo todistavat.

Nämä muutokset eivät johda vain tasapuolisempaan tulonjakoon. Yhteiskunnallisia palveluja ja vertaistuotantoa tukemalla höllennetään itseään hengiltä juoksevan kapitalismin otetta ihmisten arjesta. Palkkaan ja kuluttamiseen perustuvaa elämänmuotoa vastaan on asetettava uutta tuotantoa, jossa ihmiset toimivat itseisarvoisesti suoraan haluistaan ja tarpeistaan lähtien. Vertaistalous ja yhteisresurssit tekevät mahdolliseksi kamppailun työmarkkinoiden paskatöitä ja mielivaltaa vastaan.

Tietoyhteiskunnassa oppimisen ja tiedonjaon mahdollisuuksia tulee päinvastoin laajentaa ja avata eikä sulkea ja yksityistää, kuten nykyiset koulutuksen ja tiedon tavaramuotoistamisen pyrkimykset tekevät. Elinikäisen oppimisen ja pääsyn tietoon tulee olla avointa ja maksutonta – jokaisella on oltava oikeus kehittää ja voimistaa kykyjään. Työn vastakohtana ei tule olla työttömyys, vaan opiskelu. Käynnissä on taistelu kasvatuksesta ja koulutuksesta, jossa oikeisto ja elinkeinoelämä ovat vieneet ensimmäisen erän. Aivot ovat kuitenkin tietotyöläisten aseet – niitä on käytettävä yhdessä.

Nykyistä arkea luonnehtii yksityinen kuluttajuus. Tämä ei johdu siitä, että ihmiset hakeutuisivat ensisijaisesti asiakassuhteisiin, vaan siitä, ettei kapitalistinen yhteiskunta palkitse perimmiltään muusta kuin kaupallisesta yrittäjyydestä. On lähdettävä sosialisoimaan esimerkiksi kaupunkitilaa, sillä erityisesti kaupungeissa tila itsessään on yhteisresurssi, jonka vapaus antaa vapautta myös ihmisille tehdä ja toimia yhdessä. Vain yhteisen tilan vapaudesta voi syntyä myös uutta ruohonjuuritason demokratiaa. Kaupungin kadut, korttelit ja kokoontumistilat tulee käsittää tämän päivän ”työväentaloiksi”, joissa on mahdollisuus rakentaa uuttaa solidaarisuutta.

Työnantajani käyttää jatkuvasti pimeää työvoimaa, maksaa osan palkasta pimeänä ja jättää ilmoittamatta verottajalle suurimman osan myyntituloistaan.

Uusjaossa ei kuitenkaan voi olla kyse vain

yhteisvarallisuuden luomisesta. On muutettava myös sen keräämisperiaatteita. On nostettava veroastetta ja toteutettava kaikkia tulomuotoja yhtäläisesti kohteleva tiukan progressiivinen verotus. On luovuttava erillisestä kunnallisverosta, joka nykymuodossaan tasaverona vain kasvattaa ihmisten ja alueiden eriarvoisuutta. On ylipäätään käännettävä kelkka tasaveroista kohti progressiivista verotusta.

Pomoni käyttää kolmea eri kassakonetta, joista vain yhden myynnit ilmoitetaan verottajalle. Tätä on kestänyt useita vuosia, joten valtiolta on jäänyt saamatta satojatuhansia.

On suojeltava ja kasvatettava valtion ja kuntien omistusta. On siirryttävä asuntokeinottelua tukevasta maan myynnistä vuokraukseen. Ja mikäli yhteisin varoin tuetaan yksityistä liiketoimintaa – oli sitten kyseessä pankkituki tai yksityisten sairauspalveluiden Kela-korvaus – on se tehtävä vain osakkeita tai muuta omistusta vastaan, ei vastikkeetta, kuten nykyään tapahtuu.

Prekaarin työvoiman olosuhteet poikkeavat merkittävästi vuosisadan takaisesta maatalous-työväestöstä. Erot vakaiden työsuhteiden varaan rakentuneeseen elämänmuotoon ovat nekin merkittäviä. Prekaari väki rytmittää päivänsä, rakentaa turvaverkkonsa ja ymmärtää paikkansa yhteiskunnassa toisin kuin edelliset sukupolvet.

Silti jotakin on säilynyt ennallaan – ihmisten halu rakentaa kohtuullista ja nautinnollista elämää, jossa tulevaisuuteen voi heittäytyä pelotta ja elämästään voi rakentaa mielekkään matkan. Tällä hetkellä itsenäinen elämä on mahdollista vain etuoikeutettujen joukolle. Enemmistölle ulospääsy pakotetuista paineista ja kiihtyvästä oravanpyörästä on mahdollista vasta kapitalistisen yhteiskunnan hautajaisten jälkeen. Downshiftataan kapitalismi!

Työpaikassamme määräaikaisten työntekijöiden työvuoroja saatetaan muuttaa päivän varoitusajalla.

Laiva kääntyy hitaasti, mutta työ on tehtävä. Meidän takiamme, lastemme takia ja ympäristön vuoksi. Vaihtoehdon hahmottaminen on vaikeaa, mutta on varmaa, ettei ainakaan nykyinen yhteiskunta ole vaihtoehto. Meitä on paljon.

Miljoonan marginaalin perussanasto

Ajan köyhyys
Vaikeus hallita aikaa ja suunnitella tulevaisuutta. Hallinnan puute ei tarkoita vain omaa aikaa, vaan myös sitä yhteistä aikaa, jota vietetään perheen ja muiden ihmisten kanssa.

Arki
Jokapäiväinen, niin sanottu tavallinen elämä. Sen rytmi, rutiinit, ihmissuhteet, paikat ja mielialat. Arjen vastakohta on juhla, vaikka nimenomaan mahdollisuus tavalliseen arkeen on monelle yhä juhlavampi kokemus. Kun työ tunkeutuu yhä voimakkaammin kaikkeen arjeksi miellettyyn aikaan, vaatimus tavallisesta arjesta tarkoittaa eron tekemistä työn ja elämän välille.

Avoin innovaatio
2000-luvun hehkutetuimpia taloustermejä. Yritysten ei enää kannata tehdä suunnittelu- ja kehittelytyötään itse, vaan ulkoistaa se yhteiskuntaan, itsensätyöllistäjille, kollektiiveille tai erilaisille hankkeille. Avointa innovaatiota markkinoidaan osallistavana ja demokraattisena. Yhtä hyvin voisi puhua ilmaistyöstä, jossa riistetään yhteiskunnallista luovuutta ja vertaistuotantoa. Joukkoäly muuttuu kauppatavaraksi. Avoimen innovaation sijaan tulisi kehittää radikaaleja innovaatioita, joissa sekä tuotantovälineet että innovoinnin lopputuote ovat alusta loppuun yhteisessä hallinnassa ja yhteistä suojellaan yksityistämiseltä. Katso yhteisötalous.

Avoin tietopankki
Tietovaranto, joka on kaikkien käytettävissä vastakohtana yksityistetylle ja suljetulle tiedolle. Radikaalein muoto avoimista tietopankeista on niin sanottu public domain -malli, joihin varastoitu tieto on kaikin tavoin vapaasti hyödynnettävissä. Jos tiedon käyttöoikeuksia halutaan säädellä, se voidaan tehdä esimerkiksi Creative Commons -lisensseillä. Niillä voidaan rajoittaa tiedon muokkaamiseen tai myymiseen liittyviä oikeuksia, kuten myös huolehtia, että tietoa käytettäessä viitataan aina sen tuottajiin. Internet voisi parhaimmillaan olla globaalikirjasto, joka jakaisi tietoa koko maailman kulttuurihistoriasta.

Seuraavan viikon työvuorolistat saadaan aina perjantaisin, ja lähestulkoon aina vain yhdeksi viikoksi kerrallaan. Työnantaja teettää myös alle neljän tunnin päiviä kysymättä työntekijän mielipidettä.

Bossnapping
Ranskassa kevään 2009 aikana suursuosioon noussut protestimuoto, jossa työntekijät ”kidnappaavat” pomonsa ja vaativat esimerkiksi irtisano-

misten perumista. Useita suuryritysten pomoja otettiin Ranskassa duunarien puhutteluun ja presidentti Sarkozy vetosi hädissään kunnon kansalaisiin toiminnan lopettamiseksi. Mielipidemittausten mukaan bossnappingilla oli kuitenkin laaja tuki. Suomessa bossnappingia ei ole tiettävästi vielä tehty.

Commonsit
Katso vertaistuotanto.

Degrowth-liike
Muutosliike, joka vaatii kasvun purkamista ja ”kasvuideologian” hylkäämistä. Liikkeen haasteena on kehittää keinoja purkaa mekanismeja, jotka sitovat laajoja ihmismassoja järjestelmään. Yksilötason downshiftaus ei riitä, vaan suoritustasoa on laskettava kollektiivisesti koko yhteiskunnan tasolla. Kohtuullistamisen ja leppoistamisen täytyy mahdollistua poliittisten päätösten kautta.

Espoossa on monessa koulussa tapana, että jos opettaja on sairas, hän joutuu aamulla itse hommaamaan sijaisen. Käytännössä siis jos herää aamulla kuumeessa, on ruvettava seitsemältä soittelemaan sijaislistaa läpi ja kyselemään juuri herättämiltään tyypeiltä, kiinnostaisiko heitä tulla sijaisiksi!

Downshifting
Elämän vapaaehtoinen hidastaminen ja yksinkertaistaminen. 2000-luvun trendi, jolla voi viestittää kuuluvansa tiedostavaan keskiluokkaan. Toisille kysymys on välttämättömyyden tekemisestä hyveeksi.

Epäterve talous
Tapa järjestää talous, joka kasaa hyvinvointia pienille ihmisryhmille toisten kustannuksella: ihmisten ansio- ja koulutustaso ovat suoraan verrannollisia esimerkiksi elinikään. Tasaisemman toimeentulon vallitessa myös ihmisten väliset terveyserot kaventuvat.

Finanssoituminen
Kapitalismin vallitseva taipumus, jossa finanssipääoma on ottanut ylivallan ”reaalitalouteen” nähden. Laajemmin katsottuna koko nykyinen talouskriisi on monelta osin seurausta finanssoitumisesta, keinottelusta ja tyhjien lupausten myymisestä hyvinvointia lisäävien investointien tekemisen sijaan.

Jos tulee sairaslomia niin muutellaan kaikkien työvuorot.

Flash mob
Flash mob -tempaukset ovat keino tuoda esimerkiksi työtaisteluja laajempaan tietoisuuteen. *Flash mob* on joukko ihmisiä, joka järjestää julkisessa tilassa performanssin, joka yllättää ja herättää ajatuksia hauskalla tavalla. Parhaassa tapauksessa flash mob -video leviää netissä ja saa moninkertaisesti enemmän huomiota kuin tavanomainen mielenosoitus. Googlaa esimerkiksi ”bad hotel flash mob”. Suomessa flash mob -toiminnassa ovat kunnostautuneet muun muassa Työväen jousto ja Vastavoima.

Kapitalismin kasvupakko
”Kasvua keskimäärin kolme prosenttia vuodessa tai maailma tuhoutuu”. Tämän oravanpyörän kiih-

tyminen saa ”ikävät ankeuttajat” viimeistään kysymään, onko rajaton kasvu mahdollista rajallisella planeetalla. Kysymys on sikäli retorinen, että laskelmien mukaan maapallon ylikulutuksen raja ylitettiin jo kolmekymmentä vuotta sitten. Tällä hetkellä ihmiskunta elää jo yli kolmasosan vuodesta luonnonresursseilla, joita ekosysteemi ei ehdi uusintaa. Silti kysymykseen ei haluta vastata, sillä nykyisen vaihtoehdottomuuden politiikan puitteissa työttömyyttä voidaan hillitä vain kasvua kiihdyttävillä investoinneilla. Katso pääoma.

Sovimme 25 tunnin viikkotyöajasta, mutta tätä ei kirjattu työsopimukseen, vaikka erikseen pyysin. En uskaltanut tehdä siitä numeroa työpaikan menettämisen pelossa (olinhan koeajalla). Kaikki meni hyvin ensimmäiset 5 kuukautta, mutta kesällä työnantajalla ei ollutkaan tarjota koko sovittua aikaa.

Käyttöarvo
Viittaa tuotteen tarpeellisuuteen tai haluttavuuteen. Kun jollekin ei ole käyttöä, sillä ei ole käyttöarvoa. Tosin käyttöarvo voidaan aina tuottaa. Ihmiset saadaan hankkimaan mitä erilaisimpia asioita luomalla uusia tarpeita ja haluja. Jos työpaikka siirtyy kauemmaksi, syntyy tarve liikkua ja ehkä ostaa oma auto. Viihdeteollisuus ja markkinakoneistot tuottavat haluja ja tarpeita, joista emme aiemmin tienneetkään. Monesti käyttöarvo näyttäytyy tällöin näyttöarvon muodossa.

Luokkatietoisuus
Vastakkainasettelujen aika (on nyt).

Miljoonan marginaali
Katso prekariaatti ja prekarisaatio. Prekariaattikeskustelua vastaan on toisinaan esitetty, että kyse on marginaali-ilmiöstä. Epävarmuutta ja epätyypillisyyttä ilmaisevien työntekijäryhmien laskeminen yhteen kuitenkin osoittaa, että prekarisaatio on merkittävä työelämän määrittäjä (miljoonan marginaali = kolmasosa työvoimasta).

Osuuskunta
Taloudellista toimintaa harjoittava yritys, jonka omistavat osuuskunnan jäsenet. Jäsenillä on täysi päätösvalta yrityksessään ja heidän valtansa jakaantuu tasaisesti jäsen ja ääni -periaatteella, ei osakeomistuksen määrän mukaan. Historiallisesti suosittu liiketoiminnan muoto työväen- ja talonpoikaisliikkeissä. Uuden osuusliikkeen aika on koittanut commonsien, vertaistuotannon ja uusien informaatioteknologioiden myötä. Työosuuskunnat antavat itseään työllistävillle mahdollisuuksia organisoida työtään yritysmuotoisesti palkansaajan sosiaaliturvaa menettämättä.

Työsopimukseni aikana voimaan tullutta yleistä alan palkankorotusta ei olisi maksettu, jos en olisi itse huomauttanut asiasta. Muiden työntekijöiden kohdalla se varmaan jäi maksamatta.

Paskaduuni
Mikä tahansa työ, jossa työntekijän itsemääräämisoikeus on alistettu työnantajan tai asiakkaan pompottelulle, eikä työ takaa riittävää toimeentuloa. Näistä on voitava kieltäytyä.

Palkkatyö
Palvelussuhde, jossa työpanosta ja aikaa vastaan saa rahaa: jotkut saavat aivan liikaa ja toiset aivan liian vähän. Palvelussuhteeseen astuminen on sikäli pakotettua, ettei yhteiskuntamme lupaa säällistä elämää ilman itsensä myymistä – siis muille kuin pääoman omistajille ja poliittiselle eliitille. Jotkut ovat aina tuomittuja ylijäämäväen ja roskasakin osaan.

Esimies lupasi työntekijälle tulla yövuoroon aikaisemmin ja lähteä aikaisemmin julkisen liikenteen aikataulujen vuoksi. Useampi työntekijä oli kuulemassa lupauksen. Tuotannonjohtaja ei hyväksynyt kään asiaa ja esimieskin oli "unohtanut" lupauksensa ja seurauksena kirjallinen varoitus.

Perustulo
Vastikkeeton ja säännöllinen rahallinen suoritus tietyn yhteisön täysi-ikäisille jäsenille. Vastakohta palkkaorjuudelle.

Prekaarikoulu
Koulujärjestelmän sisäisessä kilpataistelussa heikoksi rankattu oppilaitos, joka pakotetaan valmistamaan prekaaria massaa. Vastakohta auliisti resurssoidulle eliittikoululle, jolla on varaa profiloitua erityislinjoja ja huippuopetusta tarjoavana ponnahduslautana paremman väen piireihin. Katso yhteiskoulu.

Prekariaatti
Ihmiset, joiden toimeentulo on epävarmaa ja heikosti ennakoitavissa. Prekariaattikeskustelussa on korostettu, että nykyaikaisen työväen on – erona työväen perinteiseen asemaan kapitalismissa – lisäksi kamppailtava epävarmuutta vastaan panostamalla aivan erityisesti jatkuvaan itsensä kehittämiseen, uuden oppimiseen sekä persoonallisuutensa myymiseen. Työelämän taloudellista riskialttiutta sävyttää siten uudenlainen henkinen kuormittavuus, kuluttavuus ja tunne riittämättömyydestä. Katso tietokapitalismi.

Tuntipalkka on alin, arkipyhä-korvauksia ei makseta kuten kuuluu ja jos maksetaan niin satunnaisesti joillekin.

Prekarisaatio
Työelämän yleisen epävarmistumisen kehitysuuntaus, joka koskettaa ihmisiä vaihtelevalla voimakkuudella. Kyse on mielivallan ja ennakoimattomuuden kokemuksesta tilanteessa, jossa työkykyjä kehitetään siirtämällä riskit yksittäisen työntekijän kannettavaksi.

Pääoma
Suppeasti määriteltynä rahallinen sijoitus, jolla tehdään lisää rahaa. Yleisemmin ajateltuna yhteiskunnallinen suhde, jossa toisten osana on omistaa ja rikastua, kun taas toisten osana on tehdä työtä ja yrittää pärjätä. Pääomasuhde on järjestely, jonka ansiosta jotkut voivat tehdä pelkällä rahalla lisää rahaa.

Radikaali oppiminen
Itsenäisen ja kollektiivisen oppimisen muoto, joka pyrkii tunnistamaan yhteiskunnan epäkohtia ja voimaannuttamaan oppijaa muuttamaan niitä. Oppi-

misessa pyritään ymmärtämään yhteiskuntaa sen kaikessa ristiriitaisuudessa sekä oppijan omaa asemaa ja taustaa sen osana. Oppiminen organisoidaan usein omista tai yhteisön tarpeista käsin. Oppimista luonnehtii kokeileminen, tutkiminen ja uuden etsiminen. Pyrkii myös perinteisen hierarkkisen opettaja-oppilas -suhteen purkamiseen. Katso vastarinnan pedagogiikka.

Solidaarisuus

Keskinäisen kilpailun, työpaikkakiusaamisen ja rasismin vastakohta. Vanha totuus on, että solidaarisuus on voimaa: yhdessä duunarit ovat voimakkaampia kuin yksin. Ei siis ihme, että solidaarisuuden syntymistä on yritetty niin monin tavoin estää. Solidaarisuus ei synny automaattisesti. Sitä on rakennettava jokapäiväisessä kanssakäymisessä, tukemalla työkavereita ja muita samassa asemassa olevia sekä osoittamalla, että työväen edut ovat loppupeleissä yhteiset – täysin riippumatta siitä, onko työkaveri homo, virolainen tai muslimi, tai saako ihminen elantonsa palkkatöistä vai sosiaalitoimiston luukulta. Toisten työstä ja työttömien reservistä hyödyn kerää nimenomaan ylimpien tuloluokkien väki.

Työnantajan tyrannimainen käytös ehkä pelotti suut suppuun suurelta osalta työntekijöitä. Ratkaisuja mietittiin mutta tosipaikan tullen rivit hajosivat. Työnantaja järjesti jopa palaverin, jossa sai puhua mieltä askarruttavista asioista. Muutoksia luvattiin mutta loppujen lopuksi firmaa kritisoineet ihmiset joutuivat huonoon valoon, muutapa ei sitten tapahtunutkaan.

Takuupalkka

Vuokratyötä käytetään, koska sen avulla yritysriskiä on kätevä siirtää työntekijöiden kannettavaksi. Työnostajat on saatava maksamaan vuokratyöläisille takuupalkkaa niiltä päiviltä, joille työtä ei ole.

Tasavero

Verojärjestelmä, jossa kaikki maksavat yhtä suurta osuutta tuloistaan veroina. Sen vastakohta on progressiivinen verojärjestelmä, jossa veroprosentit määräytyvät maksukyvyn mukaan eli rikkaat maksavat enemmän.

Tietokapitalismi

Teollisen kapitalismin jälkeinen vaihe, jossa tiedosta ja kulttuurista, tutkimuksesta ja opetuksesta sekä oppimisesta ja kasvattamisesta pyritään tekemään taloudellisen kasvun tärkeimpiä voimavaroja. Tietokapitalismissa tiedon omistamisesta tulee keskeinen valtakamppailujen kohde. Työväki kohtaa tietokapitalistisen siirtymän tiukentuvana kontrollina ja kasvavina vaateina panostaa työvoimansa jatkuvaan kehittämiseen, kuten kouluttautumiseen ja elinikäiseen oppimiseen. Kun tiedosta tehdään yksityistä kauppatavaraa, estetään yhtäläinen pääsy luonteeltaan yhteiseen tietoon.

Pomo rikkoi ihan suoraan työehtosopimusta, mutta ei suoraan sanoen välittänyt paskaakaan. Sama päti hänen esimieheensä, joka yritti muuttaa tilannetta parempaan, mutta ei sitten valvonut alaisensa toimintaa ja sopimuksemme toteutumista.

Työehtosopimus (TES)
Työnostajien edustajan ja järjestäytyneiden työntekijöiden välinen sopimus, joka saavuttaessaan yleissitovuuden sääntelee kaikkien alalla työskentelevien ihmisten palkkoja ja työehtoja. Jos oma työsopimuksesi tarjoaa heikommat ehdot, hae liittosi tai muun kamppailun avulla sinulle kuuluvat edut ja palkat.

Työläistutkimus
Tutkimusote, jossa pyritään paitsi uuden tiedon tuottamiseen myös vallitsevien epäkohtien muuttamiseen. Tunnetaan myös nimellä yhteistutkimus, jolloin korostetaan tiedon tuotannon tapahtuvan ryhmässä ja olevan osa vastarinnan rakentamista. Yhteistietoa tuottaa kapinallinen solu, ei ulkopuolinen asiantuntija. Katso radikaali oppiminen.

Luottamusmies totesi palvelupäällikkömme "hoitavan asian kuntoon". Kohtalaisen korruptoituneen oloinen oli luottamusmies. Kaikki ovat jo menettäneet uskonsa häneen, mutta uusia vaaleja vain ei kuulunut. Hyväveli järjestelmä oli jo kehittynyt johdon ja luottamusmiehen välille.

Työläisyrittäjä
Yrittäjästatuksella toimiva itsensä työllistäjä tai yrittäjämäisessä asemassa työskentelevä työntekijä, joka vastaa pitkälti itse rahoituksensa hankkimisesta ja nostaa usein ennemminkin palkkioita kuin palkkoja. Tällaisia ovat freelancerit, toiminimet, yksinyrittäjät, työosuuskunnissa työskentelevät, apu- ja määrärahoilla elävät taiteilijat ja tutkijat sekä ainakin osa pien- ja perheyrittäjistä.

Työn ja pääoman välinen ristiriita
Sijoitukset ovat sitä tuottoisampia, mitä halvemmalla työtä pystytään teettämään. Siksi työnostaja ostaa aina sieltä, mistä halvimmalla saa. Työntekijän kannalta parasta on aina myydä työvoimaansa mahdollisimman kalliilla. Suoranaisten palkkavaatimusten lisäksi hintaa kasvatetaan esimerkiksi tekemällä töitä hitaammin, vastustamalla irtisanomisia sekä vaatimalla sosiaaliturvaa ja julkisia palveluja. Lakko eli organisoitu joukkomittainen työstä kieltäytyminen on yleensä ollut voimakkain ase, jolla työvoima on pystynyt tekemään itsestään yhä kalliimpaa tai ainakin vastustamaan halventamistaan. Työn yrittäjämuotoistuminen sekoittaa tilannetta ja murtaa perinteisen lakkoaseen voimaa.

Liiton pitäisi kasvattaa munat ja ottaa asiat oikeasti haltuun, parempaan ollaan menossa, mutta kivikautisten työehtosopimusrikkomusten salliminen maanlaajuiselle palveluyritykselle on jo absurdia.

Työnostaja
Työnantajan tosinimi.

Työvoimapula
Työnostajat eivät saa haluamaansa työvoimaa haluamillaan ehdoilla. Koska kustannukset voisivat ostajien kannalta olla aina vähän matalammat, työvoimapula vallitsee aina.

Vaihtoarvo
Arvo, jolla hyödyke voidaan vaihtaa toiseen hyödykkeeseen. Rahataloudessa vaihtoarvo ilmenee

hintoina, jotka joskus ovat pahasti vääristyneet, kuten silloin kun asuntojen myynti käy niin kuumana, että markkinoille muodostuu kupla, joka puhjetessaan romahduttaa hintatason. Silloin osoittautuu, että hinnat eivät vastanneet arvoa.

Vastarinnan pedagogiikka
Kasvatusta, joka pyrkii yhteiskunnan muuttamiseen. On tärkeää, että lapsi tai nuori saa kasvatuksen ja koulun sosialisaation kautta valmiuksia toimia yhteiskunnan jäsenenä. Aikanamme sosialisaatio pelkistyy kuitenkin yhä raadollisemmin kapitalistisen voitontavoittelun logiikkaan sopeuttamiseksi. Logiikan tuhoisuus ihmisille ja planeetalle on hyvin tiedossa, siksi kasvatuksen on sopeutumisen sijaan opetettava vastarintaa.

Vertaistuotanto
Voimistuvan kapitalistisen yksityistämisen ja riistämisen kohde, mutta samalla kuitenkin 2000-luvun toisenlaisen tuotannon alkusolu, joka vahvistuu jatkuvasti verkostoissa ja ihmisyhteisöissä. Keskeistä vertaistuotannolle ovat yhteisresurssit (commonsit), jotka ovat yhteisöjen hallinnassa ja niiden jäsenten käytettävissä. Yhteisresurssit voidaan tyypitellä seuraavasti: sosiaalisia resursseja ovat esimerkiksi terveyspalvelut, verkostoresursseja internet tai Wikipedia, ekologisia resursseja yhteiset kalavedet tai ilma.

En ole saanut palkkakuitteja koko työssäolourani aikana, en edes irtisanomisen jälkeen, vaikka olen niitä pyytänyt. Iltalisiä ei ole tässä yrityksessä maksettu koskaan, sunnuntailisiä ei maksettu myöskään.

Toisin kuin yksityinen, joka perustuu omistamiseen ja tavaratuotantoon, vertaistuotanto perustuu yhteisomistukseen ja jakamiseen. Vertaistuotannon suhde julkiseen on läheinen. Julkinen tuotanto alistuu kuitenkin usein (valtiolliselle) hierarkkiselle vallankäytölle, kun vertaismuodossa tuotanto on yhteisön demokraattisesti hallinnoimaa.

Olen vaatinut TESin mukaiset korotukset palkkaani, tosin ne on maksettu pimeästi. Muuten en olisi niitä saanut. Automaattisia palkankorotuksia, iltalisiä, sunnuntailisiä, ikälisiä yms. ei koskaan tullut, vaan ne piti itse vaatia. Tosin noita ilta- ja viikonloppulisiä ei minulle maksettu koskaan.

Verkostotalous
Talous pohjautuu nykyisellään yhä enemmän tietoon, joka syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, sekä sosiaalisten suhteiden hyödyntämiseen. Verkostot ylittävät kansallisvaltioiden rajat ja ovat hyvin keskeisiä finanssi-, palvelu- ja teknologia-alojen lisäarvon tuotannossa. Vertaa avoin innovaatio.

Vieraantuminen
Työvoimatavaran kokemus elämästä kapitalismissa. Vieraantuminen saa uusia muotoja sitä mukaa kuin eri elämänalueita tavaramuotoistetaan eli sisällytetään abstraktin työn ja kapitalistisen voitontavoittelun piiriin.

Workfare
Institutionalisoitunut moraalijärjestelmä, jossa oikeus hyvinvointiin on ansaittava työllä, työtä

on vain ansiotyö ja sitä pyritään teettämään millä ehdoilla tahansa. Workfare on pohjoisamerikkalaista todellisuutta, jossa sosiaaliturva on vakuutuslaitosten tuottoisaa bisnestä. Tämä on muodostumassa myös suomalaiseksi malliksi.

Yhteiskoulu
Nimitys vertaistuotannolliselle koulutusjärjestelmälle. Yhteiskoulu rakentuu oppilaiden, opiskelijoiden, opettajien ja tutkijoiden ymmärryksestä siitä, mitä on tiedon yhteisomistus ja oppiminen, tutkimus ja koulun hallinnan autonomia. Yhteiskoulussa tieto on kaikkien hyödynnettävissä oleva yhteisresurssi, jonka perustalta voidaan rakentaa kapitalististen pakkojen ulkopuolista oppimista ja tutkimusta.

Kanta ilmaistiin useaan otteeseen. Välillä tilanne parani, välillä ei. Aina se kuitenkin palasi lopulta samaan vanhaan. Elimme ”hälytys”työssä jatkuvasti. Ilman työvuorolistaa, itse tein sitä melkein viisi vuotta. Nyt kun tiesin firmasta lähteväni, uskalsin itse aloittaa kampanjan kunnolla asian parantamiseksi. Valitettavasti aika loppui kesken.

Yhteiskunnallinen yritys
Osa eurooppalaista yhteisötalouden tulemista: Kyse ei ole sosiaalisesta yrityksestä, vaan yrityksestä, jonka tarkoituksena on liiketoiminnan keinoin ratkoa jotain ekologista tai sosiaalista ongelmaa. Liiketoiminnallisen voiton yhteiskunnallinen yritys on velvoitettu käyttämään toimintansa kehittämiseen. Yhteiskunnalliset yritykset jatkavat osaltaan uusliberaalia pyrkimystä yksityistää julkiset palvelut. Vertaa yhteisötalous.

Yhteisvastuu
Kun yhteiskuntaa rakennetaan yhteisölliset ja ekologiset tarpeet huomioiden, mahdollisuuksien tasa-arvo hylätään toteutuvan tasa-arvon edestä ja ihmiset toimivat muilla motiiveilla kuin yksityiseen voitontavoitteluun perustuen. Keskeinen perusta kasvatukselle, joka tuottaa paitsi itsenäisiä ihmisiä myös vastuuta toisista ja yhteisestä vauraudesta. Vertaa solidaarisuus.

Yhteisvauraus
Yhteisesti luotu varallisuus, joka toimii mahdollisimman tasa-arvoisen hyvinvoinnin ja vapaan elämän perustana. Yhteisvaurauden muodot, kuten julkiset palvelut, ovat usein pitkien historiallisten työväen kamppailujen tuloksia. Yksi meidän aikamme tärkeimmistä kamppailuista koskee yhteisomisteista tietoa.

Työsopimukset ovat olleet muita työntekijöitä halventavia, eli niissä ei ole puhuttu TESistä tai vähimmäistuntimääristä mitään. He eivät ole uskaltaneet vaatia oikeuksiaan työpaikan menettämisen pelossa.

Yhteisötalous
Vaihtoehtoisesti joko uusi nimi kolmannelle sektorille tai erityinen nimi Euroopan unionin uudelle visiolle, joka nimestään huolimatta viittaa ennen kaikkea yrityselämään. Kun julkista sektoria ei kyetä pitämään yllä ja kun kaikille ei riitä perinteisiä palkkatöitä esimerkiksi teollisuuden alasajosta johtuen, keksitään yhteisöllisyys uutena liiketoiminnan alueena. Samalla kolmannesta sektorista tulee uusien yhteiskunnallisten

Työntekijöitä myös uhkailtiin jos puhuttiin liiton asioista tai jos kieltäydyttiin ylitöistä. Minua myös ”kannustettiin” hyväksymään irtisanomiseni rettelöimättä, jotta työnsaamiseni ei jatkossa ”vaikeutuisi”.

kamppailujen ja työtaistelujen aluetta, jolla voidaan organisoida vaihtoehtoa kapitalismille.

Yt-neuvottelut

Yhteistoimintamenettely määritellään laissa yhteistoiminnasta yrityksissä, jossa säädetään pakollisesta yhteistoimintamenettelystä. Käytännössä yt-neuvottelut tarkoittavat työntekijöille lomautuksia tai potkuja. Maaliskuussa 2010 annetun korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen mukaan yt-neuvotteluja ei kuitenkaan saa käyttää jo päätettyjen irtisanomisten kumileimasimena. Tämä avaa uusia näkymiä irtisanomiskorvausten vaatimiseen työntekijöille.

Kirjallisuus

Ahtiainen, Lasse 2006: Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa vuonna 2004. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö, Helsinki.

Alaja, Antti 2009 (toim.): *Oikeudenmukainen verotus – Mistä rahat yhteiseen hyvinvointiin?* Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki. http://www.sorsafoundation.fi/documents/key20100723010117/dokumentit/2-09%20Verokirja.pdf, katsottu 1.9.2010.

Alasoini, Tuomo 2006: Työnteon mielekkyyden muutos Suomessa vuosina 1992–2005: työolobarometrin aineistoihin perustuva analyysi. Työministeriö, Helsinki.

Althusser, Louis 1984: *Ideologiset valtiokoneistot.* Suom. Leevi Lehto & Hannu Sivenius. Kansankulttuuri ja Vastapaino, Tampere.

Berardi, Franco 2006: *Tietotyö ja prekaari mielentila*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Bergman, Turo 2010: *Työelämän tavoitteet ja todellisuus*. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki.

Bresson, Maryse 2007: *Sociologie de la précarite*. Armand Colin, Paris.

Boltanski, Luc & Chiapello, Ève 2005: *The New Spirit of Capitalism*. Verso, London.

Broady, Donald 1986: *Piilo-opetussuunnitelma*. Vastapaino: Tampere.

Cincolani, Patrick 2005: *La Précarité*. PUF, Paris

Ehrenreich, Barbara 2001: *Nickel and Dimed. On (Not) Getting By in America*. Metropolitan / Owl Book, New York.

Ehrenreich, Barbara 2006: *Petetty keskiluokka*. Suom. Natasha Vilokkinen. Vastapaino, Tampere.

Freire, Paolo 2005: *Sorrettujen pedagogiikka*. Suom. Joel Kuortti. Vastapaino, Tampere.

Haavisto, Ilkka 2010: *Työelämän kulttuurivallankumous*. EVAn arvo- ja asennetutkimus 2010. EVA, Helsinki.

Hardt, Michael & Negri, Antonio 2009: *Commonwealth*. Harvard University Press, Cambridge.

Harju, Jarkko 2009: *Voluntary pension savings: the effects of the Finnish tax reform on savers' bevahiour*. VATT working papers 7. VATT, Helsinki.

Harvey, David 2006: Neo-Liberalism as Creative Destruction, *INTERFACEHS*. http://www.interfacehs.sp.senac.br/en/translations.asp?ed=4&cod_artigo=79, katsottu 1.9.2010.

Hirvonen Markku, Lith, Pekka & Walden, Risto ym. 2010: *Suomen kansainvälistyvä harmaa talous*. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010.

Hoffrén, Jukka 2008: Hyvinvoinnin seuranta vaatii uusia mittareita. *Tieto&Trendit* 7/2008. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2008/art_2008-11-12_002.html, katsottu 1.9.2010.

Holloway, John 2010: Crack Capitalism. Pluto Press, London.

Holvas, Jakke & Vähämäki, Jussi 2005: *Odotustila. Pamfletti uudesta työstä*. Teos, Helsinki.

Hänninen, Sakari, Palola, Elina & Kaivonurmi, Maija 2010 (toim.): *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/57a41f5a-82e5-42af-994d-1a848a200c35, katsottu 1.9.2010.

International Civic and Citizenship Education Study, ICCS 2009.

Jakonen, Mikko, Kaitila, Joel, Lahikainen, Lauri, Peltokoski, Jukka, Ronkainen, Antti, Toivanen, Tero & Volanen, Matti Vesa 2010: Toisenlainen tuotanto on välttämätön. Teoksessa Ruurik Holm & Laura Tuominen (toim.) *Peruste – Omistus*. Vasemmistofoorumi, Helsinki. http://www.vasemmistofoorumi.fi/images/stories/tiedostot/omistus_valmis.pdf, katsottu 15.8.2010.

Jakonen, Mikko 2008: Koulu tietokapitalismissa. Teoksessa M. Reuter & R. Holm (toim.) *Koulu ja Valta*. Into kustannus, Helsinki.

Jokinen, Eeva 2005: *Aikuisten arki*. Gaudeamus, Helsinki.

Julkunen, Raija 2008: *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Vastapaino, Tampere.

Kajanoja, Jouko 2005: Mitä on hyvinvointi? *Kuntapuntari* 3/2005.

Kamola, Isaac & Meyerhoff, Eli 2009: Creating Commons: Divided Governance, Participatory Management, and Struggles Against Enclosure in the University. *Polygraph* 21. http://www.duke.edu/web/polygraph/poly21.html, katsottu 1.9.2010.

Klein, Naomi 2008: *Tuhokapitalismin nousu*. Suom. Ilkka Rekiaro. WSOY, Helsinki.

Kontula, Anna 2010: Näkymätön kylä. Into, Helsinki.

Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika 2006: Prekariaatti. Teoksessa Jakonen, Peltokoski & Virtanen (toim.) *Uuden työn sanakirja*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika 2009: *Paskaduunista barrikadille. Prekariaatin julistu*. Into, Helsinki.

Korten, David C. 1999: *Elämä kapitalismin jälkeen. Maailma yhtiövallan kaaduttua*. Suom. Tero Norkola. Like, Helsinki.

Kotiranta, Tuija 2008: Aktivoinnin paradoksit. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Latouche, Serge 2010: *Jäähyväiset kasvulle*. Suom: Marja Ollila. Into, Helsinki.

Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna 2008: Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008 Helsinki: Tilastokeskus.

Marsdal, Magnus 2007: *FRP-koden* Manifest, Oslo.

Moore, Barrington Jr. 1978: *Injustice: The Social Bases of Obedience and Revolt*. M. E. Sharpe, New York.

Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki 2010: Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Kirjassa Jani Erola (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.

Newfield, Christopher 2010: Kognitariaatin rakenne ja hiljaisuus. Suom. Tere Vaden. *Niin ja Näin* 2/2010. http://netn.fi/index.php?q=lehti/niin-nain-210/kognitariaatin-rakenne-ja-hiljaisuus, katsottu 20.8.2010.

Ojakangas, Mika 2001: *Pietas – Kasvatuksen mahdollisuus*. Summa, Helsinki.

Palm, Jarmo 2006: Suomi tarvitsee uutta yrittäjyyttä tulevaisuudessa. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2006.

Palvelualojen ammattiliitto: Palkkatutkimus 2004. www.pam.fi/mp/dp/file_library/x/IMG/12921/file/palkkatut04tiivi.pdf, katsottu 25.8.2010.

Pasanen, Jarna & Ulvila, Marko 2010: *Vihreä uusjako – Fossiilikapitalismista vapauteen*. Like, Helsinki.

Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 1/2010. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/perusopetuksen_tuntijako.html, katsottu 18.8.2010.

Pitkänen, Ritva 2003: *Minne katosi kultamuna?, Suomen teollisuuden voitot ja niiden käyttö 1990-luvulla*. Ei julkaisijaa.

Pongratz, Hans J. & Voß, Günter G. 2003: From employee to 'entreployee': Towards a 'self-entrepreneurial' work force? *Concepts and Transformation* 3/2003 (vol. 8).

Puhakka, Antero & Rautopuro, Juhani 2008: Tieteentekijöiden liiton jäsenkyselyn 2007 tuloksia. Apurahalla työskentely lisääntynyt. *Acatiimi* 5/2008. http://www.acatiimi.fi/5_2008/05_08_11.php, katsottu 15.8.2010.

Salin, Ossi 2010: *Työntekijän sosiaalisen identiteetin valinnat*. Sosiaalipolitiikan väitöskirja. Tampere University Press, Tampere. http://acta.uta.fi/teos.php?id=11300, katsottu 6.9.2010.

Savela, Olli 2006: *Työtulojen osuus tulokakusta pienentynyt*. Tilastokeskus, Helsinki.

Savela, Olli 2010: *Palvelujen tuottavuutta ei aina kannata parantaa*. Hyvinvointikatsaus 2/2010. Tilastokeskus, Helsinki.

Sennett, Richard 2002: *Työn uusi järjestys. Miten kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta.* Vastapaino, Tampere.

Silver, Beverly J. 2003: *Forces of Labor. Workers' movements and Globalization since 1870*. Cambridge University Press, Cambridge.

Slaughter, Jane (ed.) 2005: *Troublemaker's Handbook 2. How To Fight Back Where You Work - And Win!* Labor Notes, Detroit.

Suomen rahalaitosten euromääräiset lainat euroalueen kotitalouksille käyttötarkoituksittain. Suomen Pankki, Helsinki. http://www.suomenpankki.fi/fi/tilastot/tase_ja_korko/taulukot.htm, katsottu 15.8.2010.

Suoninen, Annika, Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari 2010: *Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen ensituloksia.* Koulutuksen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Jyväskylä.

Suoranta, Juha 2008. Koulutuksen taloudelliset perusteet tuhokapitalismissa. Teoksessa M. Reuter & R. Holm (toim.) *Koulu ja Valta*. Into kustannus, Helsinki.

Suutarinen, Sakari 2008. Vapaan koulutuksen tukisäätiö. Koulukasvatuksen, opettajankoulutuksen ja tutkimuksen näkymätön vaikuttaja 1973–1991. *Kasvatus & aika* 2/2008.

Tilastokeskus 2008a: *GPI laskettu ensimmäistä kertaa Suomelle. Aito kehitys kääntyi laskuun 20 vuotta sitten.* http://tilastokeskus.fi/tup/tietotrendit/tt_07_08_gpi.html, katsottu 1.9.2010.

Tilastokeskus 2008b: *Hyvinvoinnin seuranta vaatii uusia mittareita*. Tilastokeskus, Helsinki. http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2008/art_2008-11-12_002.html?s=3, katsottu 1.9.2010.

Tilastokeskus 2009: *Tulonjaon kokonaistilasto vuonna 2008*. Tilastokeskus, Helsinki.

Tilastokeskus 2010: *Bruttokansantuote (bkt) markkinahintaan 1975-2009.* Tilastokeskus, Helsinki.

Tilastokeskus 2010: *Suomi lukuina – julkinen talous*. Tilastokeskus, Helsinki.

Tomperi, Tuukka & Piattoeva, Nelli 2005: Demokraattisten juurten kasvattaminen. Kirjassa T. Kiilakoski, T. Tomperi & M. Vuorikoski (toim.) *Kenen kasvatus?* Vastapaino, Tampere.

Tuomala, Matti 2009: Ohjelman tavoite progressiivisesta tuloverotuksesta on herätettävä henkiin. Teoksessa Antti Alaja (toim.) *Oikeudenmukainen verotus – mistä rahat yhteiseen hyvinvointiin?* Kalevi Sorsa -säätiö, Helsinki.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2009: Työolobarometri, lokakuu 2009.

Työterveyslaitos 2010: Työ ja terveys -haastattelututkimus 2009. Työterveyslaitos, Helsinki.

Törmälehto, Veli-Matti 2008: *OECD tutki tulonjaon muutokset.* Hyvinvointikatsaus 4/2008. Tilastokeskus, Helsinki.

Vanttaja, Markku 2000: Koulumenestyjien kotitausta, sosioekonominen asema ja tulotaso. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2000 (vol. 65).

Varjonen, Johanna & Aalto, Kristiina 2010: *Kotitalouksien palkaton tuotanto ja ostopalvelujen käyttö.* Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.

Volanen, Matti Vesa 2009: Yliopisto 3.0. Teoksessa Tuukka Tomperi (toim.) *Akateeminen kysymys?* Vastapaino, Tampere.

Vähämäki, Jussi 2003: *Kuhnurien kerho*. Helsinki, Tutkijaliitto.

Vähämäki, Jussi 2009a: *Itsen alistus*. Helsinki, Like.

Vähämäki, Jussi 2009b: Tietopaja. Teoksessa Tuukka Tomperi (toim.) *Akateeminen kysymys?* Vastapaino, Tampere.

Wilkinson, Richard & Picket, Kate 2009: *The Spirit Level: Why Equality is Better for Everyone*. Penquin. http://www.equalitytrust.org.uk, katsottu 15.8.2010.

Wilson, Amanda 2010: Co-opting Precariousness: Can Worker Cooperatives be Alternative to Precarious Employment for Marginalized Populations? A Case Study of Immigrant and Refugee Worker Cooperatives in Canada. *Just Labour: A Canadian Journal of Work and Society* vol 16, Spring, 59-75. http://www.justlabour.yorku.ca/volume16/pdfs/06_wilson_press.pdf, katsottu 13.9.2010.

Lehtiartikkelit, verkkosivustot sekä -lehdet

Affinities-verkkolehti 1/2010. http://journals.sfu.ca/affinities/index.php/affinities/issue/view/4/showToc, katsottu 14.9.2010.

Elinkeinoelämän keskusliiton verkkosivut. http://www.ek.fi/www/fi/talous/tietoa_Suomen_taloudesta/elintaso.php, katsottu 30.7.2010.

Helsingin Sanomat 10.8.2009: Taantuman tuoma paha olo näkyy nousukaudella. http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Taantuman+tuoma+paha+olo+n%C3%A4kyy+nousukaudella/1135248343821, katsottu 16.8.2010.

Jakonen, Mikko 2005: Proletariaatista prekariaattiin. Verkkolehti Megafoni. http://megafoni.kulma.net/index.php?art=271, katsottu 1.9.2010.

Jakonen, Mikko 2006: Yhteiskuntaruumis ja prekarisaatio. Verkkolehti Megafoni. http://megafoni.kulma.net/index.php?art=338, katsottu 1.9.2010.

Kauppalehti 3.9.2010: Suomen talousennuste eritäin epävarma." http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20100916367&ext=rss, katsottu 9.9.2010.

Kauppalehti 25.8.2010: "Pikkurikos? – Työntekijän syrjimisestä selviää pikkurangaistuksella". http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20100813847, katsottu 16.8.2010.

Leino, Raili 2010: Yksityistäminen tuo voittoja sijoittajille. *Tekniikka ja talous* 11.3.2010. http://www.tekniikkatalous.fi/kommentit/uutiskommentti/article383442.ece, katsottu 20.8.2010.

Lillkvist, Markus 2010: Carema i kläm i Karis. *Hufvudstadsbladet* 13.1.2010. http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/1/13/d41883.php, katsottu 20.8.2010.

Molina, Marta Malo de 2006: Työläistutkimus ja yhteistutkimus. Megafoni. http://megafoni.kulma.net/index.php?art=370, katsottu 15.8.2010.

Paskaduunista barrikadille -kirjan esittelysivusto. http://prekariaatti.wordpress.com, katsottu 30.7.2010.

Peltokoski, Jukka 2006: Prekariaatti, palkitsematon elämä. *Verkkolehti Megafoni* 24.8.2006. http://megafoni.kulma.net/index.php?art=366&artp=0, katsottu 6.9.2010.

Riitaoja, Anna-Leena 2009: Koulujen eriytyminen ei johdu maahanmuutosta. *Helsingin Sanomat* 27.11.2009, Vieraskynä-kirjoitus.

Sajari, Petri 2009: Verojen alentaminen ei tepsi taantumaan. *Helsingin Sanomat* 18.1.2009. http://www.hs.fi/politiikka/artikkeli/Verojen+alentaminen+ei+tepsi+taantumaan/HT20090118SI1TT01emx, katsottu 15.8.2010.

Samuels, Bob 2010: Student Loans. The New Big Bubble. *The Huffington Post* 24.2.2010. http://www.huffingtonpost.com/bob-samuels/student-loans-the-new-big_b_475125.html, katsottu 15.8.2010.

Taloussanomat: *Terveyspalvelujen ulkoistaminen ei tuo laatua*, 5.12.2009 http://www.taloussanomat.fi/kotimaa/2009/12/05/terveyspalveluiden-ulkoistaminen-ei-tuo-laatua/200925083/12, katsottu 15.8.2010.

Taloussanomat: *Ei ole kamalaa olla työtön*, 31.8.2009. http://www.taloussanomat.fi/uutinen/2009/08/31/ei-ole-kamalaa-olla-tyoton/200919133/243, katsottu 15.8.2010.

Työterveyslaitos 19.2.2010: *Panostus työhyvinvointiin tuo euroja*. Työterveyslaitos, Helsinki. http://tyopiste.ttl.fi/Uutiset/Sivut/Panostus_tyohyvinvointiin_tuo_euroja.aspx, katsottu 15.8.2010.

Valtamedia.net-verkkolehden arkisto. http://valtamedia.net/index.php?option=com_content&task=view&id=301&Itemid=1, katsottu 30.7.2010.

YLE: Professori kritisoi: Suomen veroelvytys mennyt hakoteille, 6.11.2009. http://yle.fi/uutiset/talous_ja_politiikka/2009/11/professori_kritisoi_suomen_veroelvytys_mennyt_hakoteille_1140938.html, katsottu 15.8.2010.

YLE: Työtä tekevien köyhyys yleistyy, 29.7.2010. http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2010/07/tyota_tekevien_koyhyys_yleistyy_1861304.html, katsottu 15.8.2010.

YLE: Ilmainen työvoima lisääntyy työpaikoilla, 28.6.2010. http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2010/06/ilmainen_tyovoima_lisaantyy_tyopaikoilla_1790458.html, katsottu 18.8.2010.

Volanen, Matti Vesa: ”Sosiaalinen palkka vai perustulo.” julkaistu *Kansan Uutisissa* 23.3.2010 http://www.kansanuutiset.fi/mielipiteet/horisontti/2171576/sosiaalinen-palkka-ja-perustulo, katsottu 9.9.2010.

Williams, Jeffrey 2006: Debt Education. *Dissent* 2006 (summer). http://www.edu-factory.org/edu15/index.php?option=com_content&view=article&id=103:debt-education&catid=43:firstround, katsottu 15.8.2010.

Viitteet

1. Kajanoja 2005

2. Raportissa kotitaloustuotanto kuvataan koko tuotannon lisäksi tehtävittäin, joiksi määritettiin asumispalvelut, ravitsemispalvelut, vaatetus- ja hoivapalvelut sekä toisten kotitalouksien auttaminen ja vapaaehtoistyö. Varjonen & Aalto 2010.

3. Ks. Tilastokeskus 2008a ja 2008b; Hoffrén 2008; Hänninen, Palola & Kaivonurmi 2010.

4. Abstraktin työn ja konkreettisen tekemisen välisestä ristiriidasta, ks. esim. John Holloway 2010.

5. Lehto & Sutela 2008.

6. Tuomo Alasoini 2006.

7. Työterveyslaitos: Panostus työhyvinvointiin tuo euroja, 19.2.2010.

8. Lehto & Sutela 2008.

9. Lehto & Sutela.

10. Työ ja terveys -haastattelututkimus 2009. Työterveyslaitos, Helsinki 2010. Myös perinteiset työympäristön haittatekijät, kuten melu, tärinä, erilaiset pölyt ja liuotinaineet sekä fyysisesti raskas työ aiheuttavat edelleen haittoja työpaikoilla. Joka neljäs työssä oleva kokee työnsä fyysisesti melko tai hyvin rasittavaksi.

11. ”Taantuman tuoma paha olo näkyy nousukaudella” HS 10.8.2009. http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Taantuman+tuoma+paha+olo+n%C3%A4kyy+nousukaudella/1135248343821.

12. Työ ja terveys -haastattelututkimus 2009 (Työterveyslaitos, Helsinki 2010).

13. Lehto & Sutela 2008.

14. Työolobarometri, lokakuu 2009, Työ- ja elinkeinoministeriö.

15. Prekarisaatiosta yleisesti katso Bifo 2006, Bresson 2007, Cincolani 2005, Jakonen 2005 ja 2006, Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2006 ja 2009.

16. Ennakoinnin ja elämähallinnan puutteesta uudessa työelämässä katso esimerkiksi Holvas & Vähämäki 2005, Ehrenreich 2001 ja 2006 ja Sennett 2002.

17. Osa-aikatyötä (alle 30 h viikossa) tehneiden palvelualan ammattiliiton jäsenten keskimääräinen bruttopalkka oli v. 2004 1072 €/kk, josta puhdistus- ja siivousalalla se oli 736 €/kk (Palvelualojen ammattiliitto, Palkkatutkimus 2004). Tiedossa on, että ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden ansiotaso on yleensä ylitse keskitason.

18. Pelkästään tammikuusta 2003 tammikuuhun 2007 kotitalouksien kulutusluotot lisääntyivät 6 503 miljoonasta eurosta 10 441 milj. euroon, siis 61 prosenttia (Suomen rahalaitosten euromääräiset lainat euroalueen kotitalouksille käyttötarkoituksittain).

19. Puhakka & Rautapuro 2008.

20. Muutos saattaa toki liittyä myös muihin tekijöihin, esimerkiksi kouluihin tuotuun yrittäjyyskasvatuksen muotoihin tai kotitalousvähennykseen. Jarmo Palm (2006, 69) kiinnittää huomiota palkkatyön ja yritysmuotoisen työn välisen rajan hämärtymiseen: ”Juridisesti jakolinja on selkeä. Työtä tehdään joko palkkatyösuhteessa tai yrittäjänä. Käytännössä tilanne on monisyisempi. On syntynyt uudenlaista yrittäjyyttä, jossa ei olla samalla tavalla itsellisiä kuin perinteisesti yrittäjänä. Samoin palkkatyöhön on monilla aloilla ja tehtävissä tullut yrittäjämäisiä piirteitä.”

21. Pelkästään rakennus- ja ravintola-alojen suomalaisen pimeän työvoiman arvellaan olleen vuonna 2008 23 000 henkeä. Ulkomaalaista vierastyövoimaa on Suomessa kymmeniätuhansia. Hirvonen Markku. Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. (Hirvonen et. al. 2010.)

22. TEM: Työvoimapoliittiset toimenpiteet kuukausittain, http://www.tem.fi/files/27620/toimenpiteet_300710.pdf.

23. ”Ei ole kamalaa olla työtön”, Taloussanomat 31.8.2009.

24. Bergman 2010.

25. Lue lisää: Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009 sekä http://prekariaatti.wordpress.com.

26. Kontula 2010.

27. ”Pikkurikos? – Työntekijän syrjimisestä selviää pikkurangaistuksella”, Kauppalehti 25.8.2010. http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20100813847

28. Julkunen 2008.

29. Moore Jr. 1978.

30. Työläistutkimuksesta ks. Marta Malo de Molina: Työläistutkimus ja yhteistutkimus, http://megafoni.kulma.net/index.php?art=370.

31. Kotiranta 2008.

32. HS 1.9.2010: ”Kunnille tulossa jättilasku pitkäaikaistyöttömien aktivoinnista” http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Kunnille+tulossa+j%C3%A4ttilasku+pitk%C3%A4aikaisty%C3%B6tt%C3%B6mien+aktivoinnista/1135248960001

33. ”Ilmainen työvoima lisääntyy työpaikoilla”, Yle 28.6.2010, http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2010/06/ilmainen_tyovoima_lisaantyy_tyopaikoilla_1790458.html

34. Esim. Sennett 2002; Vähämäki 2003 ja 2009a; Pongratzj & Voß 2003; Boltanski & Chiapello 2005.

35. ”Tutkija: Työttömien aktivointi huijausta”, Kauppalehti 26.2.2010, http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=2010/02/31083, katsottu 6.9.2010.

36. Salin 2010; ”Lähes puolet suomalaisista tekee töitä sairaana”, rekrytointipalvelu Monsterin tiedote 28.4.2010, http://uraneuvonta.monster.fi/tyopaikalla/tyon-ja-vapaa-ajan-tasapaino/Lahes-puolet-suomalaisista-tekee-toita-sairaana/article.aspx, katsottu 6.9.2010.

37. Työn valumisesta olennaiseksi osaksi ihmisten ja perheiden arkea ks. Jokinen 2005.

38. ”Vaihtoehtoina uraputki tai eläkeputki”, Kansan Uutiset 23.7.2010; ”Nuoria naisia kaatuu rivistä kuin heinää”, Kauppalehti 6.4.2010, http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=2010/04/32182&ext=rss,

katsottu 6.9.2010; ”Moni nuori pelkää menettävänsä työkykynsä”, Turun Sanomat 20.10.2009, http://www.ts.fi/online/kotimaa/82256.html, katsottu 6.9.2010.

39. Korten 1999, 292.

40. Emt., 268.

41. Degrowth-ajattelusta ks. Pasanen & Ulvila 2010 ja Latouche 2010.

42. Osuustoiminnasta marginalisoidun ja prekaarin väen voimavarana on olemassa alustavia tutkimuksellisia arvioita. Ks. Wilson 2010.

43. Cooperatives and the crisis: ”Our customers are also our owners”, International Labor Organisation 2.7.2010, http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/Media_and_public_information/Feature_stories/lang--en/WCMS_142558/index.htm, katsottu 6.9.2010.

44. Vertaistuotannosta ja commons-ajattelusta lisää ks. Jakonen ym. 2010 sekä Affinities-verkkolehden teemanumero, joka povaa osuuskuntaliikkeen uutta tulemista nimenomaan commons-ajatteluun liittyen, http://journals.sfu.ca/affinities/index.php/affinities/issue/view/4/showToc.

45. *Ks. http://www.tem.fi/?89506_m=98571&s=2467, http://www.socialenterprise.org.uk/, http://syy.fi/, http://www.pellervo.fi, http://www.coopfin.coop.*

46. Althusser 1984.

47. Vähämäki 2009a, 119.

48. Keskisuomalainen kokoomuspoliitikko Pauli Partanen tiivistää osuvasti oikeiston kasvatuspyrkimykset: ”Yrittäjyyskasvatus on aloitettava jo alakoulussa ja jatkettava yrittäjyysopinpolkuna aina korkeakouluopetukseen. Asenteisiin ja mielipiteisiin voidaan vaikuttaa tehokkaimmin alakouluiässä lisäämällä yrittäjyystietoutta opetuksessa.” Myös opetusministeri Henna Virkkunen (kok.) ”haluaisi yrittäjäkasvatusta kaikille koulutusasteille ja entistä vahvemmin mukaan opetussuunnitelmiin”. Yrittäjyyden poliittisten vaatimusten yhteydestä koko koulutusjärjestelmään saa hyvän kuvan EK:n asettamista tavoitteista. Yrittäjyys on niin perusopetuksen, toisen asteen, ammattikorkeakoulujen kuin yliopistojenkin läpäisevä normi. Ks. ”Yrittäjyyskasvatus uuteen asemaan”, Partasen mielipidekirjoitus Keskisuomalainen 27.1.2010; ”Virkkunen tahtoo yrittäjäkasvatusta koko koulutielle”, Yle uutiset 4.9.2010, http://yle.fi/uutiset/kotimaa/2010/09/virkkunen_tahtoo_yrittajakasvatusta_koko_koulutielle_1955442.html, katsottu 4.9.2010; EK:n koulutussivusto: http://www.ek.fi/www/fi/koulutus/index.php, katsottu 12.8.2010.

49. Broady (1986) määrittelee piilo-opetussuunnitelman koulussa tapahtuvaksi sisäistämiseksi, joka ei muodostu esimerkiksi opettajan tietoisissa pyrkimyksissä vaan koulutyön ehdoista: oppitunnin pituudesta, ainejaosta, koulun hierarkiasta, todistusjärjestelmästä, opetussisältöjen ja oppilaiden kokemusmaailman välisestä kuilusta, opettajien ja oppilaiden sosiaalisesta taustasta jne.

50. Naumanen & Silvennoinen 2010; Vanttaja 2000; Suoranta 2008.

51. Perusopetuksen yleisten valtakunnallisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistamista valmistelleen opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän kevään 2010 esitykseen näyttäisi sisältyvän tendenssi oppilaiden ryhmäkohtaisesta eriyttämisestä. Oppiaineisiin ja oppiainekokonaisuuksiin ollaan määrittelemässä osaamisen kriteerit, jotka voidaan tulkita kehitykseksi kohti tasoryhmiä. Tasokurssijärjestelmän keskeinen ja tunnettu ongelma on, että se ei tuo esiin varsinaista osaamista, vaan keskeinen vaikuttaja on oppilaiden sosiaalinen tausta. Ks. Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako; ”Peruskouluihin aiotaan esittää tasoryhmiä”, http://www.verkkouutiset.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=31840:qperuskouluihin-aiotaan-esittaeae-tasoryhmiaeq&catid=6:politiikka-paeaeuutinen-&Itemid=3, katsottu 12.8.2010.

52. Lyhyt, mutta kehityskulkua kuin tiivistäen kuvaava ote opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmän raportista: ”Tämän päivän koululaisilta vaaditaan tulevaisuudessa joustavuutta ja kykyä omaksua nopeasti uusia asioita. Koulun tehtävänä on edistää oppilaiden valmiuksia hallita muutosta ja sietää epävarmuutta ... Tieto syntyy yhä enemmän yhteisöllisesti ja edellyttää vuorovaikutteisen työskentelyn ja verkostoissa toimimisen ja vaikuttamisen taitoja. Samalla koros-

tuu taitotiedon tarve eli tarvitaan tietoa, joka koskee jonkin taidon harjoitusta ja tehostaa sitä. Myös koulun ulkopuolella hankittuja tietoja ja taitoja tulee voida entistä paremmin hyödyntää perusopetuksessa. Nämä kehityslinjat asettavat uusia haasteita sille, miten koulussa työskennellään ja miten käsitellään, tulkitaan, jäsennetään ja muokataan erilaisia sisältöjä ... Opetukselta odotetaan kannustusta yritteliäisyyteen, luovuuteen ja innovatiivisuuteen. Yksilöllistä tukea antavan, kannustavan ja erilaista lahjakkuutta tukevan opetuksen merkitys kasvaa." Ks. Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako, s. 78–79.

53. Korhonen, Peltokoski & Saukkonen 2009, 45; vrt. Newfield 2010.

54. Osa kakkosryhmään kuuluvista tosin ei ole istunut viittä vuotta korkeakoulussa. Heillä voi olla kokemuksen ja harjoittelun kautta karttuneet tiedot ja taidot, jotka ovat tärkeitä yrityksille, mutta eivät toki korvaamattomia. On huomion arvoista, että 1990-luvun lopussa aloitettu ns. Bolognan prosessi muodosti yleiseurooppalaisen asetelman, jossa korkeakoulujen tutkinnot yhtenäistettiin. Samalla muodostettiin kaksiportainen tutkintojärjestelmä, joka mahdollistaa tietotyövoiman hierarkisoinnin juuri koulutettujen massojen sisällä.

55. Huomautettakoon, että Ruotsissa, jossa yksityiskoulujen lisääminen, koulujen profilointi, valinnanvapaus ja näistä johtuva koulujen eriytyminen ovat Suomea pidemmällä, on jo esitetty kilpailuun perustuvan järjestelmän purkamista (Riitaoja 2009). Samaan aikaan opetusministeri Henna Virkkunen (kok.) vaatii suomalaisia kouluja ja oppilaita erikoistumaan jo alakoulusta alkaen. Ks. "Henna Virkkunen: koulujen ja oppilaiden on syytä erikoistua", Helsingin Sanomat, 12.9.2010.

56. vrt. Ojakangas 2001.

57. Esimerkiksi pääministeri Mari Kiviniemen elokuun puolivälissä 2010 koolle kutsumassa Suomi kestävän kasvun uralle -seminaarissa maan sata johtavaa poliitikkoa, elinkeinoelämän edustajaa ja koulutuksen johtajaa linjasivat jälleen koulutuksen talouskasvun moottoriksi. Seminaarissa opiskelijoista puhuttiin "asiakkaina", heitä syytettiin lepsuilusta, korkeakouluissa todettiin olevan liikaa vapautta, eikä opiskelijoilta vaadita tarpeeksi. Esimerkiksi taloustieteen professori Bengt Holmström vaati ratkaisuksi lisää kilpailua opetukseen. Ks. "Yliopistomaailma kasvun lähteeksi", Keskisuomalainen 14.8.2010.; "Opintotuki kannustaa hitauteen", Helsingin Sanomat 14.8.2010; "Koulut eivät pysty takaamaan oppilaiden turvallisuutta lomautusten aikana", http://www.ts.fi/online/kotimaa/79324.html, katsottu 11.8. 2010.

58. Freire 2005.

59. Kansainvälinen tutkimus on nimeltään International Civic and Citizenship Education Study (ICCS). Sen tuloksista ks. Suoninen, Kupari & Törmäkangas 2010. On syytä suhtautua huomattavalla varauksella kyselytutkimuksen keinoihin päästä käsiksi nuorten yhteiskunnallisen osallistumisen monipuolisuuteen ja potentiaaliin – pahimmillaan tulosten julkiset tulkinnat pönkittävät myyttiä täysin passiivisesta ja aloitekyvyttömästä nuorisosta. Koululaitoksen toiminnan tarkastelulle tutkimuksen keskeiset tulokset kuitenkin antavat mielenkiintoisen pohjan.

60. Vrt. Jakonen 2008.

61. *Suutarinen 2008.*

62. Sakari Suutarisen haastattelu, "Elinkeinoelämä lobbasi nuorison passiiviseksi", Kansan Uutiset 14.5.2010.

63. Säätiön toimintaan osallistuminen pönkitti myös jäsenten urakehitystä: esimerkiksi projektin operatiivista toimintaa suunnitellut Markku Andersson (kok.) on nykyisin Jyväskylän kaupunginjohtaja ja Kuntaliiton hallituksen 1. varapuheenjohtaja. Oikeiston valvonta jatkuu keskeisillä yhteiskunnallisilla paikoilla.

64. Newfield 2010; Hardt & Negri 2009.

65. Ks. Newfield 2010.

66. Newfield 2010; Berardi 2006.

67. *Samuels 2010; Williams 2006.*

68. Vrt. Volanen 2009; Vähämäki 2009b; Kamola & Meyerhoff 2009.

69. Broady 1986, 18-21.

70. Ojakangas 2001, 126.

71. Emt.

72. Jakonen 2008b.

73. Vrt. Tomperi & Piattoeva 2005.

74. Tilastokeskus, Suomi lukuina 2009, 96 mrd. euroa vuonna 1995, vuoden 2009 (ennakkotieto) 171 mrd. euroa. Huomattavaa näissä luvuissa on, että 1995 elpyminen 1990-luvun lamasta oli jo alkanut ja vuoden 2009 luvut sisältävät historian suurimman notkahduksen nykyisen kriisin seurauksena.

75. Suomessa tuloerojen kasvu on ollut kolminkertaista OECD-maiden keskiarvoon verrattuna prosenttiyksiköistä laskien. Muutoksen voi siten sanoa olleen merkittävää, vaikka tulkintaan vaikuttavat myös asenteet suhteellisia tuloeroja kohtaan (Törmälehto 2008).

76. Haavisto 2010.

77. Myöhemmin oikeisto on pyrkinyt puolustamaan verouudistusta viittaamalla 1990-luvulla kasvaneisiin verotuloihin täysin irti asiayhteydestään sekä lähemmäs viiden prosentin vuosittaiseen talouskasvuun. Perusteluja sille miksi pääomaverotuksen keventäminen olisi johtanut talouskasvuun ei ole oikeistolta kuulunut. Esimerkiksi Ranskassa, Hollannissa ja Sveitsissä, missä verouudistuksia ei ole tehty, ylimmät verojen jälkeiset tulot ovat pysyneet liki samoina 1990-luvulta tähän päivään asti, vaikka näissäkin maissa on nähty talouskasvua. Monien tulonjakotutkijoiden mukaan kyseisten maiden kehitys todistaa verotuksella tapahtuvan tulonjaon ohjaavaa vaikutusta (Tuomala 2009).

78. Savela 2006.

79. Tulonjaon kokonaistilasto 2009.

80. Sittemmin EU:n tilastointitapojen muuttaminen on kasvattanut luvun jo lähes 900 000:een. 470 000 on pitkittyneesti pienituloisia, eli ovat olleet sitä viimeisen kolmen vuoden tarkasteluajankohtina vähintään kaksi kertaa.

81. ”Työtä tekevien köyhyys yleistyy”, YLE 29.7.2010.

82. Samankaltaisia tuloksia tuloeroista on luettavissa kansanterveystutkijoiden Richard Wilkinsonin ja Kate Pickettin kirjasta *The Spirit Level* sekä sen ympärille perustetun Equality Trust -säätiön julkaisuista. Ks. Wilkinson & Pickett 2009.

83. http://www.ktl.fi/portal/suomi/julkaisut/kansanterveyslehti/lehdet_2006/nro_1_2006/sosioekonomiset_terveyserot___suomen_kansanterveyden_keskeinen_ongelma

84. Vuonna 2008 pienituloisimpaan tulokymmenykseen kuuluneista 129 100 henkilöä eli lähes 25 prosenttia oli sijoittunut pienituloisimpaan tulokymmenykseen jo vuonna 1998. Toiseksi pienituloisimpaan tulokymmenykseen heistä oli sijoittunut vuonna 1998 noin 79 900 henkilöä (15 %). Vastaavasti suurituloisimpaan tulokymmenykseen vuonna 2008 kuuluneista peräti 197 600 henkilöä eli 38 prosenttia oli ollut suurituloisimmassa tulokymmenyksessä jo kymmenen vuotta aikaisemmin vuonna 1998. Toiseksi suurituloisimpaan tulokymmenykseen vuonna 1998 oli sijoittunut runsaat 16 prosenttia (85 700 henkilöä) vuoden 2008 suurituloisimmassa tulokymmenyksessä olleista.

85. Harvey 2006.

86. Leino Raili: ”Yksityistäminen tuo voittoja sijoittajille”, Tekniikka ja talous 11.3.2010 ja ”Terveyspalvelujen ulkoistaminen ei tuo laatua”, Taloussanomat 5.12.2009.

87. Lillkvist Markus: Carema i kläm i Karis HBL 13.1.2010.

88. Pitkänen 2003.

89. Hirvonen, et. al. 2010.

90. Harju 2009. Nykyinen porvarihallitus on tehnyt jopa pörssisijoituksista eläkepäivien varalle verovapaita.

91. ”Professori kritisoi: Suomen veroelvytys mennyt hakoteille”, YLE 6.11.2009; Petri Sajari: ”Verojen alentaminen ei tepsi taantumaan”, HS 18.1.2009. Kansantaloustieteen professorit vaativat veronalennusten sijaan julkisten menojen kasvattamista. Veroelvytys on saanut laajalti kritiikkiä mm. EU-komissiolta ja suomalaisilta tutkijoilta. Suomi on siis pienentänyt tarkoituksella tulojaan arviolta kolmella miljardilla eurolla ilman, että tämä auttoi laman hoitamisessa.

92. ks. Klein 2008.

93. Pitkänen 2003.

94. Toisaalta pienimuotoinen harmaa talous tarkoittaa joidenkin epävarmassa tilanteessa olevien näkökulmasta kipeästi kaivattuja tuloja, joilla eletään kun odotellaan toimeentulotuki- tai työmarkkinatukipäätöstä tai muuten on tiukkaa..

95. Vuoteen 2008 suhteutettuna harmaan talouden osuus koko taloudesta on ollut samaa suuruusluokkaa kuin laman vuoden 2009 nyt tiedetyt vaikutukset eli 6,5–7,5 %. Bkt vuonna 2008 oli 184,6 miljardia euroa ja kriisin keskellä 2009 171,3 miljardia euroa, lähde: Tilastokeskus.

96. Esimerkiksi IMF luonnehti syyskuussa 2010 Suomen talousennusteen ”erittäin epävarmaksi”. Erityisesti IMF:n raportti kiinnitti huomiota vuoden 2008 talouskriisin vaikutuksiin ja Suomen bkt:n pahimpaan pudotukseen koko euroalueella. Ks. ”Suomen talousennuste erittäin epävarma.” http://www.kauppalehti.fi/5/i/talous/uutiset/etusivu/uutinen.jsp?oid=20100916367&ext=rss, katsottu 9.9.2010.

97. Ahtiainen 2006.

98. Silver 2003

99. Eräs esimerkki työtaisteluoppaasta, ks. Slaughter, Jane (ed.) 2005: Troublemaker’s Handbook 2. How To Fight Back Where You Work – And Win! Labor Notes, Detroit.

100. *http://valtamedia.net/index.php?option=com_content&task=view&id=301&Itemid=1*